

”Vetenskaplig fördom och fri forskning”

Uno Stadius och den psykiska forskningen i Finland

1912–1936

Magnus Rask

Avhandling pro gradu

Handledare: Henrik Meinander

Magisterprogrammet i historia

Humanistiska fakultetet

Helsingfors universitet

November 2020

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistiska fakulteten		
Tekijä – Författare – Author Magnus Rask		
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Vetenskaplig fördom och fri forskning". Uno Stadius och den psykiska forskningen i Finland 1912–1936		
Oppiaine – Läroämne – Subject Historia (svenskspråkig)		
Työn laji – Arbetets art – Level Avhandling pro gradu	Aika – Datum – Month and year November 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 105
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Den psykiska forskningen var en marginalvetenskap och rörelse i Finland och internationellt med stor popularitet under 1900-talets första decennier. Den föddes av moderniseringsprocesserna i tanke och teknik som pågick under det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet och strävade att vetenskapligt undersöka så kallade "andefenomen", såsom spöken, fjärrsyn, telepati eller automatisk skrift, samt att vinna vetenskaplig legitimitet för sådana undersökningar. Den stod i ett vetenskapshistoriskt brytningsskede vid utkanten av de accepterade vetenskaperna och ger oss därför en lins att betrakta hur vetenskapen argumenterade och vad den förkastade.</p> <p>Avhandlingens mål är att belysa den psykiska forskningens historia i Finland via den litterärt mest produktiva psykiska forskaren i Finland Uno Stadius, som började verksamheten inom den psykiska forskningen 1912 och verkade inom den fram till sin död 1936. Materialet består av Stadius tryckta alster inom den psykiska forskningen samt två manuskript som ernåtts via hans arvingar. Dessutom används tidningstexter från studieperioden för att belysa den psykiska forskningens väsen och mottagande, samt för att kontrastera Stadius.</p> <p>Till hjälp i analysen används det ursprungligt religionsvetenskapliga begreppet "ockultur", som syftar på en heterogen andlig miljö där individuella "sanningssökare" intresserar sig för olika läror utan stränga krav på att bekänna sig till någon viss idé eller rörelse. Lika viktigt för avhandlingen är det vetenskapssociologiska begreppet "rågång", alltså den ständigt pågående gränsdragningsprocessen mellan vad som accepteras och inte accepteras som vetenskap.</p> <p>Analysen förstärker bilden av att den psykiska forskningen i Finland följde det internationella mönstret och sökte differentiera sig visavi andra rörelsen inom ockulturens miljö i ett försök att vinna vetenskaplig acceptans. Uno Stadius var mer vågad i sina hypoteser än psykiska forskare i gemen. Uno stadius utövade inte experimentell forskning, utan han gick rågång via att sammanfatta och popularisera, och på så sätt hålla den psykiska forskningen i den allmänna intressesfären. En central upptäckt i avhandlingen är vikten som Stadius lade på en självbild som en sanningssökare. Han argumenterade genom att vädja till en stor skara vetenskapliga auktoriteter, vilka enligt honom var sanningssökare som stod emot vetenskaplig fördom och för fri forskning. Detta fokus binder den psykiska forskningen samman med ockulturens vidare miljö. Stadius ansåg att vetenskapen skulle komma att omfatta det som dittills hade betraktats som övernaturligt. Även de enligt Stadius största frågorna för mänskligheten, de om själen och livet efter döden, ansåg han bli besvarade av vetenskapen i framtiden.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Stadius (Uno Ludvig), psykisk forskning, parapsykologi, ockultur, vetenskapshistoria, avvikande vetenskap, marginalvetenskap, personhistoria, 1900-talet.		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Innehållsförteckning

1. Inledning och bakgrund	5
1.1. Forskningsfrågor	6
1.2. Källmaterial	7
1.3. Tidigare forskning och teoretiskt ramverk	9
1.4. Disposition och definitioner	14
1.5. Uno Stadius	18
2. Psykisk forskning.....	23
2.1. Den psykiska forskningens historia	25
2.2. Den psykiska forskningen i Finland	29
2.3. Uno Stadius författarskap och föreläsningar inom den psykiska forskningen.....	35
2.4. Den psykiska forskningen, filosofin och psykologin	40
2.5. Psykisk forskning bland esoteriska strömningar	44
2.6. Den psykiska forskningen som allmängods.....	49
3. Psykisk forskning i de vetenskapliga marginalerna	52
3.1. Uno Stadius som forskare	53
3.2. Tidens vetenskapliga bevisföring och argumentation	58
3.3. Populära termer, populärvetenskap och pressen.....	62
3.4. Stadius drivkrafter som psykisk forskare	68
3.5. Stadius syn på vetenskapen	72
4. Sammanfattning	78
Käll- och litteraturförteckning	83
Otryckta källor	83
Tryckta källor	83
Tidnings- och tidskriftskällor	83
Brages pressarkiv	83
Bibliothèque nationale de France	84
Kungliga biblioteket digitaliserade samlingar.....	84
Nationalbiblioteket, digitaliserade samlingar	84
Internetkällor	86
Litteratur	87

Bilagor	91
1. Uno Stadius skrifter inom den psykiska forskningen	91
Egendomliga upplevelser (1932–1936)	91
Folketro i svenska Finland, belyst av psykisk forskning (1934)	92
Psykisk forskning: populär tidskrift för ärligt sanningssökande (1913)	92
Inför dödens gåta (1918)	93
Viktor Rydberg och det översinnliga (1928)	93
Vetenskaplig fördom och fri forskning (1931)	94
Ur själslivets gåtfulla värld: rön och vittnesbörd om psykiska fenomen. Utg. av Sällskapet för psykisk forskning (1933)	94
Bibliska underverk i nutida belysning (1938)	94
2. Innehållsförteckningar i Uno Stadius verk inom den psykiska forskningen	96
Psykisk forskning. Populär tidskrift för ärligt sanningssökande (1913)	96
Inför dödens gåta (1918)	97
Viktor Rydberg och det översinnliga (1928)	98
Ur själslivets gåtfulla värld (1933)	99
Bibliska underverk i nutida belysning (1938)	99
3. Föreläsningar och förevisningar som arrangerats av Sällskapet för psykisk forskning enligt annonser och referat i <i>Hufvudstadsbladet</i> 1907–1936	100

1. Inledning och bakgrund

”Uno Stadius var en märklig man”, summerar en minnesskrift över folkskolerektorn, journalisten och kringvandrande föreläsaren i Vasabladet år 1976. Den räknar sedan upp hans studier, hans verksamhet som pedagog, folkupplysare, nykterhets- och förbudsman, samt påminner om hans pickhågenhet på offentlig debatt. ”Men till allt detta var han, och inte minst, en forskare. Han var mycket intresserad av psykisk forskning. Har människans liv här på jorden någon fortsättning på andra sidan graven? Frågade han sig till exempel.”¹

Genom denna ”märkliga man” – Uno Ludvig Stadius, född 2 april 1871 i Helsingfors, död 5 mars 1936 i Helsingfors – syftar denna avhandling pro gradu till att belysa den psykiska forskningen i Finland. Hurudan var den psykiska forskningen som omtalas, hur såg Stadius på sin forskargärning och vad ansåg han om vetenskap i allmänhet? Stadius efterlämnade ett rikt material genom sin skriftställar- och föreläsningsarbete inom den psykiska forskningen från 1912–1936 och materialet bildar ett givande studieobjekt eftersom han hade som syfte att belysa dess rön, att övertyga läsarna och åhörarna om dess teser samt etablera den psykiska forskningen bland vetenskapernas antal.

Avhandlingen strävar att belysa normen genom att rikta blicken på det avvikande. Den psykiska forskningen var en marginalvetenskap med vida internationell popularitet under sena 1800-talet och första hälften av 1900-talet. Den undersökte diverse fenomen som ofta setts som övernaturliga, såsom spöken, fjärrsyn, telepati eller automatisk skrift. Just för att den psykiska forskningen var gränsöverskridande, för att den i ett vetenskapshistoriskt omtumlande brytningsskede stod vid utkanten av de accepterade vetenskaperna och dessutom studerade det övernaturliga, kan den ge oss inblick i vad som vetenskapen då bestod av, vad den tog emot och vad den förkastade.

Den psykiska forskningen är en del av en historisk utvecklingslinje som omfattar framväxten och demarkationen av de moderna vetenskaperna i Europa och Förenta staterna. Den föddes ur samma jäsning av teknologier och föreställningar som exempelvis psykologin och psykoanalysen. Som vetenskap var den aldrig riktigt accepterad, men aldrig heller totalt förkastad. Som rörelse fick den anhängare ur alla samhällsklasser och -kretsar, med mycket varierande förväntningar, mål och krav – såväl på vetenskaplig stringens som på bekräftelse av personliga andliga upplevelser. Den psykiska forskningen genomgick ett namnbyte på 1930-talet och kallades sedermera parapsykologi. Parapsykologerna skildes i

---

¹ Signaturen Adam, *Vasabladet* 09.10.1976

de mer empiriska och akademiska hos olika universitet och forskningsinstitut och de mer mindre stringenta hos olika sällskap som oftast inte alls anordnar experiment. I och med att resultaten vid institutens experiment under årens lopp förblivit anspråkslösa håller den empiriska parapsykologin på att tyna bort och parapsykologins två linjer att förenas igen. Den psykiska forskningens historia är alltså även en historia om demarkationslinjerna mellan och utvecklingen av filosofi, psykologi och olika former av andliga inriktningar.

I denna inledning redogör jag för forskningsfrågorna och materialen jag använder mig av i avhandlingen, för forskningsläget i området, för teorierna och begreppen som jag utnyttjar, samt för den psykiska forskaren Uno Stadius.

1.1. Forskningsfrågor

Jag ställer tre frågor i avhandlingen:

1. Vad var psykisk forskning? Jag kommer att för det första presentera en bild av den psykiska forskningens historia i Finland via Uno Stadius och andra psykiska forskare, med särskild blick på dess popularitet och dess kopplingar med andra tidigare och samtida vetenskapliga, kulturella och andliga strömningar. Likaså kommer jag att blicka kort på den psykiska forskningens eftermäle och efterkommande – de rörelser och historiska utvecklingslinjer som den psykiska forskningen efterföljs av.

2. Vad gjorde Uno Stadius inom den psykiska forskningen? För det andra kommer jag att undersöka den psykiska forskaren Uno Stadius. Han var en väsentlig karaktär i den psykiska forskningens historia i Finland och jag kommer att presentera hur han sökte att med texter, föreläsningar och kurser ivrigt hävda den psykiska forskningen som vetenskap. Han var under sitt leverne en av de kändaste psykiska forskarna i Finland – ansedd av vissa och okänd bland andra – det trots att han sällan utförde några experiment eller forskning i nutida mening.

3. Hurudan var förhållandet mellan den psykiska forskningen och vetenskaperna? För det tredje kommer jag att beskriva rågången mellan de psykiska forskarna och det akademiska etablissemangen: vilka metoder utnyttjade Uno Stadius och de andra psykiska forskarna i Finland för att få sin disciplin erkänd som vetenskap. Samtidigt kommer jag att genom Stadius verk belysa synen på vetenskap och på det övernaturliga.

Den psykiska forskningen eller kortare sagt psykforskningen var en rörelse bestående av själs-, andefenomen- och spökintresserade lekmän och akademiker ur olika discipliner i Europa och de Förenta staterna vid decennierna kring sekelskiftet 1900. De strävade efter att – i framstegstankens och vetenskapspositivismens anda – införliva sina egna upplevelser

och synsätt i de etablerade akademiska grenarna filosofi och psykologi och därmed få ökad acceptans för sina teorier och praktika kring andliga och övernaturliga företeelser inför vetenskaperna och samhället

De så kallade psykforskarna opererade i utkanterna av de vetenskapliga eller de andliga idéströmmarnas huvudfåror. Därför erbjuder de en spegelyta att granska olika idéer i deras samtid; psykforskarna hade ett starkt behov att definiera sin position i motsats till eller i samstämmighet med olika vetenskapliga och andliga riktningar, uppfattningar och förfaranden. De kom därför att artikulera många annars uttalade antaganden och åsikter. Särskilt intresserar det mig att deras strävanden kom att synliggöra utstakandet av gränserna mellan vetenskap och icke-vetenskap.

1.2. Källmaterial

Första delen av avhandlingens källmaterial består av Uno Stadius verk rörande psykisk forskning och psykiska fenomen, från den kortlivade tidningen *Psykisk Forskning. Populär tidskrift för ärligt sanningssökande* som utkom i sju nummer under året 1913 till de vid hans död ännu halvfärdiga manuskripten eller föreläsningsnoterna *Egendomliga upplevelser* och *Folktro i svenska Finland, belyst av psykisk forskning* från mitten av 1930-talet, samt det efter hans död i ofullbordat skick utgivna *Bibliska underverk i nutida belysning* från 1938. De tjugo åren dessa emellan rymmer ännu det populärvetenskapliga introduktionsverket *Inför dödens gåta* (1918), minnesskriften över en personlig idol *Viktor Rydberg och det översinnliga* (1928), kampskriften *Vetenskaplig fördom och fri forskning* (1931), och det av Stadius redigerade samlingsverket för Sällskapet för Psykisk Forsknings² *Ursjälslivets gåtfulla värld. Rön och vittnesbörd om psykiska fenomen. Utg. av Sällskapet för psykisk forskning* (1933). Uno Stadius och andra psykiska forskares tryckta verk var i allmänhet förhållandevis populära är därför inte i dag särskilt sällsynta. Mitt arbete hjälptes ändå mycket av att Sällskapet för psykisk forskning i Finland, som Stadius var medlem i under många år och ordförande för år 1932–1933, har donerat sitt bibliotek till Helsingfors universitetsbibliotek där det förvaras intakt. Dessutom har jag av Uno Stadius sonsons son

---

² Hädanefter förkortad SPF. Grundat i mars 1907, notis om första månadsmötet exempelvis i *Nya Pressen* no 81 25.03.1907. Verksamheten tycks ha falnat på 1990-talet och helt upphört 2002 enligt Parapsykologian Instituutti Suomessa ry:s [www-sida Suomen parapsykologian instituutti – Taustaa](http://www.sida-suomen-parapsykologian-instituutti-taustaa), <https://sites.google.com/site/parapsykologia/taustaa> (besökt 2.11.2020).

professor Peter Stadius vid Helsingfors universitet fått till mitt förfogande kopior på utkastet eller anteckningarna *Egendomliga upplevelser* och *Folketro i svenska Finland, belyst av psykisk forskning*, vilka förvarats hos arvingarna sedan Uno Stadius död. Tillsammans bildar de tryckta och otryckta texterna ett material på dryga 800 sidor om den psykiska forskningen. De ges en mer detaljerad överblick i bilagorna 1 och 2.

Den andra delen av källmaterialet i avhandlingen består av texter som jag funnit i tidningar och tidskrifter från undersökningsperioden, främst via Nationalbibliotekets och svenska Kungliga bibliotekets digitaliserade tidningsarkiv. Den psykiska forskningen var jämte spiritismen ett allmänt diskuterat ämne i tidningarna och dessa texter används för att frambringa en överblick över den psykiska forskningens väsen, spridning och mottagande i Finland. De tillåter mig även att studera de psykiska forskarnas marknadsförings- och publikarbete. Materialet är dock både brett och djupt: exempelvis gav sökordet ”psykisk forskning” 1105 träffar i tidningar och tidskrifter mellan åren 1912 och 1936, medan ”Uno Stadius” gav 2552 träffar. Av träffarna är många givetvis dubbelexemplar av notiser och upprop som publicerades i olika tidningar vilka lätt kan sällas bort, men det är uppenbart att Uno Stadius och övriga psykforskare både skrev och omskrevs i tidningarna. Stadius var dessutom en mycket offentlig person, inte endast via sina befattningar i skolor och som tjänsteman men även på grund av att han var en aktiv debattör och föreläsare, utöver den psykiska forskningen, i frågor gällande bland annat pedagogi, nykterhet, freds rörelsen, konst och litteratur. En hel del av träffarna är annonser för hans böcker eller föreläsningar, men det finns även hundratals längre och kortare notiser, översikter över händelser i politiken där han figurerat, referat av kongresser och föreläsningar, nykterhetsuppmaningar, kåserier mot förbudslagen där han smädas, insamlingsupprop kring psykforskningen, med mera. Jag har samlat uppgifter om föreläsningar och förevisningar som arrangerats av Sällskapet för psykisk forskning och annonserats eller behandlats i *Hufvudstadsbladet* åren 1907–1936 i bilaga 3. Min avhandling är dock kvalitativ till sin natur och mer ingående kvantitativa undersökningar överlåter jag åt framtida forskare i ämnet.

Uno Stadius var en flitig korrespondent och hans brevväxling med vänner, sällskapsmedlemmar, gynnare, kulturpersonligheter, psykiska forskare och bokförlag kunde ha bidragit med till min avhandling. Men hans korrespondens är otillgänglig – förstörd, försvunnen eller skingrad över Norden. Ledtrådarna är få och det detektivarbete som insatsen skulle kräva är inte befogad med tanke på denna avhandlings omfattning. Jag förlitar mig här på författaren Märta Tikkanen som har gjort ett grundligt sökarbete kring

Unos Stadius korrespondens för sitt skönlitterära verk om sin mormor Emmas (född Sjödahl) och morfar Uno Stadius äktenskap, Emma & Uno – visst var det kärlek (2010). Enligt henne har mycket få brev till Uno bevarats, och det är svårt att veta vilka alla han skulle ha korresponderat med om psykisk forskning, eller var sådana brev nuförtiden skulle finnas bevarade. De breven hon har funnit, främst från Uno till familjen, innehåller mycket få med anknytning till psykisk forskning. Jag har från henne fått ta del av de några få breven där den psykiska forskningen nämns, och fann att de på grund av sin korta och fragmentariska natur inte innehöll något som kunde bidra till denna text. Sällskapet för psykisk forsknings arkiv kunde hjälpa i att få reda på vem Stadius brevväxlade med, men den inbegreps inte i biblioteksdonationen, utan är åtminstone till min kännedom på villovägar.

Även i den biografiska samlingen i Brages Pressarkiv har jag funnit en mindre mängd material om Uno Stadius, största delen av dem dödsrunor. De i materialet som oftast och varmast nämnde hans intresse för den psykiska forskningen var hans ordensbröder i godtemplarerna³ (nykterhetsrörelsen och ordenssällskapet IOGT, förkortat från *Independent Order of Good Templars*).

1.3. Tidigare forskning och teoretiskt ramverk

Den psykiska forskningens och dess efterföljare parapsykologins historia har i Finland varit föga utforskad om man bortser från parapsykologernas egna betraktelser. I biografiska eller självbiografiska verk nämns intresse för psykisk forskning eller parapsykologi knappt i förbifarten. Den enda gedignare behandlingen av den psykiska forskningens och parapsykologins historia i Finland torde ha gjorts av vetenskapshistorikern Jouko Aho i böckerna *Parapsykologit* (1993) och *Sieluun piirretty viiva* (1993). Aho skriver främst med blicken på psykologins vetenskapshistoria.

Ett visst intresse för ämnet kan dock skönjas bland yngre forskare och en hel del har skrivits om tangerande ämnen från 1900-talets början, såsom spiritism och teosofi, vilka belyser den bakomliggande vurmen för själsfenomen och andlighet i en tid av kraftiga vetenskapliga framsteg då även den psykiska forskningen föddes. En som länge forskat i dessa banor är religionsvetaren doktor Tore Ahlbäck, docent i religionskunskap vid Åbo Akademi, som på 1980- och 1990-talen skrivit om teosofi, antroposofi, Rudolf Steiner,

---

³ Exempelvis en återblick av Torsten Lindgård i *Hembygden* no 2 1963.

spiritism, ockultism, nyreligiösa rörelser m.m.⁴ Mer nyligen skrev historikern Anitra Komulainen år 2010 en ypperlig avhandling pro gradu om spiritismens tidigaste historia i Finland: *Koputtajahenkien kolkutukset Suomalainen spiritismi 1853–1869*. Dessutom skrev religionsvetaren Tea Holm år 2016 en doktorsavhandling om spiritualismen i Finland *Spiritualismin muotoutuminen Suomessa: Aatehistoriallinen tutkimus*.

Det verkar även som om det under den allra senaste tiden skulle ha väckts ett livligare historiskt intresse för olika andlighets- och andefenomen-relaterade rörelser från 1900-talets början. Konestiftelsen påbörjade år 2018 i samarbete med Helsingfors universitet och Åbo universitet det treåriga projektet *Uuden etsijät* om den finska esoterins kulturhistoria 1880–1940.⁵ Projektet har som syfte att genom populärvetenskaplig facklitteratur, öppna seminarier, utställningar och konst popularisera kunskapen om det intresse för esoteri, mystiska upplevelser, andefenomen och övernaturliga krafter som fanns som en naturlig del av både vardag och högkultur särskilt bland konstnärer och kulturfolk i Finland i början på 1900-talet. Särskild fokus fästs vid normkritik och att inte fördöma eller förlöjliga forskningsobjekten.⁶ I samband med projektet publicerade konsthistorikern Nina Kokkinen sin doktorsavhandling *Totuudenetsijät: vuosisadanvaihteen okkulttuuri ja moderni henkisyys Akseli Gallen-Kallelan, Pekka Halosen ja Hugo Simbergin taiteessa*⁷ som fick en viss synlighet i medierna. Bland annat publicerades i dagstidningen *Ilta-lehti* en artikel⁸ om avhandlingen och som redogjorde för Kokkinens begrepp *ockkultur* (på finska *okkulttuuri*). Kokkinen har lånat och anpassat termen av religionsforskaren professor Christopher Partridge. I hennes bruk hänvisar termen till diskurs präglad av teman och strategier som rör andliga fenomen och samtidigt syftar den också på den samhörighet som *sanningssökare (totuudenetsijät)* känner med varandra i och med att de använder sig av diskursen i tal, skrift och konst.⁹ Både ockkultur och sanningssökare är begrepp som genomsyrar min avhandling. Jag beskriver min användning av termerna

---

⁴ Se exempelvis Ahlbäck 1985, 1987, 1989, 1995a, 1995b och 1998.

⁵ *Uuden etsijät*, <https://uudenetsijat.com/> (besökt 8.11.2020).

⁶ *Uuden etsijät. Hankkeen kuvaus*, <https://uudenetsijat.com/hankkeen-kuvaus/> (besökt 8.11.2020).

⁷ Kokkinen 2019.

⁸ Salminen *Ilta-lehti* 14.5.2019.

⁹ Kokkinen 2012: ”Määritelmässäni ”okkulttuuri” hahmottuukin populaarien diskurssien kentäksi, jota leimaavat paitsi tietyt teemat ja strategiat myös etsijöiksi identifioituvien taiteilijoiden ja muiden toimijoiden yhteisö.”

närmare i kapitel 1.4. Kokkinen har även redigerat och medverkat i det konsthistoriska verket *Hengen aarteet – esoteerisuus Suomen taide-maailmassa 1890–1950*, och medförfattat *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*, båda utkomna år 2020.

Trots detta nyvaknade intresse nämner största delen av exempelvis den psykologihistoriska forskningen inte olika psykologers intressen inom psykisk forskning, spiritism eller teosofi över huvud taget, eller endast kort i förbigående. Om sådant däremot nämns, brukar författarna i särskilt äldre litteratur (före 1990- eller 2000-talet) ofta försöka förklara bort vetenskapsmännens andliga eller ockulta intressen, förmodligen då de inte passade in i författarnas syn på vetenskaplighet och vetenskapernas historia. Faktum är att avbrutna utvecklingslinjer nämns mer sällan i historisk forskning än de som har fortsatt och utvecklats, men den psykiska forskningen verkar ha varit särskilt utsatt för glömska. Ett psykologihistoriskt verk som varken speciellt mycket intresserar sig för filosofers och psykologers mystiska intressen eller skyr dem är Ingemar Nilssons *Själen i laboratoriet. Vetenskapsideal och människosyn i den experimentella psykologins framväxt* (1978). Boken ger en utförlig beskrivning på rådande klimat inom de filosofins och psykologins discipliner under senare 1800-tal och början av 1900-talet i Sverige och Norden, Finland inkluderat.

Även i utlandet är den psykiska forskningens historia föga utforskad. Däremot är parapsykologin, som trots allt innehar lärostolar och laboratorier inom ett flertal universitet runtom i världen, något bättre kartlagd genom ett antal översiktsverk – ett exempel är Harvey J. Irwins *An introduction to parapsychology* (1989). Parapsykologin har även intresserat forskare inom socialvetenskaperna, främst inom sociologisk vetenskapsforskning, där parapsykologin har gett mycket material till studier om hur man drar gränserna för vetenskap, validerar kunskap och hur akademiker mer generellt agerar som sociala varelser.¹⁰ Goda exempel på sådan forskning är Roy Wallis et. al. *On the Margins of Science: The Social Construction of Rejected Knowledge* (1979) och James McClenons *Deviant Science. The Case of Parapsychology* (1984).

Den sociologiska synvinkelns prevalens i forskningen om den psykiska forskningen och parapsykologin är föga överraskande, eftersom dessa discipliners existens i utkanten av

---

¹⁰ Såsom H. M. Collins & T. J. Pinch det på tal om rönens validering uttrycker: "Recent studies have exposed the social components involved in the assessment of the validity of scientific findings, a process normally thought of as being in some way immune to social forces." Collins & Pinch 1979, s. 237.

de etablerade vetenskapernas är ett utmärkt exempel på vetenskaplig *rågång*¹¹, den ständigt pågående gränsdragningsprocessen mellan accepterade och icke-accepterade vetenskapliga idéer och praktika. Parapsykologin lyfts påfallande ofta fram av vetenskapsteoretiker som typexempel när de allmänna demarkationsproblemen inom vetenskapsteorin kommer till tals – hur kan man fastställa vad som är vetenskap och vad som inte är det? Vem är det som bestämmer och genom hurudana processer?

Överlag verkar historisk forskning om den psykiska forskningen och dess efterföljare parapsykologin kräva mycket detektivarbete och fler oöverkomliga lakuner jämfört med forskning i andra fenomen från samma tidsperioder. Detta har naturligtvis mycket att göra med forskningsobjektens karaktär som marginalvetenskap. Både den psykiska forskningen och parapsykologin strävade och strävar att närma sig akademiska etablissemangen och bli betraktade som vetenskap. Forskare och allmänhet då som nu provoceras och stöter bort detta som något närmast skamligt: den psykiska forskningen betraktades redan i många samtida akademiska och icke-akademiska kretsar som något opassande, förlegat och pinsamt, och i nutiden lever parapsykologin i ett tynande tillvaro med få aspirationer och begränsade framtidsutsikter som akademisk disciplin. Den psykiska forskningen har länge ansetts som något som inte riktigt hör till: i vetenskapshistorien har den inte passat eftersom den enligt många forskare inte alls handlar om vetenskap utan om andlighet och i religionsforskningen har den inte passat eftersom ämnet enligt psykforskarna själva inte handlar om andlighet utan om vetenskap.

Utöver forskarnas ovilja att behandla ämnet har dessutom många psykisk forskares släkt och arvingar gjort sitt bästa för att förtränga eller förlöjliga sin släktings eller förälders egendomliga intressen och därmed försvårat källäget. I många fall kan de i rädsla för dåligt rykte ha förstört material eller förbjudit tillgång till eller publicering av dokument. Den psykiska forskningen och parapsykologin och de som befattar sig med dessa har ofta rönt föga förståelse hos akademiker. Detta med viss rätt, eftersom det handlar om att intressera sig för marginalvetenskaper som inte funnit acceptans bland vetenskaperna i över hundra

---

¹¹ Rågång betyder stakning av gränser genom att gå längs med dem ute i vildmarken och sätta upp rår, gränspinnar. "Rå", enligt Svenska Akademiens Ordbok: "gräns; äv. konkretare, om förrättning varvid gräns utstakas o. d." Ursprungstermen *boundary-work* är lanserad av sociologen Thomas F. Gieryn. Termen uppkommer ursprungligen i Gieryn 1983. För en uppdaterad (och lättare tillgänglig) genomgång se Gieryn 1999.

år. Det har också alltid funnits en stor överlappning mellan deras anhängare och anhängare av olika andliga och esoteriska utövningar och traditioner – såsom spiritism eller teosofi – i ett sällskaps- och idélandskap som jag kallar *det ockultura fältet* eller *miljön*. Men till och med sådana som forskar i den psykiska forskningen eller parapsykologin som historiska fenomen kan bli kontaminerade av sitt valda ämnes låga status. Som en personlig anekdot kan jag berätta att jag själv har i diskussioner om detta arbete – efter en diskussion om forskningsobjektet, frågeställningen, kontexten och materialet – konfronterats med ett häpet utrop av ”Alltså tror du verkligen på det där?”

Jag anser att framställningen av den psykiska forskningen och parapsykologin som *marginalvetenskaper* (på engelska *fringe science*) är ett beskrivande och produktivt sätt att handskas med deras vaga position: någonstans nära, men inte riktigt inne i de akademiska cirkelarna. Vetenskapsfilosofen och -historikern Thomas Kuhn presenterar i sina verk¹² gränsdragningen inom vetenskaperna (enligt min tolkning) som ett såll med många nivåer av ständigt striktare kriterier. Direkt skrock skiljs från pseudovetenskap av att den senare använder sig av vetenskaplig terminologi. Marginal- och protovetenskap skiljs från pseudovetenskap genom att de strävar efter en vetenskaplig metod. Protovetenskap är ett forskningsområde som ingen ännu hunnit forska i tillräckligt mycket för att kunna presentera övertygande resultat, medan marginalvetenskap sysslar med på något sätt kontroversiella fenomen, praktiker eller teorier och kan ha haft en längre forskningshistoria. Protovetenskap och marginalvetenskap är båda potentiellt ”riktig” vetenskap som ligger i utkanten av den vetenskapliga huvudfåran och brett accepterade teorier. Deras teorier och resultat kan ses som osannolika, men inte fördenskull irrationella. En ansenlig del av teorier som idag är allmänt godtagna började som marginalvetenskapliga hypoteser, såsom det heliocentriska systemet, evolutionsteorin, Big Bang eller plattetektoniken.

Ett annat begrepp som jag använder i avhandlingen är *scientism*, en term som inbegriper de idéer och praktiker som används av vetenskapsmän å ena sidan för att legitimera vedertaget vetenskapligt bruk och å andra sidan för att illegitimera sådant som avviker från det. Den amerikanska vetenskapssociologen James McClenon använder scientism även för att beteckna den tro eller övertro som vuxit sedan 1950-talet inom den

---

¹² Exempelvis Kuhn 1970. Kuhn skrev mera om gränsdragningarna inom vetenskapen i *The Structure of Scientific Revolutions* år 1962. Verkets nyaste upplaga är från 2012.

engelskspråkiga naturvetenskapliga akademiska världen om att naturvetenskaperna kan producera fullständigt objektiv information och att de därmed är de enda sanna vetenskaperna, i kontrast till exempelvis humaniora, och på att de i framtiden kommer att till slut leda till en fullständig och exakt vetenskap om allt.¹³ Jag ämnar använda mig av termen i min avhandling i dess mer grundläggande form, alltså som samlingsbegrepp för vetenskapsmäns idéer och praktiker för att mota avvikande åsikter i fråga om vetenskapsutövning.

James McClenon skapade även en modell för *avvikande vetenskapers* utveckling. Hans begrepp (ursprungligen *deviant science*) är nära marginalvetenskap, men lägger mer tyngd på vetenskapernas sociala konstruktion än epistemologisk gränsdragning. McClenon lägger fokuset på vetenskapsmäns uppfattningar om vad som verkar vetenskapligt i stället på någon sorts objektiva mätare för praktikers vetenskaplighet. Modellen är ett flödesschema som beskriver tendenser och mekanismer i hur de etablerade scientistiskt sinnade vetenskapliga kretsarna arbetar för att utestänga alltför radikalt avvikande forskningstraditioner. Dessa dör antingen ut eller försöker genom att pedantiskt följa de etablerade vetenskapernas metoder och outtalade regelverk vinna legitimitet. De avvikande traditionerna anammar alltså de rådande scientistiska åsikterna och söker vinna hävd därmed. Fastän de avvikande traditionerna icke med detta skulle lyckas inlemmas i den etablerade vetenskapen, kan de med stöd av en intresserad allmänhet ha långvariga existenser i gränstrakterna av deras föräldra- eller systervetenskaper. Den psykiska forskningen utvecklades helt i enlighet med modellen mot större stringens, även i Finland, och dess efterföljare parapsykologins fortsatta existens i utkanten av den akademiska världen är ett gott exempel av en överlevartadition.¹⁴

De sociologiska modellerna och termerna bidrar med kontext men huvudparten av metoden i avhandlingen kan karaktäriseras som en traditionell historievetenskaplig undersökning av begrepp, situation, resonemang och sammanhang.

1.4. Disposition och definitioner

Frågeställningen styr kapitelindelningen. Efter inledningen och bakgrunden i kapitel 1 börjar analysdelen. I kapitel 2 utreder jag den psykiska forskningens historia allmänt och i Finland.

---

¹³ McClenon 1984, s. 26–27.

¹⁴ Se *ibid.*, s. 26–37 för den korta beskrivningen och s. 31 för själva modellen.

Sedan undersöker jag Uno Stadius verk och föreläsningar inom psykforskningen varefter jag övergår till att behandla den psykiska forskningens position i den vetenskapliga brytningen, inom ockulturens fält och som populärt allmängods under den studerade perioden. I kapitel 3 analyserar jag psykforskningens vetenskapliga aspirationer genom Uno Stadius forskning, granskade genom dåtidens vetenskapssyn och argumentation, samt sedda via populärvetenskapens lins. Likaså redogör jag för Stadius syn på det övernaturliga och på vetenskapen. Kapitel 4 utgör en sammanfattning över resonemangen och fynden i denna avhandling, samt uppslag till vidare forskning om den psykiska forskningen. Utöver detta har jag i avhandlingens bilagor samlat: i bilaga 1 en mer detaljerad överblick över Uno Stadius skrifter inom den psykiska forskningen, i bilaga 2 innehållsförteckningarna ur nämnda verk, samt i bilaga 3 en tabell över föreläsningar som Sällskapet för psykisk forskning arrangerade och annonserade i *Hufvudstadsbladet* från dess grundande 1907 till Uno Stadius frånfälle 1936.

I avhandlingen kallar jag den psykiska forskningen för en vetenskaplig disciplin trots att den aldrig allmänt accepterades som en vetenskap. Jag gör detta främst för enkelhetens skull emedan ordet väl fastställer ramarna för det som psykforskarna själv ansåg psykforskningen vara – det fanns en stark strävan till vetenskaplighet hos många av förespråkarna fast motståndarna sällan godtog detta. Jag gör inte detta för att själv propagandera för psykforskningen, utan för att signalera dess status som en marginalvetenskap som under 1900-talets första decennier undergick en mångfacetterad process av rågång. Jag medger att detta även bidrar till flytet i avhandlingstexten eftersom jag kan avstå från att upprepa reservationer såsom "så kallad", "icke erkänd", eller "marginal-".

Rågång är ett centralt begrepp i denna avhandling. Stadius skrifter inom den psykiska forskningen präglas starkt av en strävan att flytta på gränserna för vetenskap så att hans intressen skulle platsa innanför dem. Stadius ansåg sig antagligen inte själv vara en fullfjädrad vetenskapsman i ordets striktaste mening men han ansåg sig kunna lyfta fram de psykiska forskarnas forskningsresultat och alster, föra kampanj för disciplinen samt bidra till en popularisering av psykforskningen via föreläsningar och översikter. Syftet var att det ökade populära stödet skulle ge hans disciplin vetenskaplig legitimitet. Fastän legitimiteten aldrig nåddes var tanken inte på något sätt befängd: såsom bevisat av

vetenskapssociologins undersökningar är vetenskaperna inte på något sätt immuna för sociala krafter.¹⁵

Två termer som visat sig mycket nyttiga för min förståelse av det tidiga 1900-talets psykforskning är ockultur och sanningssökare, vilka utgör centrala begrepp i Nina Kokkinens avhandling.¹⁶ Termerna kräver uppmärksamhet, i synnerhet eftersom sanningssökaren var en samtida term som Uno Stadius ofta själv använde. Ockultur syftar på Kokkinens formulering av en heterogen andlig miljö där individen läser om och provar på olika läror enligt eget intresse, och där tillhörandet i strikt organiserade religiösa eller andliga traditioner inte är av speciell vikt – tvärtom är det passligt och ansett inom miljön att vandra från tradition till tradition. Präglande för ockulturen är diskursen som kretsar kring högre vetenskap, utveckling eller sanning i en andlig mening. Diskursens kontext kan variera mellan religion, andlighet, konst eller vetenskap, men den betonar alltid samhörigheten bland de som använder sig av denna diskurs: sanningssökarna.¹⁷ Kokkinen talar om sanningssökaren eller sökaren som en självbild eller som en upphöjd idealiserad roll. Sanningssökaren litar endast på sina egna förnimmelser och inte på givna dogmer eller skolor, och vandrar vidare ständigt nyfiken från lära till lära. Uttrycket var i allmän användning sedan början 1900-talet i tidningar, brev och litterära alster, främst av kulturpersonligheter. De använde termen om sig själva och om varandra och särskilt till varandra. I Kokkinens uppfattning agerar sanningssökaren som en rollmodell inom ockulturens miljö och uttrycket uppfattas enkom positivt, vare sig det är tal om religion eller, andlighet, konst eller vetenskap. Bland annat Eino Leino, Hugo Simberg, August Strindberg, Leo Tolstoj och Søren Kierkegaard talades allmänt om som sanningssökare.¹⁸ Sökandet och sökrollen inom ockulturens miljö band alltså samman konstnärer via spiritism, mystik och ockultism. Men detsamma hände även med vetenskapsmän (särskilt inom nykomlingsvetenskaperna psykologi och psykisk forskning) samt med en läsande allmänhet, vilket denna avhandling kommer att behandla genom fallet Uno Stadius.

---

¹⁵ Se exempelvis Collins & Pinch 1979.

¹⁶ Termen "occulture" härstammar ursprungligen från engelska ockultisten och musikern Genesis P-Orridge och blev populariserad som vetenskaplig term av religionsvetaren Cristopher Partridge. Se Partridge 2006.

¹⁷ Kokkinen 2019, s. 44–54.

¹⁸ Kokkinen 2019, s. 54–62.

Ett stort problemområde inom den historiska forskningen om den psykiska forskningen och parapsykologin är semantiken överlag: det finns ett myller av varierande men besläktade termer – ofta icke alls, vagt eller motstridigt definierade – som florerar såväl i källorna som i forskningslitteraturen. Många termer skiftar i betydelse redan mellan olika samtida debattörer under 1900-talets början, för att inte tala om senare forskare, och de olika termerna kan användas på olika sätt av en och samma författare i ett och samma verk (och eventuellt även på en och samma sida). Begreppen måste och kommer att preciseras under avhandlingens gång i de specifika kontexterna där de uppkommer i källmaterialet, men jag behandlar redan här några termer som kräver särskild uppmärksamhet.

Det större begreppskomplexet ande – andlig – själ – själslig – psyke – psykisk – psykologi – psykiska förmågor – psykiska fenomen – metapsykologi – parapsykologi – psykisk forskning har under arbetet visat sig var både centralt och ställvis svårgreppbart. I detta fall är det värt att lägga märke till hur ande-andlig, själ-själslig och psyke-psykisk kan användas alternativt för att beteckna det som hör ihop med människans tänkande och personlighet (såsom i psykologins begrepp psyke), eller för att beteckna det som anses överleva döden (religiösa synen på ordet själ) och som kan ses som källan till övernaturliga krafter (psykiska förmågor och fenomen). Psykisk forskning, meta- och parapsykologi är sedan discipliner som utforskar dessa krafterns existens och väsen, samt deras förhållande till själen. De användes delvis parallellt men på det stora hela avlöste de varandra i en succession. Psykisk forskning blev allmänt vedertagen som term på 1880-talet, metapsykologin användes först av Sigmund Freud 1896¹⁹ men tycks bli vanligare bland de psykiska forskarna på 1920-talet, och parapsykologi myntades av den tyska filosofen Max Dessoir år 1889²⁰ men togs på 1930-talet i bruk av Joseph Rhine²¹ som en ersättande term för psykisk forskning som skulle signalera ett skifte mot större fokus och stringens på metoderna i forskningen. För att undvika missförstånd kommer jag i denna avhandling att undvika tala om *psykiska fenomen* och istället kalla de fenomen de psykiska forskarna forskade i för *andefenomen* eller *metapsykiska fenomen*, vilka som termer är svårare att förväxla med psykologivetenskapens upptäckter.

---

¹⁹ Erwin 2002, s. 337.

²⁰ Dessoir 1889.

²¹ Melton 1996.

Ett annat ofta lika svårtytt begreppskomplex är spiritism – spiritist – spiritistisk – spirituell – spiritualism – spiritualistisk. Då vilken som helst religion eller bönemöte eller filosofiskt begrundande verk kan vara spirituell, konnoterar spiritism och spiritualism däremot oftast den specifika spiritistiska eller spiritualistiska rörelsen som tar sig i uttryck i ett intresse för övernaturliga fenomen, andevärlden, medier, seanser, halvhemliga sällskap och mystiska ordnar. Utan noga läsning kan det uppstå grava missuppfattningar om vad exempelvis en spiritualistisk världsåskådning kan mena – handlar det kanske om en frikyrklig andlighet, en strikt och dogmatisk religiös hållning emot evolutionsteorin, en vana för att besöka mediernas seanser, eller en hängivenhet för psykisk forskning?²²

Dessutom finns några enskilda begrepp som kräver uppmärksamhet. Jag kommer bland annat att i många fall dryfta förändringen som med tiden har uppstått i uppfattningarna om vad som anses vara *vetenskap*, hurdana är *vetenskapliga bevis* som är godkännbara, vad som är *naturligt* och vad som är *övernaturligt*? Två viktiga termer för avhandlingen är motsatsparet *vetenskaplig fördom* och *fri forskning*. De hänger kraftigt ihop med Stadius uppfattning om sanningssökaren och de är centrala komponenter av Stadius vetenskapsuppfattning och verksamhet. Han använde termerna ofta och det ter sig från början säkert att dessa termer är några av nycklarna till att förstå Stadius verksamhet och tänkande.

1.5. Uno Stadius

Mitt studieobjekt är Uno Ludvig Stadius, en av den psykiska forskningens främsta fackelbärare i Finland och i sin samtid vida känd i Finland och Sverige. Hans 60-årsnotis i *Wasa-Posten* sammanfattar hans gärningar väl:

60 år fyller i dag rektor Uno Ludvig Stadius i Helsingfors, känd mest för sin insats i nykterhetsarbetet i landet bl. a. i egenskap av ordenschef för Finlands svenska storloge av I. O. G. T. Stadius är född i Helsingfors och son till statsrådet Alfred Stadius och hans maka Julia, född Tavaststjerna. Efter att ha blivit student studerade han psykologi och sociologi vid universiteten i Helsingfors, Uppsala och Leipzig. Han var en tid tidningsman i Vasa samt under åren 1895–1902 och 1905–1917 folkhögskolföreståndare i södra Finland, 1902–1905 samskolrektor i Sverige. [sic] Han

---

²² Dessa frågor i finsk kontext dryftas utmärkt av exempelvis Komulainen 2010 och Holm 2016.

införde internationella godtemplarorden till Finland år 1913 och har sedan dess varit ivrigt verksam för nykterhetssaken. Stadius har utgivit ett tjugotal skrifter i olika frågor, såsom sociala frågor, psykisk forskning och konst. Rektor Stadius är nämligen en man med många intressen. Han är också en ypperlig föreläsare, mycket anlitad både här i landet och i Sverige. Hans rivande, eggande framställningssätt har jämte hans resoluta ställningstagande i olika frågor förskaffat honom både anhängare och motståndare i stor mängd.²³

Beskrivningen utelämnar hans tjänster som konsulent på statens bibliotekskontor och tjänsteman i socialstyrelsen,²⁴ samt medlemskap i olika föreningar, såsom Finlands Svenska Fredsförbund, Finlands Svenska Nykterhetsförbund och Föreningen för hemuppfostran. Den lyfter inte heller särskilt fram hans kringresande leverne, under vilken han föreläste om allt från Viktor Rydbergs barnår och Anders Zorns måleri²⁵ till biblioteksorganisation och organiserandet av studiecirklar²⁶ till heminredning²⁷, samt skrev om ämnen varierande från den finska förbudslagens förträfflighet²⁸ till Topelius samlade djurskyddstankar²⁹. Stadius var sannerligen en "en initiativets man på många områden".³⁰

Det är dock Stadius intresse för psykforskningen som mest intresserar mig. Stadius passion för psykforskningen tändes av personliga upplevelser och han återkom till och återberättade dessa händelser många gånger i sina verk. Hans "vaknande" skedde under året 1911. Han var i Köpenhamn i maj 1911, och besökte den internationella spiritistkongressen där.³¹ Han var inte särskilt imponerad av själva kongressen, men blev

---

²³ *Wasa-Posten* 02.04.1931

²⁴ Kotivuori, Yrjö. *Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899. Uno Stadius*, webbpublikation 2005, <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=22839> (Besökt 27.12.2019).

²⁵ *Pargas Kungörelser* 04.02.1931

²⁶ *Arbetarbladet* 23.03.1921

²⁷ *Tidskrift för döfstumma* nr 5 1913.

²⁸ Se exempelvis Stadius 1924.

²⁹ Topelius 1898.

³⁰ Ur hans 50-årsnotis i *Wasa-Posten* 02.04.1921.

³¹ Kongressen hölls 12–14.5.1911. Jag känner inte till att Uno Stadius skulle ha någonsin varit medlem i exempelvis spiritistiska eller teosofiska sällskap, och han tog ett antal gånger avstånd från spiritismen i sina texter. Godtemplarerna, vars verksamhet han bragte till Finland, anammade en hel

händelsevis bjuden till en seans med ”Danmarks främsta medium”, en fru Bay, och blev vänner med henne och hennes krets. Under en senare seans i december var det inte mediet som bjöd på andefenomen utan han själv: hans högra hand började skaka okontrollerbart och de närvarande sökte övertala honom att det handlade om ”automatisk skrift”. När han litet senare i enrum gav efter för handens skakningar började den skriva, först i enstaka eller repeterade bokstäver och sedan i fullständiga satser, ofta som svar på Stadius frågor. Han blev nära vän med herrskapet Bay och experimenterade med sina automatskrifttalanger tillsammans med dem under hösten och vintern 1911. Experimenten övertygade honom om att det handlade om tankeöverföring från en främmande intelligens.³² Den första texten jag har förmått hitta där han beskriver det här var en tredelad följetong i finsk översättning i *Tornion Lehti* i juni 1912,³³ och följetongen är även den första gången han offentligt talar för den psykiska forskningen. Han anslöt sig därefter i Finland till Sällskapet för psykisk forskning.

Under sin tid som medlem Sällskapet för psykisk forskning, åtminstone sedan 1913 då han valdes som sekreterare i styrelsen³⁴ fram till sin död 1936, figurerade han aktivt i sällskapets liv och höll åtskilliga föreläsningar på sällskapets möten. Han var mångårig medlem i styrelsen och var ordförande 1932–1933.³⁵ Hans mest konkreta insats för den psykiska forskningen torde dock vara hans skriftliga verk inom området: förutom ett antal böcker om psykiska fenomen utgav han även SPF:s kortlivade tidskrift *Psykisk Forskning* år 1913³⁶. Dessa alster var enligt honom menade att läsas såväl av vetenskapsmän som av en intresserad allmänhet. Utöver att publicera forskningsrön och nyheter hade texterna också som uppgift att väcka intresse för och förklara den psykiska forskningens metoder. Hans

---

del ritualia från frimurarna, men information om huruvida Stadius var initierad i frimureri eller något annat esoteriskt sällskap har inte framkommit i mina studier.

³² Stadius, *Egendomliga upplevelser*, s. 8–17, 33–37.

³³ *Tornion Lehti* 01.06.1912, 05.06.1912 och 08.06.1912.

³⁴ *Hufvudstadsbladet* 19.03.1913.

³⁵ Mera om SPF:s medlemskap och styrelse se Aho 1993a. Att få exakt reda på vad och när Uno Stadius gjorde i föreningen är svårt, emedan SPF:s arkiv enligt Aho är ofullständigt särskilt i fråga om material från de tidiga åren, och därutöver till min kännedom i dagens läge på villovägar.

³⁶ *Psykisk forskning* var kortlivad på grund av pengaproblem snarare än brist på aktivitet: tidningen startades med donationer, men den fick aldrig tillräckligt många prenumeranter för att kunna stå på egen fot.

böcker om psykisk forskning var polemiskt byggda: han talade ofta om sina tänkta meningsmotståndare och försökte ständigt ta i akt och avvisa tänkbara motargument.

Många källor nämner Stadius som en häftig debattör, snar att förarga sig och sen att förlikas. Exempelvis beskrev kåsören och godtemplaren Torsten Lindgård honom i minnesskriften *Uno Stadius sådan jag minns honom*³⁷ som en provokatör, en eldsjäl med gåpåanda, en kämpe med den offentliga debatten som arena, en som trivs i blåsten, energisk och rättfram. Lindgård berättar att Stadius inte besatt förmågan att vinna över med charm, däremot var han burdus och hård: "En trofast vän, ibland missförstådd av sina vänner och alltid missförstådd bland sina motståndare." Om hans godtemplarbroder inte beskrev honom som en särskilt sällskaplig person, var motståndarnas dom ännu omildare. I en antinykteristisk spalt i *Svenska Tidningen* i november 1920 liknas han bland annat vid lus i kläderna och framställs som en misslyckad skenhelig hycklare, en av "[...] dessa typer med en underlig blandning av skrävel, oförmåga och lättja, vilka försöka sig på mycket och misslyckas överallt, men som det oaktat ta sig före, att på fullt allvar gå kring med en våg och väga medmänniskors motiv, moral och arbetsresultat."³⁸ Han figurerar i ett anseeligt antal skämt- och smädesskrifter i samtida skämttidningar såsom *Hovnarren* och *Garm*.³⁹ Detta tycks vara främst på grund av hans nykterhetsarbete, men även hans intresse för psykiforskningen föranledde en viss mängd gyckel, som behandlas i kapitel 3.3.

Stadius skrifter hävdar sin författares och sitt ämnesområdes vetenskapliga legitimitet med kraft, iver och mångårigt tålamod. Det var just slagordet och titeln i försvarstalet *Vetenskaplig fördom och fri forskning* som fick mig att rikta min blick på Stadius författarskap inom den psykiska forskningen. Jag frågade mig vad en anhängare för en vetenskapligt föga accepterad disciplin från 1900-talets början kunde anse med vetenskaplig fördom och fri forskning? Fastän mången annan psykisk forskare nog ofta åberopade sin disciplins oberoende och vetenskapliga karaktär, är det få andra som ingick i någon utförligare diskussion om kriterierna för vetenskap. Stadius återkom ständigt till problematiken kring den psykiska forskningens ifrågasatta natur, det vill säga gick rågång.

---

³⁷ *Hembygden* no 2 1963.

³⁸ "A-son med ögat" med texten "I gluggen" i *Svenska Tidningen* 09.11.1920.

³⁹ Exempelvis fick han ett porträtt och ett poesistycke tillägnat sig i "Galerie Hovnarren XXVII" i *Hovnarren* 01.08.1922 och han låtsasintervjuas jämte andra kända nykterhetsmän i "Läktar-Jakob till socialminister" i *Garm* 15.12.1925.

Det är just Uno Stadius skrifters polemiska sätt, förklaringarna och preciseringarna han gör, argumenteringen, garderingarna och självbetraktelsen hos honom som gör honom till ett givande studieobjekt för historisk forskning: han säger helt enkelt ut sådant som i andra fall måste deduceras utifrån antydanden. Med sina fem utgivna verk var han samtidigt mest produktiva författare inom psykiska forskningens fält i Finland. Detta trots att hans skriftställer försvårades av ständiga föreläsningsrundturer, andra litterära projekt, kroppens skröplighet och en skral ekonomi. Stadius var så hängiven att han gick hädan med psykforskningens penna i handen:

Under sitt sista levnadsår, mellan anfallen av en plågsam sjukdom, var rektorn Uno Stadius sysselsatt med författandet av en bok om bibelns underverk i belysning av den nutida s. k. psykiska forskningen. Han arbetade med hänförelse och uthållighet. Men endast en liten del av boken var färdigskriven, när döden ryckte pennan ur hans hand.⁴⁰

---

⁴⁰ Stadius 1938, s. 5.

2. Psykisk forskning

I detta kapitel presenterar jag den psykiska forskningens historia allmänt och i Finland, bland vetenskaper och bland andra rörelser i ockulturens fält. Den psykiska forskningens utveckling utgör en intressant idéhistorisk utvecklingslinje som började med kombinationen av vetenskapernas omorganisering under det sena 1800 talet samt med det förnyade intresset för andefenomen, mystik och ockultism som skapade det ockultura fältet.

Psykforskningen uppstod i en vetenskapernas och andlighetens jäsningsfas och dess utveckling ledde till två skilda men delvis sammanlänkade fenomen idag: den inom och kring olika universitet idkade vetenskapliga parapsykologin å ena sidan, och den Atlantis-, UFO, och pyramidenergifokuserade pseudovetenskapliga parapsykologin å den andra. Psykforskningens historia länkas även samman med demarkationen och utvecklingen av filosofi- och psykologivetenskaperna samt av olika andliga inriktningar såsom spiritualism och teosofi.

Uno Stadius sökte att med texter och föreläsningar reklamföra den psykiska forskningen inför allmänheten samt hävda den psykiska forskningen som vetenskap. Han var under sitt leverne en av de kändaste psykiska forskarna i Finland trots att han sällan utförde experiment eller egen forskning i en sträng mening. Jag frågar vad hans psykforskskap bestod av i så fall? Vad skrev han, till vem och varför? En intressant aspekt i hans verksamhet var de personliga drivkrafterna: många psykforskare motiverades av högst personliga önskemål om att komma i kontakt med framlidna nära eller att avancera till något slags högre andligt stadium. Vilka personliga skäl hade Stadius för att engagera sig i psykforskningen?

Psykforskningen växte fram under senare hälften av 1800-talet och nådde sin kulmen med grundandet sällskap i många länder vid 1900-talets första tre årtionden – en period präglad av stora vetenskapliga och samhälleliga förändringar i Finland och i västvärlden. Trots den pågående jäsningen i samhället och vetenskaperna förändrades den psykiska forskningens fokus och metoder förhållandevis litet under perioden. En resolution från den första internationella kongressen för psykisk forskning i Köpenhamn från år 1921 utgör en typisk programförklaring:

Den psykiska forskningens ändamål.

Vid I:a internationella kongressen för psykisk forskning i Köpenhamn antogs följande resolution:

‘Den I:a internationella kongressen för psykisk forskning, samlad i Köpenhamn,

önskar bestämma sin ställning i förhållande till psykologien och den vetenskapliga forskningen i allmänhet.

Först och främst önskar kongressen förklara, att den – med hänsyn till den utomordentliga roll, som de s. k. psykiska fenomenen spela inom alla samhällsklasser och i alla länder – hyser den uppfattningen, att dessa fenomen böra falla inom den officiella vetenskapens område för att kunna underkastas en objektiv vetenskaplig kritik, med tillhjälp i alla de resurser, varöver denna officiella vetenskap förfogar.

Kongressen håller också före, att den vetenskapliga forskningen icke av några förutfattade meningar angående dessa fenomenens möjlighet bör avhålla sig från att undersöka dem. I all synnerhet bör den experimentella psykologien såsom varande en ung vetenskap känna sig fri i detta avseende, så mycket mera som en del av dessa fenomen på ett måhända avgörande sätt synas kunna bidra till lösningen av fundamentala psykologiska problem.

Kongressen förklarar, att den psykiska forskningens ändamål bör vara att gallra ut sådant, som ej är äkta, och att bana väg för införlivandet av väl fastställda psykiska företeelser med vårt nuvarande vetande.

Vi hålla före, att vår aktuella uppgift består i detta förberedande arbete.⁴¹

Den psykiska forskningens syfte var alltså att vetenskapligt granska så kallade "psykiska fenomen", d.v.s. andefenomen, syner, medier, tankeöverföring o.a. Dessa fenomen ansåg de psykiska forskarna höra till den då nymodiga psykologivetenskapens område. Psykforskarna ansåg att förutfattade meningar stod i vägen för undersökningen de ville åstadkomma, men att även "sådant, som ej är äkta", alltså lurares och bedragares lister stod i vägen för forskningen. Alla delar av denna programförklaring återkom i åtskilliga gånger i olika former i debatterna som psykforskarna förde.

Trots att psykforskningen aldrig blev varken en accepterad vetenskaplig disciplin eller en särskilt populär rörelse, väckte den dock intresse både hos många vetenskapsmän,

---

⁴¹ Resolutionen undertecknades av "Docenten Sidney Alrutz, Sverige doktor H. I. Brugmans, Holland, doktor G. Geley, Frankrike, professor Oscar Jæger, Norge, vice presidenten S. Yourievitj, Ryssland, professor Mikuschka, Tjeckoslovakien, professor Haraldar Nielssen, Island, doktor W. Prince, Amerika, doktor Schenk-Notzing, Tyskland, mrs Helen de G. Salter, England, mr Maurice Schaerer, Belgien, doktor C. Starcke, Danmark, rektor Uno Stadius, Finland, och professor Carl Vett, Danmark." Den publicerades bland annat i *Åbo Underrättelser* 15.09.1921.

särskilt inom filosofi och psykologi, och hos allmänheten. Psykforskningen syntes och debatterades i tidningarna och var ett allmänt intresse hos diktare, bildkonstnärer och s.k. kulturfolk. Den utgjorde en hörnpelare av den ockultura vågen i konsten. De olika förväntningarna som den brokiga skaran anhängare ställde drev den psykiska forskningen i två olika riktningar. Å ena sidan krävde de mer akademiskt hållna mer stringens och empiri genom laboratorieförsök såsom var den gällande riktningen inom psykologin. Å andra sidan stod de mer populärt inriktade som snarare sökte bekräftelse för sina egna andliga upplevelser. Under 1930-talets lopp skedde det hos den vetenskapligt inriktade gruppen ett byte av fokus till experiment i laboratorier och ett namnbyte av disciplinen till parapsykologi, varmed disciplinen till och med vann viss terräng i olika universitet runtom i världen, främst i Förenta staterna och Storbritannien. Senast i och med grundandet av *Suomen parapsykologinen seura* år 1938 nådde omvälvningen Finland och den psykiska forskningens era kan sägas ta slut.

2.1. Den psykiska forskningens historia

Under senare hälften av 1800-talet hade det uppstått ett enormt folkligt och akademiskt intresse i Europa och USA för det mystiska, det som man kunde kalla för själens eller människans nattsida: själen, anden, drömmar, jaget, det undermedvetna, döden, livet efter detta.⁴² Denna vurm tog sig till uttryck i olika former: exempelvis i framväxten av den nya själsvetenskapen psykologi som från och med 1870-talet i maklig takt började bryta ut sig från filosofins fält till att utgöra en skild vetenskap, eller vid sekelskiftet i Sigmund Freuds och Carl Jungs psykoanalytiska teorier om det undermedvetna och spekulationer om drömtydning och mytologiska arketyper. Det akademiska intresset var mest riktad på – eller rent av besatt – av det patologiska och avvikande i psyket. Mycket av forskningen kring det undermedvetna var därför också betingat av en översittande läkarsynvinkel och en vilja att

---

⁴² Många psykoanalytiker använde termen "själens nattsida", bland andra Thomas Mann, Gustav Theodor och Sigmund Freud. Termen är eventuellt ursprungligen tagen från Gotthilf Heinrich von Schuberts *Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaft* (1808) och *Die Geschichte der Seele* (1830).

avfärda hot mot samhället, sådana som exempelvis sinnessjuka människor eller det moderna stadslivets frestelser tänktes utgöra.⁴³

Samtidigt som den akademiska blicken riktades mot sinnessjukdomar och moralens förfall, intresserade allmogen sig för kommunikationen med andar och livet efter detta. En mängd rörelser växte fram, ofta religiösa och organiserade i olika större och mindre sällskap, såsom spiritismen, teosofin och antroposofin. Samtidigt turnerade medier, trollkonstnärer och underhållare särskilt i städerna med olika föreställningar och seanser som bjöd på bud från andevärlden, automatisk skrift, självspelande musikinstrument, knackningar, spökgestalter, telepati, levitation och medier som vulkaniskt vräkte ektoplasma ur munnen.⁴⁴ I Finland uppmärksammades andekommunikation, medier och seanser i tidningarna å ena sidan som en modevåg eller livsåskådning som vunnit anhängare i England och Frankrike, och å andra sidan som lättsinnig förströelse som kulturfolk roade sig med på kvällarna. Samtidigt framkom starka åsikter som avfärdade de nya rörelserna som djävulsdyrkan och avguderier eller helt enkelt trams.⁴⁵

Någonstans i mitten av denna villervalla av strömningar i vetenskap, konst, religion och underhållning – rentav som en syntes av dem – fanns också protovetenskapen psykisk forskning som forskade i ouppklarade själsliga fenomen, med början i det år 1882 grundade engelska Society for Psychical Research.⁴⁶ Psykforskningen vann snabbt mark, med nya föreningar, anhängare, metoder, undersökningar, journaler och monografer som uppkom i

---

⁴³ Mycket har skrivits inom idéhistoria om den nya vurmen för det omedvetna, mystiska och irrationella. Se exempelvis Hughes 1986, Brandon 1983 eller Partridge 2006. James Webb formulerade tidsandan väl i *The Occult Underground* (1990) s. 35:

”Unquestionably the major intellectual innovators of the 1890’s were profoundly interested in the problem of irrational motivation in human conduct. They were obsessed, almost intoxicated, with the rediscovery of the nonlogical, the uncivilized, the inexplicable.”

⁴⁴ Spiritismens väsen som en andlig rörelse och samtidigt något som kan ses som underhållning, dess utövare och dess popularitet är något som det mot förmodan finns mycket forskning om. Det finns få vetenskapliga verk om parapsykologi som inte på någon nivå tar itu med fenomenet spiritism, men mera om detta specifika ämne se exempelvis Brandon 1983 eller Komulainen 2010.

⁴⁵ Den spiritistiska rörelsen tog sina första steg i Finland redan på 1860-talet. För dess utveckling i Finland från 1800-talet till början på 1900-talet se Holm 2016 s. 75–104.

⁴⁶ Genomgångar av den psykiska forskningens historia finns exempelvis i Allison 1979, Aho 1993a, Brandon 1983 och Irwin 1989.

rasande och ständigt ökande takt. Den huvudsakliga formen av vetenskapligt undersökande som idkades var fältundersökningar av andefenomen som framkallas av medier. Konsensus nåddes snabbt: det fanns många falska medier, men vissa av fenomenen ansågs vara verkliga och för vetenskaperna dittills oförklarade. Orsakerna för fenomenen antogs inte ligga i avlidnas andar, utan i mediernas egna psykiska förmågor, vilka de utnyttjade medvetet eller omedvetet.⁴⁷ Den psykiska forskningen hade sin blomstringstid ute i världen och ävenså i Finland under 1900-talets första årtionden, och här, som i utlandet, betraktades den alternativt som en av den akademiska psykologins discipliner, som djävulsdyrkan, som en mystisk stig för förbättrandet av hela mänskligheten, eller som mångt annat där emellan i en väldigt frodig flora av tolkningar som gjordes av akademiker, prästerskap och lekmän, innanför och utanför själva disciplinen. Men den psykiska forskningen förblev en disciplin för amatörer och entusiaster med endast få utspridda mätbara experiment. Den etablerades aldrig som en vetenskap innanför universiteten, olikt andra under samma tidsperiod tillkomna discipliner, såsom exempelvis psykoanalysen eller rasbiologin. En ofta framlagd gemensam förklaring för dessa nya discipliners popularitet är att de framväxte ur en förhoppning om att kunskap och vetenskap om själen, andelivet och de psykiska processerna kunde utgöra en bro mellan vetenskapen och religionen i en tid då vetenskapen alltmer ifrågasatt religionens världsförklaringsroll.⁴⁸

Men förhoppningarna svek – konkreta och allmänt erkända bevis på andefenomenen och andevärlden uppenbarades inte. På 1930-talet, efter falnat intresse från akademiskt håll och efter långdragna och hätska debatter inom och utanför de psykiska forskarnas krets om psykforskningens agenda, vetenskaplighet och livsvillkor, kom majoriteten av de psykiska forskningssällskapen världen över att övergå till att kalla sig parapsykologiska. Detta skedde på grund av det stora inflytandet av den amerikanske Joseph Banks Rhine och hans år 1930 grundade *Parapsychology Laboratory* vid Duke-universitetet i Durham i Nord-Carolina, som rapporterade om stora experiment med intressanta resultat i bland annat tankeöverföring. Entusiasmen spred sig även till Finland och man kunde i december år 1935 läsa ur *Turun Sanomat* en redogörelse för parapsykologins framgångar under rubriken ”Parapsykologia tunnustettu akateemiseksi tieteksi”: parapsykologin hade utvecklat mer

---

⁴⁷ Allison 1979, s. 272–273.

⁴⁸ Se exempelvis Beloff 1993. Specifikt för Frankrike se Sharp 2006 och för England Oppenheim 1985 och Melechi 2008.

exakta experiment för att bevisa de parapsykologiska fenomenen och undersöka dem. Detta hade enligt artikeln lett till att parapsykologin blivit erkänt som en akademisk vetenskap i flera länder och i Utrecht samt Leiden i Holland har universiteten grundat parapsykologiska lärostolar. Telepatin och klärvoajansen är några av vetenskapens säkrast bevisade fenomen, vid sidan om nervstrålningen och hjärnans elektromagnetiska strålning.⁴⁹

Såsom bland andra McClenon har konstaterat var namnbytet till parapsykologi var ett till en början lyckat försök att distansera de mer empiriskt och statistiskt sinnade psykiska forskarna från det misstänkta (eller partiska, andliga, religiösa, ovetenskapliga) ryktet som benämningen psykisk forskning fått och ge en sorts ny början till disciplinen. Det fanns dock ingen definitiv konsensus på vad "parapsykologi" innebär, och inte heller någon takorganisation som kunde utesluta någon ur parapsykologernas krets. Eftersom både den mer och de mindre vetenskapligt lagda psykforskningen bytte namn till parapsykologi och fortsatte att använda samma begrepp som beteckning på de olika verksamheterna de sysslade med, blev namnbytetts effekter mer ytliga än de hoppfulla experimentella forskarna kunde ha hoppat sig – ett ansiktslyft snarare än en ektomi. Den inomdisciplinära debatten fortsatte dock under och efter namnbytet, och kom att snabbt kulminera i en skilsmässa mellan å ena sidan empirisk, experimentell och statistisk vetenskaplig forskning om det så kallade *psi* (en hypotetisk förklarande faktor för paranormala fenomen, som skulle förklarade statistiska anomalier i experimenten), med tilltagande rigorösa metoder och med strävan efter att fungera enligt god vetenskaplig sed i Duke-labbets anda; och å andra sidan icke-akademiska klubbaktiviteter med läsecirklar och föredrag, vilka anammar vetenskaplig terminologi men inte praxis, och som producerar spekulativa och andliga texter om metafysik, uppenbarelser och andeväsen. De två kretsarna kom att ha mindre och mindre med varandra att göra, fast kontakterna över skiljelinjen aldrig helt totalt avskars.

Den nygamla protovetenskapliga disciplinen parapsykologi kom sedan att under decennier av experiment med osäkra resultat sakta dra sig tillbaka till en skugglik existens vid den accepterade vetenskapens och de trovärdiga akademiska kretsarnas utkanter. Där vistas den än idag på 2020-talet, plågad av ständigt undflyende experimentella resultat i och med ständigt hårdare krav på experimenten. Det finns fortfarande ett antal

---

⁴⁹ Turun Sanomat 02.12.1935.

universitetskopplade institut som studerar parapsykologi runt om i världen, såsom Koestler Parapsychology Unit vid University of Edinburgh, Division of Perceptual Studies vid University of Virginia, eller Center for Research on Consciousness and Anomalous Psychology (CERCAP) vid Lunds universitet.⁵⁰

2.2. Den psykiska forskningen i Finland

I Finland vann den psykiska forskningen snabbt terräng alltsedan Sällskapet för Psykisk Forskning grundades 1907. Medlemsantalet nådde hundra inom ett år och även Uno Stadius ingick i skaran sedan åtminstone 1913⁵¹. Föreningen grundades i Helsingfors universitets kemisal, och hade som ändamål att: ”på vetenskapligt sätt dryfta och undersöka egendomliga och outforskade psykiska företeelser, såsom hypnotism, tankeöfverföring, clairvoyance och mediumistiska fenomen, samt att insamla upplysningar rörande syner och aningar, sanndrömmar, fall af telepati m. m. dyl.”⁵² Grunden för sällskapets verksamhet fastslogs vila på vetenskapen, utan att desto närmare definiera vad detta innebar.⁵³ I praktiken utförde vissa medlemmar forskning med att bevista mediers seanser för att undersöka fenomen såsom klärvoajans, andematerialisation och levitation, eller med att själv praktisera exempelvis automatskrift. Andra verksamhetsformer var att samlade in uppgifter och meddelanden om ande- eller metapsykiska fenomen och att upprätthålla kontakter med andra sällskap och psykforskare inom landets gränser och utomlands. De månatliga mötena med föredrag och diskussioner var centrala i sällskapets verksamhet.

Enligt James McClenons teori har så kallade avvikande vetenskaper två olika huvudsakliga överlevnadsmetoder att använda sig av: att söka etablera sig i akademiska kretsar genom att anamma eller imitera redan etablerade vetenskaper, eller att lita på lekmännens stöd. De flesta avvikande vetenskaper försöker sig på att använda sig av båda⁵⁴

---

⁵⁰ Om parapsykologins historia koncist se. Selin, Risto. ”Ihmeellinen maailma”, *Ursan julkaisu* no 81 2001, <https://www.skepsis.fi/Ihmeellinen/parapsykologia.html> (besökt 8.11.2020).

⁵¹ Han valdes till sekreterare för SPF i mars 1913. *Hufvudstadsbladet* 19.03.1913.

⁵² § 2 i stadgarna för Sällskapet för Psykisk Forskning, eftergiven enligt Aho 1993a, s. 17

⁵³ Den enda mer ingående genomgången av SPF:s, och vidare den finska psykiska forskningens, historia, metoder och mål torde finnas i Aho 1993a.

⁵⁴ McClenon 1984, s. 26–37.

och så gjorde det även den psykiska forskningen i Finland: SPF:s uttalade projekt gick ut på att härma och på det egna området applicera vedertagna och eminenta filosofiska och psykologiska modeller, men SPF:s grundval var och förblev den inkomstbringande men icke nödvändigtvis högt bildade gemene medlemmen och dennes intresse för andefenomen. Pengar och akademiskt intresse för egna omfattande och noga kontrollerade experiment saknades och förhoppningarna om att kunna åstadkomma empirisk psykisk eller parapsykologisk forskning i Finland kom att mer och mer förpassas till bakgrunden, för att senast vid 1950-talet tyna bort. De akademiska ambitionerna övergavs och parapsykologin nöjdes med att förbli en avvikande vetenskap i lekmäns händer. Skepsis ry klassade parapsykologin på 1980-talet som en pseudovetenskap utan fördelarna av vetenskaplig metod.⁵⁵

Fastän SPF samlade mest lekmän, medverkade där redan från början även ett antal akademiker. Exempelvis var föreningens första ordförande (1907–1932) Arvid Grotenfelt (1863–1941), professor i teoretisk filosofi vid Helsingfors universitet, docent i psykologi, grundarmedlem i Finska vetenskapsakademien, m.m. Grotenfelt utgör ett gott exempel på en samtida vetenskapsmans kluvna inställning till psykforskningen: han hade länge intresserat sig för studiet av sällsamma psykologiska fenomen såsom sömngång och hypnos och redan 1892 skrivit överblicksartikeln ”Nykyinen spiritistinen liike” i tidningen *Valvoja*.⁵⁶ I artikeln tackade han den spiritistiska rörelsen för att lyfta fram tidigare icke-studerade fenomen, men kritiserade samtidigt rörelsen för ovetenskaplighet, lösa antaganden och bristande kritik mot skrupelfria lurendrejare bland medierna som undersöktes. Han yrkade för en mer vetenskaplig hållning i studerandet av andefenomenen. Han medverkade också redan år 1895 med en grupp psykologer från Sverige och Danmark i utfärdandet av ett gemensamt skandinaviskt upprop, där allmänheten uppmanades att meddela om sina upplevelser om andefenomen.⁵⁷ Grotenfelt antog en varsamt optimistisk ställning till att man även kunde vetenskapligt studera fenomen såsom andeuppenbarelsen, men uppmanade samtidigt att man bör främst söka naturliga (ofta psykologiska) förklaringar för dem. Han ville inte bortse från andehypotesen *a priori*, men såg att det fanns starka bevis

---

⁵⁵ Aho 1993b, s. 176–177

⁵⁶ Grotenfelt 1892a&b.

⁵⁷ Kotka 25.04.1895.

mot den.⁵⁸ Även Grotenfelts student, teosofen och senare (år 1960) professorn i filosofi vid Åbo Universitet Sven Krohn (1903–1999) var aktiv medlem i SPF. Han var sällskapets ordförande efter Uno Stadius 1933–1943, och var senare också ordförande 1938–1957 i den år 1938 på språkgrunder grundade *Suomen Parapsykologinen Tutkimusseura*.

De akademiskt meriterade medlemmarna i föreningen blev med tiden mindre synliga – i och med hårdnande kritik från kollegor och den allmänna opinionen mot den psykiska forskningens anspråk på vetenskap – och sökte inte göra stort väsen av sitt medlemskap i föreningen särskilt i sina akademiska kollegors sällskap. SPF:s och den psykiska forskningens fackla fick därför ofta i offentligheten bäras av talföra entusiaster utan anmärkningsvärda akademiska meriter eller knytningar, entusiaster såsom folkskolerektorn Uno Stadius eller läroverksläraren Sven Krohn (före sin akademiska karriär som började på allvar först på 1940-talet).⁵⁹ Uno Stadius var verksam redan i den första större vågen av intresse för psykisk forskning i Norden under åren före första världskriget, och de verksamhetsformer han då omfattade höll han sedan dess. Stadius är ett gott exempel på psykforskare i Norden på 1900–1930-talen: aktiv i psykforsknings-sällskapet och verksam även i annat föreningsliv, nära men inte riktigt inne i den akademiska världen, aktiv i offentliga debatter om andefenomen och vetenskaplig demarkation.

Vad bidrog då dessa entusiastiska lekmän med i arbetet för den psykiska forskningen? Deras forskargärningar utgjordes främst av insamling av vittnesmål och anekdoter gällande psykiska fenomen – Stadius gick så långt att han gjorde en direkt jämförelse mellan den psykiska forskningen och folkminnesarkiven: man samlar material i arkiv med ”förståelsefull hjälp av allmänheten” och ser därefter vad man gör med det.⁶⁰ Deras andra stora gärningar torde ligga på sammanfattningens och populariseringens fält:

---

⁵⁸ Grotenfelt 1892a&b.

⁵⁹ Skepsis ry har i sin parapsykologins historia framlagt en lista av akademiker som under perioden intresserat sig för parapsykologin: ”Grotenfeltin lisäksi akateemista kiinnostusta para-psykologiaa kohtaan ovat Suomessa osoittaneet muun muassa filosofit Gunnar Landtman (1878–1940), Rafael Karsten, Rolf Lagerborg, Eino Kaila (1890–1958) ja Sven Krohn (1903–1999) sekä psykologit Arvo Lehtovaara ja Kai von Fieandt. Heistä kielteisesti para-psykologian ”tuloksiin” ovat suhtautuneet Lagerborg, Kaila, von Fieandt sekä Lehtovaara.”

Selin, Risto. ”Ihmeellinen maailma”, *Ursan julkaisu* no 81 2001, <https://www.skepsis.fi/Ihmeellinen/parapsykologia.html> (besökt 8.11.2020).

⁶⁰ Stadius 1933, s. 219

de intervjuades, debatterade och skrev artiklar i tidningar, föreläste runtom i landet (och utomlands), deltog hos och drev sällskap som anknöt till psykforskningen, och i Uno Stadius fall skrev sammanfattningsverk över den psykiska forskningens väsen, historia och framgångar.

Ett gott exempel på hur den psykiska forskningen kunde presenteras inför allmänheten av dessa entusiaster är recensionen av Stadius *Inför dödens gåta* i Dagens Press 16.1.1919 av signaturen A. E.⁶¹:

Ett arbete om de spiritistiska fenomenen och de slutsatser man kan draga av dem är ju alltid egnat att intressera. [...] Hos oss ha dessa frågor icke blivit allmänt dryftade; vi ha ju visserligen sedan ett antal år ett sällskap för psykisk forskning i Helsingfors, men dess verksamhet har varit uppmärksammas blott inom en jämförelsevis trång krets [...] Dess innehåll är för det mesta refererande. men även egna upplevelser och iakttagelser anföras. Den giver i koncentrerad form det väsentligaste i de omfattande arbeten, som på detta område sett dagen i de stora kulturländerna [...] den vänder sig till 'sanningssökande och fördomsfria personer vilka icke förut sysslat med psykisk forskning', och den 'vill giva en orienterande inblick i några av de viktigaste sidorna av detta arbete'.⁶²

Vidare hänvisas till ett antal namnkunniga vetenskapsmän som sysslar eller sysslat med psykisk forskning. De beskrivs i beundrande, nästan dyrkande toner som "högtstående, ädelt tänkande och absolut hederliga män" och deras namn står för recensenten som en garanti för att övernaturliga fenomen är värda att forskas i, samt som en garanti mot lurendrejeri. Recensenten fortsätter med att relatera den psykiska forskningen till metafysiska och psykologiska termer och uppfattningar för att få ämnet att framstå som allmänt, behärskbart och vetenskapligt, i motsats till något personligt, andligt eller vidskepligt. I texten åberopas exempelvis "tanken på rummets och tidens idealitet, deras egenskap av åskådningsformer, såsom de betecknas i den Kantska filosofien, deras gåtfulla,

---

⁶¹ Möjligen Artur Eklund, lärare i germanska språk och fäktning vid Helsingfors universitet, tillika journalist och svenskhetsivrare. Han var medlem i redaktionen för *Dagens Press* vid den här tiden. Han var inspirerad av Henri Bergsons antipositivism, vilket kan förklara de mer högtsvävande textpartierna.

⁶² *Dagens Press* 16.01.1919

ilusoriska [sic] art, som betygas icke blott av mystikerns känsla, utan även av varje litet djupare trängande analys", vilket å ena sidan "låter det övernaturliga framstå såsom någonting helt naturligt" och å andra sidan "hindrar den oss i stället att hemfalla åt överskattande av de spiritistiska fenomenens betydelse, åt närsynthet i fråga om deras bedömande, [...] åt vidskepligt och skräckfyllt fantasteri."⁶³

De psykiska fenomenen som nämns i Stadius verk och i recensionen inbegriper klärvoajans, fantom av levande och döda, meddelanden från avlidna och automatisk skrift, men det är den betydligt mindre ovanliga sömnen som lyfts fram mest. Sömnen beskrivs som en alldaglig företeelse, men samtidigt som "dödens milda och vederkvickande broder" som tillåter var och en "sjunka ned i det okändas värld". Recensenten och Stadius lägger fram en professor Myers⁶⁴ tankar om att sömnen inte endast bör ses som en minskning eller ett försvinnande av psykologiska förmågor såsom uppfattningsförmåga eller förnuft, utan att sömnen är ett eget och skilt själsligt tillstånd vars positiva sidor människor i allmänhet inte förstår på grund av "den bristfälliga kommunikationen mellan sömnens och det vakna tillståndets värld". Sömnen målas upp till att vara en källa av inspiration för skalder, ett tillstånd där tanken frigörs från det vardagliga tänkets bojor och anden från rummets. Vidare förklaras döden ligga sömnen nära i natur och hänvisas till nära-döden-upplevelser, av vilka en "En döende läkares vision" finns med i Stadius bok. Dessa sömnens associationer med kreativitet, död, befrielse från bojor och andens fortlevnad efter döden återkommer ofta i psykforskares texter, och kom senare att överföras till det nya modeordet "det undermedvetna".

Tydligt fanns det personliga skäl hos många psykforskare och entusiaster att bedyra andens fortsatta existens efter kroppens död, fast dessa skäl sällan artikuleras klart. Det tas ofta för givet att människans fortsatta existens efter döden är den stora frågan i psykforskning:

Den föreliggande boken [...] utgör första delen av ett arbete, vars andra del enligt vad författaren säger 'är avsedd att omfatta det kanske intressantaste och viktigaste av

---

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Frederic William Henry Myers, 1843 – 1901, grundarmedlem i Society for Psychical Research i England. Hans postumt utkomna *Human Personality and Its Survival of Bodily Death* (1903) säger recensenten ha blivit kallad för "århundradets bok" och Stadius refererar till den som grundläggande facklitteratur för psykforskare i Stadius 1931.

allt, de övertygande bevis för personlighetens fortvaro efter döden, som genom direkta meddelanden från avlidnes andar genom automatisk skrift och transtalande av många anses föreligga'. Om den förra delen väcker tillräckligt intresse, skall enligt författarens meddelande den senare icke länge låta vänta på sig. Vi hoppas den snart skall utkomma.⁶⁵

Framförallt presenteras psykforskningen gång på gång som något som är viktigt att forska i, trots att själva fenomenen ofta avvisades som skrock och trots disciplinens återkommande, rentav beständiga, problem med slarviga experiment och bedrägliga medier. Det är vanligt för sådana som talar för psykforskningen att beakta kritiken om bedrägerier, också att förpassa den med skälet att fenomenen kunde vara möjliga och därför borde forskas i oavsett:

[...] antagligen ha [psykforskarna] även mer än en gång blivit bedragna, [...] Över huvud är det ju av mindre betydelse, om ett misstag eller bedrägeri ägt rum i de enskilda fallen; huvudsaken är, huruvida företeelsen är möjlig, och denna fråga ka, [sic] synes mig, blott besvaras jakande.⁶⁶

Ett annat exempel av hur psykforskningen kunde presenteras för allmänheten finns i artikeln "Fallet Folkeson och liknande Fall" ur tidskriften *Julen* år 1935, där signaturen "doktor Occultus" med en till synes neutral hållning gentemot de psykiska fenomenens äkthet går igenom två fall av medier som hållit seanser för betalande publik i Helsingfors (Kjell Folkeson år 1933 och Alfred V. Peters⁶⁷ år 1908). Båda besöken är fall som skribenten förväntar sig att läsaren minns som speciella fall i Helsingfors händelsekalender och omtyckta samtalsämnen. Skribenten går uppsluppet igenom seansernas gång och ryktena som uppstod i staden, men analyserar också den psykiska forskningens läge och spekulerar om dess framtid. I Folkeson-fallet blev mediet avslöjat flera gånger, men inte på ett tillräckligt övertygande sätt som skulle vara bortom allt tvivel, och därmed fortsatte både mediets seanser och rabaldret kring dem. Detta var ett vanligt händelseförlopp: "I den

---

⁶⁵ *Dagens Press* 16.01.1919.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Mediet och automatskrivaren Alfred V. Peters, inbjuden till Helsingfors av SPF för första gången 1908. Enligt Juuso Järvenpää samverkade Peters mycket med Jalo Kivi och Suomen Spiritistinen Seura. Järvenpää 2016 s. 73.

intressanta, men tyvärr ganska fruktlösa psykiska forskningens annaler finna vi tvärtom otaliga fall mer eller mindre överensstämmande med hans.”⁶⁸ Själva den psykiska forskningen, eller ”metapsykologin” som den här också kallas anser skribenten ha gjort endast små framsteg under de c. 75 år den existerat, just på grund av fusk.

Även den rivaliserande relationen mellan psykforskningen och mer spiritistiskt lagda inriktningar presenteras stundom inför allmänheten. Då söker psykforskarna få sin egen verksamhet att framstå som vetenskaplig och rationell, kontra spiritisternas andliga och mindre akademiska sätt. I ”Fallet Folkeson och liknande Fall” beklagar sig skribenten över att ”den metapsykiska vetenskapen [har] haft att utkämpa en hård kamp på tvenne fronter, dels mot en ultraskeptisk kritik, som förnekar de ’extrasensoriska’ förnimmelsernas verklighet, dels mot spiritismen, som bygger på en obevisad hypotes.”⁶⁹ Den vetenskapliga psykforskningen däremot – enligt en namnlös citerad psykforskare – kommer att bli epokgörande:

’Jag tror,’ säger sålunda en av dem, ’att det kommer att bli en av det tjugonde århundradets största uppgifter att skänka åt metapsykologin dess fulla betydelse. Vi ha varit på väg att tro, att vetenskapens framtid endast skall föra oss till fullkomligare termometrar, finare galvanometrar, skarpare mikroskop och långsyntare kikare. [...] Men vetenskapen kommer att taga mycket längre steg, den kommer icke att nöja sig med dessa medelmåttiga landvinningar. Det är oanade världar, som öppna sig för den. Metapsykologin utvecklar sig med ilande fart. . .’

Den som lever får se. Och intressant blir det i varje fall att se.⁷⁰

2.3. Uno Stadius författarskap och föreläsningar inom den psykiska forskningen

Uno Stadius var både beläst och litterärt produktiv. Hans olika förehavanden som journalist, folkskolerektor och kringvandrande föreläsare förutsatte och bidrog till detta. Stadius skrev en hel del pamfletter och digrare verk inom olika områden, varav den psykiska forskningen

---

⁶⁸ *Julen* 1935, s. 20.

⁶⁹ *Ibid.* s. 29.

⁷⁰ *Ibid.* s. 29.

är vid sidan av nykterhetsrörelsen den mest framstående. Jag redovisar mer detaljerat för Uno Stadius skrifter inom psykforskningen i bilaga 1, men här är skäligt att plocka fram några gemensamma drag ur verken. Lästa bredvid varandra förefaller de nämligen mycket lika varandra, och Stadius omskrev vissa partier på nytt gång på gång genom åren. Det verkar som att han steg fram på psykforskningens arena fullt formad och ändrades inte nämnvärt i åsikt eller sätt under knappa kvartsseket som min forskning täcker – medan det övriga psykforskningsfältet rörde sig mot större stringens i och med skiftet till parapsykologin trampade Stadius på ställe. Vad skrev han och varför skrev han det han skrev?

Stadius beläsenhet leder till ett av de mest genomgripande dragen i hans produktion: de många och långa citaten från en bred skara auktoritetsfigurer.⁷¹ Ett annat återkommande drag är en stark vilja att väcka diskussion och uppmana till personlig och samhällelig förändring – som kanske starkast framkom i hans idoga arbete för folknykterheten. Dessa drag är även mycket synliga i hans verk inom den psykiska forskningen vilka oftast antog formen av populärvetenskapliga introduktioner och sammanfattningar. Stadius användning av citat och direkta uppmaningar till sina läsare syns tidigt, redan i *Psykisk forskning* (1913), och han såg uppenbarligen inget skäl till att byta formel i detta avseende eftersom de återkommer även i hans sista verk *Bibliska underverk i nutida belysning* (1938). De hjälper båda i att skapa en känsla tradition och gemenskap, en vi-anda, och att ansluta läsaren till psykforskarnas krets. Även det att Stadius meddelade om sina egna ”egendomliga upplevelser”, vilket skedde i flera av verken, kan ses som en del av denna strategi.

Stadius verk inom den psykiska forskningens fält var av en sammanfattande, populariserande och argumenterande natur. Det verkar som att han i första hand inte riktade sig till sådana som redan till en större grad var bekanta med den psykiska forskningen eller aktiva inom den, eftersom hans texter innehåller egentligen tämligen lite av analys, kritik eller aktuella nyheter inom fältet psykisk forskning. I stället skrev han omfattande sammanfattningar med vida tidsramar – ofta börjandes från spiritismens första steg i de konstiga knackningarna hos systrarna Fox i USA⁷². Inte heller argumenterade han

---

⁷¹ Ofta vetenskapsmän och innehavare av höga positioner i den akademiska världen eller i samhället. Hans sätt att vädja till auktoriteter analyseras mer ingående i kapitel 3.1.

⁷² Såsom i Stadius 1918, s. 90–91 och Stadius 1933 s. 123–125.

med ett stadigt och kategoriserat vetenskapligt fackspråk, utan han nöjde sig ofta med att återge termerna rakt ur källorna, vilket leder till en viss inkonsekvens i hans kategorier. Uno Stadius skrev alltså för en bred läsande allmänhet. I texterna nämns sällan något direkt om den tilltänkta läsaren utöver ett visst återkommande smicker.⁷³ Exempelvis *Inför dödens gåta* riktar till "sanningssökande och fördomsfria personer".⁷⁴ Hans publik får alltså ingå i en skara av sökare liksom han själv. Detta sätt att tilltala läsarna placerar texterna och honom själv tydligt i den ockultura miljön. Bilden av den fördomsfria sökande läsaren klarnar ytterligare då man betraktar vad psykforskningen enligt Stadius måste stå emot: "det överlägsna hånleendet"⁷⁵, "den konservative skeptikern [som] är genast färdig med sin uppfattning"⁷⁶, "halvvetenskaplighetens män"⁷⁷, "hopens hugg och hån"⁷⁸. Dessa bildar Uno Stadius ideala sanningssökare – och läsarens – antites.

Stadius verk var kommersiella i den bemärkelsen att han var en professionell föreläsare och journalist och delvis och tidvis livnärde sig på sina turnéer och sitt skriftställer. Hans verk inom den psykiska forskningen var dock inte några storsäljare, av vilket det främsta exemplet torde utgöras av tidskriften *Psykisk forsknings* floppande under sitt första utgivningsår. Hans mest populära verk torde vara *Inför dödens gåta*, som sålde bra och länge, trycktes i flera upplagor i Finland och åtminstone en i Sverige, och översattes till finska. Det är högst sannolik att hans föreläsningsturnéer och andra resor hade som sekundära mål att propagandera för skrifterna. Säkert är att de olika tidskrifterna på det ockultura fältet⁷⁹ hade rum för annonser och att hans nyutkomna verk recenserades i dagspressen. Receptionen av Stadius psykforskning och böcker i ämnet varierade. Hans första bok *Inför dödens gåta* tycks ha varit en riktig nyhet år 1919 och fick en del uppmärksamhet i pressen med ett tiotal recensioner och referat. Intresset för nya verk inom den psykiska forskningens område tycks dock under forskningsperioden falna:

---

⁷³ Stilgreppet ligger nära den han använder då han beskriver de psykforskarauktoriteter som han refererar till.

⁷⁴ Stadius 1918, s. 7.

⁷⁵ Stadius 1918, s. 46.

⁷⁶ Stadius 1918, s. 174.

⁷⁷ Stadius 1931, s. 19.

⁷⁸ Stadius 1918, s. 119.

⁷⁹ Såsom *Spiritisti*, *Tietäjä*, *Valoa kohti* och *Ruusu-Risti*.

jämförelsevis har jag funnit endast tre recensioner i Nationalbibliotekets tidningsarkiv för *Ur själslivets gåtfulla värld*⁸⁰ (1933) och inga alls för *Bibliska underverk i nutida belysning* (1938).⁸¹

Mottagandet av verken i tidningarna var ofta oftast positiva. Jag använder *Inför dödens gåta* som exempel, av den orsaken att den fick mest uppmärksamhet och därmed spaltmillimetrar. I *Västra Nyland* skrev signaturen K. H. N. i september 1919:

Att förmedla en första bekantskap med denna psykiska forskning, det är vad rektor Uno Stadius' här ovan nämnda bok vill göra. Den gör det på ett utmärkt sätt. Framställningen är livlig och klar – däri igenkänner man den vane uttolkaren för menige man; ingen behöver frukta att tröttnas av dessa något mer är 200 sidor, tvärtom önskar man vid läsningen, att de vore dubbelt fler.⁸²

Likaså puffades bokens andra upplaga i åtskilliga gånger⁸³ exempelvis i *Wasa-Posten* i juli och augusti 1920:

[Boken] kommer icke alls för tidigt. Och det må därvid genast erkännas, att den icke alls offrar på fördomens och vidskepelsens altare. Författaren har gjort sig väl hemmastadd på den hithörande forskningens gebit. Det är i huvudsak berömda [sic] vetenskapliga auktoriteter han citerar och det är första hands erfarenheter han anför.⁸⁴

Men all publicitet var inte lovprisande, utan det fanns även tvekande och avfärdande åsikter. Exempelvis i en torrt avfärdande "Kåserier i mystik" i *Vasabladet* i juni 1920 gick

---

⁸⁰ *Hufvudstadsbladet* 20.10.1933 (samma text finns i lördagsextran *Hufvudstadsbladet* 21.10.1933), *Svenska Pressen* 18.10.1933 samt *Tammerfors Aftonblad* 20.10.1933.

⁸¹ Med en noggrannare genomgång av särskilt tidskrifternas årgångar skulle säkert fler recensioner hittas och därmed en statistiskt säkrare bild av intresset för psykforskningen uppstå.

⁸² *Västra Nyland* 09.01.1919.

⁸³ Med att återge en text som professorn i semitiska språk i Göteborg Otto Emil Lindbergs skrivit till tidskriften *Kristendomen och vår tid*.

⁸⁴ *Wasa-Posten* 20.07.1920, 27.07.1920, 31.07.1920 och 03.08.1920. En nätverksanalys av kontakterna mellan *Wasa-Postens* redaktion och Stadius eller bokens utgivare A.-B. Frams Förlag vore intressant med tanke på mängden puffar.

signaturen B—n⁸⁵ gick igenom bokens innehåll och jämförde de psykiska forskarnas teorier mot teosofernas motsvarande. Skribenten gav inte mycket för "spiritisternas" bevis utan konstaterade till slut kort "vi räkna oss icke till de troende".⁸⁶

Förutom skriftstället ingår även föreläsandet till Stadius verksamhet inom psykiforskningen. Han var en flitig föreläsare och fastän hans föreläsningsnotationer är till största delen förkomna kan vi ty oss till tidningarna för att finna ett antal rubriker och ställvis även beskrivningar av innehållet i dem. Föreläsningarna hölls inför en brokig publik och exempelvis SPF:s möten och föreläsningarna där var öppna till publikum.⁸⁷ Stadius reste vida och föreläste brett kring den psykiska forskningens olika teman och aktuella rön, med rubriker och beskrivningar såsom "Psykologisk föreläsning (Nya upptäckter på själslivets område)" på I.O.G.T. Pargas Väls årsfest 1923,⁸⁸ "psykisk forskning, sömnens fenomen, tanken som karaktärsdanare och skönhetssinnet" på föreläsningsdagar i Tjöby i Korsnäs 1933,⁸⁹ "Det märkliga norska mediet 'Fru Ingeborg'" på SPF:s möte på Helsingfors Svenska Marthaförenings lokal Hemvrån 1933,⁹⁰ eller kort och gott "automatisk skrift" på SPF:s månadsmöte på Vetenskapernas hus i Helsingfors 1919. Angående det sistnämnda föredraget upplyste Hufvudstadsbladet läsaren om dess innehåll:

Aftonens föredrag hölls av rektor Uno Stadius, som på ett fängslande sätt redogjorde för 'automatisk skrift'. [...] Det gives fall, då automatisten skriver med bägge händerna och dessutom är upptagen av samtal. Ofta givas meddelanden på språk, okända för den som skriver. [...] automatiska fenomen äro ofta utslag av automatistens omedvetna personlighet, ofta är det en direkt tankeöverföring från närvarande eller frånvarande personer, eventuellt från genom döden frigjorda

---

⁸⁵ Karl Bruhn, enligt Brages Pressarkiv, *Signaturförteckning uppgjord av Brages urklippsverk. A-D*, <https://www.bragespressarkiv.fi/tidningar/signaturer/a-d/> (besökt 8.11.2020).

⁸⁶ *Vasabladet* 20.06.1920.

⁸⁷ Allmänheten måste betala för inträde till skillnad från medlemmarna.

⁸⁸ *Pargas Kungörelser* 07.03.1923.

⁸⁹ *Vasabladet* 21.03.1933.

⁹⁰ *Hufvudstadsbladet* 17.09.1933.

Intelligenser. Synnerlig försiktighet bör iakttagas vid bedömandet av automatisk skrift och vid utövandet av densamma.⁹¹

Att föredragens innehåll refererades i tidningarna är ett tecken på att psykforskningen slog an tidsnerven och väckte allmänt intresse. På basis av föreläsningarnas titlar antar jag att innehållet i dem var liknande som i hans skrivna texter.

Föreläsningarna inom den psykiska forskningen ansågs inte vara något mystiskt som var endast till för invigda. Bevis på detta finner vi i beskrivningarna och besökarantalen på dem, och i sättet som de kunde varvas med andra ämnen – exempelvis föreläste han 1915 i ”skärgårdens vandrande folkskola” i Markomby i Korpo inför upp till 200 personer av alla åldrar om en rad ämnen, från astronomi till utvecklingslära till psykisk forskning till skönhetsprincipens omsättande i vardagslivet.⁹² I arbetet att popularisera den psykiska forskningen kan även räknas hans arbete med studiecirkel och annan folkbildningsaktivitet: exempelvis psykforskningscirkeln Psyke i Vasa med ett 40-tal medlemmar år 1919 var grundad och emellanåt gästad av Stadius.⁹³ Den största vurmen för den psykiska forskningen avtog under 1920-talet, men ännu år 1934 bjöds han in till radion för en 20 minuters ”*Samtal med rektor Uno Stadius: Om det översinnliga.*”⁹⁴ Tyvärr finns ingen inspelning p.g.a. att Finlands Rundradio införskaffade sin första bandningsmaskin först 1935.⁹⁵

2.4. Den psykiska forskningen, filosofin och psykologin

Vad den psykiska forskningen exakt inbegrep är och var svårt att definiera, inte endast för dagens historiker, vetenskapssociologer och andra forskare, utan även för de psykiska forskarna själva. De hade sinsemellan skilda mål, program, bakgrunder, erfarenheter, tillvägagångssätt och akademiska meriter. Många av den psykiska forskningens anhängare

---

⁹¹ *Hufvudstadsbladet* 02.05.1919.

⁹² *Västra Finland* 10.04.1915.

⁹³ *Wasa-Posten* 25.10.1919.

⁹⁴ Programmet skedde torsdagen 12.4.1934 kl. 20.30-20.50 enligt *Aamulehti* 8.4.1934 och *Hufvudstadsbladet* (riksupplagan) 8.4.1934.

⁹⁵ Oinonen 2009, s. 10-25.

hävde att det de höll på med var en ny och omdanande disciplin som kommer att bland annat bevisa själens existens och dess varaktighet efter döden, medan andra var mer avhållsamma i den frågan. Psykforskarnas olika verksamheter varierade stort och inbegrep drag av bland annat experimentell psykologi, filosofisk metafysik, folkupplysning, spiritistisk verksamhet och andliga eller religiösa deklarationer. Samtidigt sökte psykforskarna ofta upprätthålla distans till rörelser som de ansåg vara mindre vetenskapliga, såsom spiritismen och teosofin. Balansgången kan verka märklig ur dagens synpunkt, eftersom mycket av det som psykforskarna intresserade sig för har genom rågångsprocesser totalt fallit utanför vetenskapens ramar.

Det bör dock anmärkas att den psykiska forskningens program inte låter så avlägset från den dåtida filosofins och psykologins. 1800-talets slut var enligt professorn i idé och lärdoms historia vid Göteborgs universitet Ingemar Nilssons doktorsavhandling (1978) för filosofin och den nyss skapade psykologin en tid av sökande, med mycket diskussion och begrundan om grunderna i den egna vetenskapen och om den egna självbilden som vetenskapsman. I detta sökande hörde ofta vissa mystiska element, då "Den spiritualistiska metafysiken omfattades av ett mycket stort antal filosofer och psykologer"⁹⁶ och då det enligt honom dessutom var ett mycket vanligt projekt vid 1800-talets slut att söka bygga denna spiritualistiska metafysik på ett empiriskt fundament.

Många teorier, metoder och instrument kom till i denna tid av hätsk debatt och få överenskommelser. Den klara skiljedragningen i vetenskapens och livsåskådningens områden som i våra dagar tas för given hade inte ännu uppkommit. Samtidigt som fler och fler psykologer började i vetenskapspositivismens anda anamma empiri skrev exempelvis Sydney Alrutz, första docenten i psykologi i Uppsala och Sveriges första renodlade psykolog, i ett brev till en bekant att han med just empirins hjälp önskade "att *bevisa* tillvaron samt i viss mån arten af ett af kroppen oberoende medvetande samt sålunda bevisa människans preexistens, sanna väsen, samt *ändamålet* med hennes befintlighet på denna jord".⁹⁷ Det må nämnas att han även var psykisk forskare samt teosof och sökte underordna psykologin till en teosofisk helhetssyn på tillvaron. Detta betyder dock inte att det bland filosofer och psykologer skulle alltid eller ens särskilt ofta ha funnits något speciellt intresse eller någon

---

⁹⁶ Nilsson 1978, s. 153.

⁹⁷ Utgivet här enligt Nilsson 1978, s. 139. Det ursprungliga "Brev till Sundelin 29/9 1891" finns i Alrutz okatalogiserade samling vid Uppsala Universitetsbibliotek.

större acceptans för nya icke-etablerade eller heterodoxa syner på varken religion eller vetenskap. Tvärtom fanns det överlag ofta en uttalad önskan hos vetenskapsmän att med vetenskapen söka bevisa eller stöda sådana trossatser som man själv redan innehade och kände för. De psykiska forskarnas teorier ingick oftast inte i dessa trossatser och de fick i stället för erkännande utstå ständigt växande kritik från det akademiska hållet.

Rätt så många av de rådande inriktningarna fram till 1930-talet i Nordens och Tysklands filosofiska och psykologiska lärostolar utgick alltså *a priori* från själens existens, och behövde inte desto mera bevisa det. Psykologins forskningsobjekt var trots allt i början *psykhe*, själen, och för de flesta forskarna då som nu är det ett måste att först definiera forskningsobjektet. Från detta följer att de blev tvungna att forma ståndpunkter om själens natur, egenskaper och varaktighet. Kampen som rasade under sena 1800-talet inom psykologin handlade inte främst om själens vara eller icke-vara, utan om själens förhållande till kroppen, med olika systematiseringar och metafysiska teorier som vann eller tappade terräng inom akademierna. Den första psykologin som inte var intresserad av själens natur eller existens utan av människans beteende och mentala tillstånd, torde ha utvecklats av Théodule-Armand Ribot i Frankrike på 1870- och 80-talen. Men sådana radikala utbrytare – som om ett halvsekel eller så kom att segra – accepterades inte ännu alls allmänt i början av 1900-talet, åtminstone inte i Tyskland och Norden, där de ännu under en lång tid kom att hållas mer i utkanterna av den akademiska sfären.⁹⁸

Tiden vid sekelskiftet 1900 var ändock en tid av kraftig förändring i både studieobjekt och metoder inom de tyska och tyskinfluerade nordiska filosofiska sfärerna, och vad som var allmänt vedertaget var inte allenarådande. Professorn i psykologi Wilhelm Wundt gav i Leipzig ut sin inflytelserika *Völkerpsychologie* i 10 band under åren 1900–1910, varvid psykologen fick som forskningsobjekt folksjälens manifestationer bland annat inom språk, mytologi och konst. Denna utvidgade syn på psykets och psykologins essens fick stark genomslagskraft i Finland av hans lärjunge professorn i filosofi vid Helsingfors Universitet Arvid Grotenfelt.⁹⁹ Av andra nordiska nytänkande filosofer i Norden kan nämnas positivisterna Eino Kaila som blev professor i filosofi vid Åbo Akademi 1921 och den tidigare

---

⁹⁸ En utförlig beskrivning av den tyska, svenska och som ett bihang den finska utvecklingen inom filosofins och psykologins fält under denna tid ges av Nilsson 1978.

⁹⁹ Även Hjalmar Neiglick som innehade den första docenturen inom experimentell psykologi vid universitetet i Helsingfors var en av Wundts lärjungar och såsom Grotenfelt intresserad av psykisk forskning. Tyvärr avled Neiglick redan 1889.

nämnda docent Sydney Alrutz i Uppsala. Men samtidigt som Wundt fortfarande arbetade med sitt *magnum opus* började tiden vara ute för gamla gardets filosofer vilka i den gamla tyska tappningen hade sina elever närmast för att rista marginalanteckningar i sina egna metafysiker. Den nya generationens filosof och särskilt psykolog hade ambitioner om att tänka i nya banor, att ompröva och kullkasta, vilket även Wundts egna elever kom att göra. Den riktiga brytningen inom psykologin, till att inte mera finna själen intressant som studieobjekt eller begreppsligt hjälpredskap, skedde långsamt under flera decennier efter det som ofta anses början på behaviorismen år 1913, då John B. Watson publicerade sin kampskrift *Psychology as the Behaviorist Views it*.¹⁰⁰

SPF präglades starkt av många teoribildningar och åsikter inom de filosofins och psykologins discipliner som rådde i dåtidens Finland och Norden. Filosofin under 1900-talets början var i gemen mycket intresserad av själen som fenomen och begrepp. Dåtida filosofier inbegrep ofta rationalistiska och uttalat teistiska, nyplatoniska, monistiska, kristna eller rentav nationalistiska grundsatser. Som ett fullfjädrat exempel på nationalistiska nordiska filosofiska bildningar och åsikter kunde nämnas boströmianismen, efter Christopher Jacob Boström 1797–1866, allmänt betraktat som en av de rådande filosofiska traditionerna i Sverige ända intill 1900-talets första decennier. Boströmianismens anhängare utgick från teologiska och antropologiska antaganden och framhövde sin filosofi just som något säreget kristet och svenskt, något som passar just svenskarna, i motsats till moraliskt lägrestående utländsk filosofi.¹⁰¹ I Finland fanns en mångfaldig spridning av filosofiska riktningar under 1900-talets första decennier, med starka hegelska idealistiska bakgrundsströmningar via exempelvis den snellmanska Thiodolf Rein 1838–1919, men med även med olika framstående oliktankare såsom materialisten Wilhelm Bolin 1835–1924 och sociologen och fritänkaren Edward Westermarck 1862–1939. Inom SPF:s krets under 1900-talets första decenniet fanns det flera filosofer, av vilka de redan i kapitel 2.2. nämnda Arvid Grotenfelt (ordförande 1907–1932) var en nykantian i Wundts tradition, och hans elev Sven Krohn (ordförande 1933–1943) förfäktade starkt metafysiken i stället för språklogiken som filosofins bas. Sven Krohn var dessutom mångsidigt engagerad i de

---

¹⁰⁰ Watson 1913.

¹⁰¹ Nilsson 1978, s. 79–97.

ockultura sfärerna: han var aktiv teosof och forskade förutom i filosofi, även i teologi, särskilt om gnosticismen.¹⁰²

De psykiska forskarna och de samtida filosoferna och psykologerna var alltså fram till 1930-talet ofta begreppsligt tämligen nära varandra, men dock i en tid då filosofin och psykologin var i gungning intill grunden. Det var tiden då de mäktiga rationalistiska traditionerna höll på att avtaga i popularitet och system såsom positivism, behaviorism och analytisk filosofi spred sig likt löpeldar, samtidigt som den allmänna vetenskapliga fokalskiftningen på empiri på sikt gjorde att själen blev *passée* som föremål för vetenskaplig betraktelse. Scientistiska praktiker började utesluta vetenskapare som skrev om själen. Den psykiska forskningen höll sig, tillsammans med den nykantianska (Wundtka) rationella filosofin, helt enkelt inte i kapp med de nya strömmarna inom vetenskaperna och föll så småningom helt åt sidan i och med att den akademiska ungdomen valde att satsa på de nya strömningarna medan de äldre inriktningarnas anhängare sakta åldrade och drog sig undan.

2.5. Psykisk forskning bland esoteriska strömningar

Den psykiska forskningen var kring sekelskiftet 1900 inte ensam om att lyfta fram andefenomen till allmän betraktelse eller att spekulera om sömnens förhållande med det undermedvetna och dödsriket, snarare var psykforskningen en av många nya rörelser med gemensam grogrund. Källan för vågen av intresse för andefenomen, "själens nattsida", ockultism och nyreligiösa grupper som av samtida kallades exempelvis "Den nya mysticismen"¹⁰³ och i denna avhandling för det ockultura fältet låg i de snabba och gripande förändringar som drabbade befolkningen i västvärlden: industrialiseringen, urbaniseringen, nedbrytningen av traditionella maktstrukturer, nationalstatens födelse och den

---

¹⁰² "Krohn oli fenomenologisen suuntauksen vaikutusvaltaisin edelläkävijä suomalaisessa filosofiassa. Hänen filosofiseen toimintaansa kuului idealistinen ja uskonnollinen, teosofisesti inspiroitunut maailmankatsomus. Krohn suuntautui myös uskonnon (etenkin gnostilaisuuden) tutkimiseen ja parapsykologisiin tutkimuksiin." Filosofia.fi, *Suomalainen filosofia. Henkilögalleria. Krohn, Sven*, http://filosofia.fi/suomalainen_filosofia/galleria/2334 (besökt 8.11.2020).

¹⁰³ Kaufmann 1892 s. 504–505: "Och öfver allt detta höjer sig en ännu allmännare tendens, en längtan af religiös eller åtminstone moralisk natur, ett starkt behof att anknyta sig till något högre, som kan gifva oss en ledtråd för vårt lif, grund för vår tro och vår uppfattning av världen och människans förhållande till denna."

vetenskapliga världsbildens växande ställning i att definiera sanningen, samtidigt som tilliten till de etablerade religionerna avtog.¹⁰⁴

Ockulturen kan förstås som en reservoar av (främst nyandliga) termer, idéer, diskussioner och sätt att tala som denna nya mysticistiska vågens aktörer, sanningssökarna eller kortare sagt sökarna, kunde välja och vraka i enligt eget tycke och behov för att bygga sina teorier och världsbilder inom religion, konst och vetenskap. Såsom Nina Kokkinen påpekar krävdes det inte medlemskap i någon andlig tradition eller rörelse för att delta i det ockultura, fastän många sökare naturligtvis identifierade sig med dem, eller hörde till en eller flera av de många föreningarna och andra organisationerna i de nya rörelserna. Även medlemmar i rörelser med etablerade strukturer och traditioner kunde ta åt sig av stoff från hela det ockultura fältet.¹⁰⁵ Sökaren inom den ockultura miljön är en person som – eller sättet att tala om och upphöja och idealisera en person som – endast litar på sina egna förnimmelser och inte på givna dogmer eller skolor, och som obunden och nyfiken ständigt vandrar vidare.¹⁰⁶

Likt de andra rörelserna i det ockultura fältet i 1900-talets början kan den psykiska forskningen te sig för moderna ögon som rörelse av marginell betydelse, men för samtida var den, om inte direkt populär, så åtminstone känd och omtalad. Finlands ockultura fält präglades under 1900-talets första årtionde av spiritualism, teosofi, tolstojanism och psykisk forskning.¹⁰⁷ Under kriget stagnerade verksamheten i de olika sällskapen och rörelserna, men tiden efter första världskriget (och Finlands inbördeskrig) var en tid av uppsving för olika esoteriska rörelser. 1920-talet var en tid då människor i Europa sökte efter mening, sanning och organisation som kunde ersätta de gamla som det sanslösa kriget raderade, samt suktade efter kontakt till de anhöriga som förlorades i kriget och i den därpå

---

¹⁰⁴ Se exempelvis Webb 1990.

¹⁰⁵ Kokkinen, s. 44: "Viittaankulttuurilla väljemmin järjestäytyneeseen, heterogeeniseen henkisyteen, jossa yksilöjen kiinnittymisellä selvästi organisoituihin uskonnollisiin traditioihin tai liikkeisiin ei ole ensisijaista merkitystä"

s. 52: "Määrittelen okkulttuurin siis (1) monien erilaisten ryhmien ja käytänteiden ympärille löyhästi rakentuvaksi miljöksi, jossa (2) korkeampaa tietoa tai totuutta käsittelevillä puhetoivoilla ja keskusteluilla on erityinen arvo – esitettiinpä niitä sitten uskonnollisiksi, taiteellisiksi tai tieteellisiksi luokitelluilla kulttuurin alueilla."

¹⁰⁶ Kokkinen 2019, s. 52-57.

¹⁰⁷ Järvenpää 2016, s. 21.

följande spanska sjukan, den pandemiska influensan 1918–1920. Såsom Uno Stadius det uttryckte: ”Millioner människor har genom världskriget ställts inför dödens gåta.”¹⁰⁸ Tiden var alltså gynnsam för nya bålde teorier och läror om det övernaturliga och olika esoteriska rörelser strömmade genom konst, kultur, vetenskap och allmänhet.

Präglade för det ockultura fältet under 1900-talets första decennier var att gränserna mellan de olika rörelserna var ofta suddiga och rörelserna klumpades ofta ihop av utomstående betraktare. Detta är förståeligt, eftersom rörelserna fokuserade på delvis samma frågor och delvis använde samma terminologi. Dessutom rörde människorna som bildade rörelserna sig fritt mellan olika sällskap och praktiker och många inom rörelserna förespråkade gemenskap de esoteriska rörelserna emellan. Ett exempel på detta, och samtidigt ett typexempel på idealiserandet av den ockultura sökarfiguren kan ses i signaturen M.E.:s¹⁰⁹ artikel ”*Kaksi erilaista maailmankatsomusta.*” (”Två olika världsåskådningar”) i Agrarförbundets tidning *Liitto* från 1920 (översättningen min):

[...] hur materialistisk vår tid än är, finns det nu vid sidan om materialismen, eller som en motvikt till den ett ännu större och kraftfullare uppvaknande som betraktar livet i ljuset av en andlig världsåskådning. Den stora allmänheten förhåller sig dock ännu likgiltigt, även håfullt till teosofin, spiritismen och den psykiska forskningen såsom till alla andra andliga förnyelserörelser och de trångsynta religiösa kretsarna motsätter sig dem strängt. Endast de mest upplysta och intelligentia bland dem som strävar mot det mänskliga idealet förstår att värdesätta dem till deras fulla värde. Framtiden kommer att visa att i dessa vår tids andliga förnyelserörelser bor framtidens löfte. De är medlet till att åter föra människorna till den religiösa, andliga tankens väg. Endast med hjälp av dem kan mänskligheten bli räddad från att oåterkalleligt köra in i materialismens återvägsgränd.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ Stadius 1918, s. 5.

¹⁰⁹ Mikael Enckell, enligt Brages Pressarkiv, *Signaturförteckning uppgjord av Brages urklippsverk. J-O*, <https://www.bragespressarkiv.fi/tidningar/signaturer/j-o/> (besökt 8.11.2020).

¹¹⁰ “[...] niin materialistinen kuin meidän aikamme onkin, on nyt sen ohella, tai sille vastapainona myöskin entistä suurempi ja voimaperäisempi herääminen katsomaan elämää henkisen maailmankatsomuksen valossa. Suuri yleisö tosin suhtautuu vielä välinpitämättömästi, jopa halveksuen teosofiaan, spiritismiin ja psyykkiseen tutkimukseen samoin kuin kaikkiin muihinkin henkisiin uudistusliikkeisiin ja ahdasmieliset uskonnolliset piirit niitä vastustavat jyrkästi. Ainoastaan

Vidare skriver M. E. om hur de vetenskapliga cirkarna närmar sig andlighet och andevärlden, exempelvis via atomklyvningens upptäkt. Dittills hade atomen ansetts vara verklighetens minsta beståndsdel. Att grundämnen kan sönderdelas hade enligt skribenten sedan länge varit känt av "de s.k. ockulta vetenskaparna, av de överfysiska fenomenens forskare" ("n. s. salatieteilijät, ylifyysillisten asiain tutkijat"), vilka visste att då materia delas ständigt finare är det inte mer vanligt stoff så som vi kan uppfatta det, utan andevärldens stoff. Rönet var ett bevis på hur vetenskapen äntligen håller på att komma i kapp de andliga rörelserna. Fler och fler skulle enligt M. E. att återgå till de gamla, eviga sanningarna, men nu vägleda av vetenskapen, mer utvecklade i tanke och självkunskap.¹¹¹

Men på samma sätt som psykologin frigjorde sig från filosofin, genom att omdefiniera sig via nya metoder och forskningsobjekt, försökte den psykiska forskningens förespråkare markera sig mot mer andliga rörelser i den ockultura vågen. Detta gjorde de genom att lyfta fram de vetenskapliga aspekterna i psykforskningen gentemot exempelvis spiritismens fokus på tro och morallära. Det fanns många esoteriker, särskilt teosofer, som likt i atomklyvningsexemplet ovan talade om vetenskap och hävdade att deras läror bidrog med en syntes mellan vetenskap och religion, men psykforskarna menade att de var de enda som faktiskt forskade enligt vetenskaplig praxis. Detta var ett av fundamenten i de psykiska forskarnas självbild: överensstämmelse med vetenskaplig praxis och vetenskapliga ideal. De hörde sällan till de (jämförelsevis) mest troskyldiga beundrarna av medier, de största fantasterna av vishetslärare eller de flitigaste utövarna av ingånget och esoteriskt andligt teoribygge. Psykforskarna var ofta redo att medge förekomsten av bluff hos medier och experiment, att utstå osäkerhet i resultat samt att vara varsamma med utsagor.

De psykiska forskarna var bland alla i den ockultura miljön de som ofta starkast sade sig från andra rörelser. Exempelvis hade ordet "spiritism" ofta en pejorativ klang hos psykforskarna, syftandes på lättrogenhet och fantasteri. Ett vanligt förbehåll mot spiritismen var att den skadade den psykiska forskningens vetenskapliga rykte. Exempelvis rapporterade prof. Arvid Grotenfelt till Helsingin Sanomat från den tredje internationella

---

valistuneimmat ja älykkäimmät ihmisyyshanteen tavoittelijat osaavat niille antaa oikean arvonsa. Tulevaisuus on osoittava että niihin aikamme henkisiin uudistusliikkeisiin sisältyy tulevaisuuden lupaus. Niiden avulla voidaan palauttaa ihmiset jälleen uskonnollisen, henkisen ajattelun tielle. Ainoastaan niiden avulla voidaan ihmiskunta pelastaa joutumasta auttamattomasti materialismin umpikujan." *Liitto* 17.10.1920.

¹¹¹ Ibid.

kongressen för psykisk forskning i Paris 1927, under rubriken "Sielutieteellinen tutkimustyö saa vähitellen vakavan pohjan" (översättningen min):

Kongressen ville till en början, såsom båda tidigare konferenser, göra veterligt att dess syfte inte var att behandla några "spökhistorier", utan att den var samlad för att vetenskapligt förklara och allvarsamt forska i alltjämt oförklarade själsvetenskapliga fenomen. [...] På plats fanns även ett antal egentliga spiritister, men de framträdde inte som föredragshållare eller inledande talare i diskussionsfrågorna. I gemen var kongressen inte på de spiritistiska lärornas sida, eftersom, såsom den franske René Sudre i sitt föredrag anmärkte, är spiritismen den seriösa psykiska forskningens fiende, som hindrar kongressens ståndpunkter från att vinna godkännande från vetenskapens sida.¹¹²

Den psykiska forskningen eftersträvade alltså vetenskaplig legitimitet, och här var alltför tvära åsikter eller inspirerade utsvävningar angående andevärldens operationer inte till gagn. Eller såsom Uno Stadius i *Bibliska underverk i nutida belysning* konstaterar:

[Den psykiska forskningen] likställes ofta med spiritismen, som kommit i vanrykte till följd av att ett stort antal bedrägliga medier blivit avslöjade. Det är emellertid en avsevärd skillnad mellan spiritism och psykisk forskning. Den förra bygger på en bestämd världsåskådning, har en bekännelse, en lära, medan åter den senare – såsom namnet angiver – icke för fram en sådan utan har till uteslutande uppgift att forska, söka sanningen rörande egendomliga fenomen genom att insamla material och överlämna åt envar att själv försöka utgrunda möjliga förklaringar.¹¹³

---

¹¹² "Kongressi tahtoi aluksi, kuten molemmat aikaisemmatkin konferenssit, saada julkisanotuksi, ettei sen tarkoituksena ollut käsitellä mitään 'kummitusjuttuja', vaan että se oli kokoutunut tieteellisesti selittämään ja vakavassa mielessä tutkimaan vielä selvittämättömiä sielutieteellisiä ilmiöitä. [...] Varsinaisia spiritistejä oli myös jonkun verran läsnä, mutta he eivät esiintyneet esitelmänpitäjinä eikä keskustelukysymysten alustajina. Yleensä ei kongressi suosinut spiritistisiä oppeja, sillä, kuten ranskalainen René Sudre esitelmässään huomautti, spiritismi on vakavan psyykillisen tutkimuksen vihollinen, joka estää kongressin edustamien mielipiteiden saamasta kannatusta tieteen taholta." *Helsingin Sanomat* 12.10.1927.

¹¹³ Stadius 1938 s. 52–53.

2.6. Den psykiska forskningen som allmängods

Såsom det redan har framkommit, var den psykiska forskningen något som diskuterades både privat och allmänt. Diskussionen kunde vara full med dubier och psykforskningen förväxlades med andra mer esoteriska rörelser. Allmänheten var på ett generellt plan medveten om de påstådda psykiska fenomenen och den psykiska forskningens generella beskaffenhet. Detta lyfts dock sällan upp i memoarer eller forskning. Den psykiska forskningens allmänna anseende steg och sjönk med tidens lopp: i början av 1900-talet kan ses ett visst hoppfullt intresse, som senast vid 1920-talet utbyttes till ett avvisande. Och med årtiondens gång och de psykiska forskarnas frånfälle vidtog ett förtigande – det är sällan som ens de mest aktiva psykforskarnas levnadsteckningar eller uppslag nämner deras intresse för ämnet. Likaledes förtegs mångens aktiviteter på spiritismens eller teosofins fält, kanske mindre av avsmak eller arvingars skam och mer av en eftervärld som helt enkelt inte förstod sig på den ockultura sökaren. Det är först av modern forskning som dessa esoteriska intressen åter lyfts fram.

De psykiska forskarna sökte att tala ut i tidningarna, profilera sig och erövra mediautrymme för sina åsikter. Ämnet psykisk forskning lyftes upp i dagstidningar såsom *Dagens Press* och *Helsingin Sanomat*, i partikopplade tidningar såsom Agrarförbundets *Liitto* och den Samlingspartiet nära *Uusi Aura*,¹¹⁴ samt naturligtvis i de olika esoteriska rörelsernas egna tidskrifter, såsom *Psykisk Forskning*, *Spiritisti*, *Tietäjä*, *Valoa kohti*, *Ruusu-Risti*, och så vidare. I dagsnyheterna nämndes psykforskningen ofta i samband med mindre och större offentliga sammankomster såsom möten, debatter eller kongresser. När redaktionens syn framgår, brukade den vara dämpat skeptisk. Ofta var det de akademiskt mer meriterade figurerna inom rörelsen som intervjuades i tidningarna och utgav moderata uttalanden för att inte provocera scientistiska motreaktioner. Men också de allra djärvaste utsagorna i samband med nya vetenskapliga upptäckterna fick spaltutrymme, såsom det ovan omtalade exemplet att atomklyvningen är ett bevis på de esoteriska rörelsernas uråldriga sanningar.¹¹⁵ Också namnkunniga människors utsagor om psykforskningen uppmärksammades: exempelvis gav Thomas Alva Edisons uttalanden om andar, livet efter

---

¹¹⁴ Exempelvis i *Dagens Press* 16.1.1919, *Helsingin Sanomat* 12.10.1927, *Liitto* 17.10.1920, *Uusi Aura* 04.10.1927.

¹¹⁵ *Liitto* 17.10.1920.

detta och hans "energetisk-vitalistiska teori" i *Scientific American* upphov till flera artiklar i finska tidningar 1920–1921.¹¹⁶

En återkommande syn i tidningsspalterna är psykforskarnas egna texter: annonser om kommande eller gångna föreläsningar eller händelser, meddelanden om föreningarnas verksamhet och aktuella ärenden samt recensioner av verk. Exempelvis anmälde *Wasa-Posten* i oktober 1919 om verksamheten i Psyke, en studiecirkel för psykisk forskning som hade grundats av Uno Stadius och verkat i ett år dittills.¹¹⁷ Sällskapet för Psykisk Forskning anmälde fortlöpande sina månads- och årsmöten i *Hufvudstadsbladet* och ofta nämndes även temat för föredraget som hölls i samband med mötet. Emedan de bidrar med bredd till uppfattningen om SPF:s verksamhet har jag samlat information om föreläsningarnas rubriker och talare, samt datum för annonser och referat om föreläsningarna i bilaga 3.

Bland de som synligast behandlade den psykiska forskningen i pressen kan den radikale och religionskritiske filosofen Rolf Lagerborg nämnas.¹¹⁸ Han föreläste om filosofi och psykologi, exempelvis om självsuggestion vid SPF:s årsmöte 1927, och sammanfattade nya rön inom filosofin och psykologin populärvetenskapligt i tidningarna och i sina böcker. Han tog ofta tillfället i akt att kritisera psykforskningen för bristande vetenskaplighet, såsom i den etiologiska betraktelsen "Bör naturvetenskapen utmönstra orsaksförklarandet? Några moderna synpunkter. I." för Åbo Underrättelser 1920, eller i sin bok *Vad vi kunna veta om*

---

¹¹⁶ Artiklar om Edisons uttalanden finns exempelvis i *Wasa-Posten* 16.12.1920 och *Karjalan Aamulehti* 18.10.1921.

Enligt Edison använde spiritisterna helt enkelt för klumpiga instrument, vilket han tänkte åthjälpa med en ny maskin, fast han är förtegen om detaljerna. Själv beskrev han sig som agnostiker, men om det skulle finnas någon ande, så skulle maskinen han avsåg att tillverka vara till hjälp med att kommunicera med dem. *Wasa-Postens* artikel nöjer sig med att referera intervjun i *Scientific American*, men *Karjalan Aamulehti*s anonyma artikelskrivare intar en spiritistisk sökares hållning om att dessa saker kan inte matematiskt bevisas, tvärtom är det "gällande det andliga är det upp till var och en att sträva och nå fram själv" ("henkisellä alalla on jokaisen itse pyrittävä perille").

¹¹⁷ *Wasa-Posten* 25.10.1919.

¹¹⁸ Lagerborg var student till Edvard Westermarck och blev efter sin lärare professor i filosofi vid Åbo Akademi år 1932. Lagerborg var starkt religionskritisk och var känd bland annat för personlig aktivitet i arbetet att införa civiläktenskap i finska lagen. Om hans tankar gällande andefenomenen som objekt för psykologisk forskning se exempelvis Lagerborg 1928b.

själen som recenserades i Hufvudstadsbladet 1929.¹¹⁹ Dessutom intervjuade han Arvid Grotenfelt om de internationella kongresserna för psykisk forskning med titlar som "Spökerier och spådomar"¹²⁰ och "Parafysikens sällsamheter"¹²¹. Överlag var Lagerborg en av de starkaste återkommande skeptiska rösterna som behandlade psykforskningen inom akademiska världen och i media.

---

¹¹⁹ Åbo Underrättelser 29.01.1920 och Hufvudstadsbladet 29.03.1929.

¹²⁰ Lagerborg 1927 s. 1171–1173.

¹²¹ Lagerborg 1928a s. 83–95.

3. Psykisk forskning i de vetenskapliga marginalerna

I detta kapitel utforskar jag hur de psykiska forskarna, med Uno Stadius som mitt främsta exempel, strävade efter erkännande för sin disciplin. Denna rågång vid sidan om och delvis inom universitet belyser utvecklingarna och demarkationerna inom vetenskaperna (främst psykologin) i ett vetenskapshistoriskt viktigt brytningsskede. Psykforskarnas antal inbegrep även i Finland flera namnkunniga vetenskapare, vilket gjorde diskussionen kring psykiforskningen stundvis till inomdisciplinära frågor.¹²² Mitt val av material belyser främst psykiforskarnas egna strävanden och reaktioner på motreaktionerna på dem – det vetenskapliga etablissemangets scientistiska förhållningssätt saknas men kan antydvas. Redan psykiforskningens namnbyten till metapsykologi och senare parapsykologi på 1930-talet berättar om det dåliga emottagandet inom vetenskapens borgar och om den strategi av vetenskaplig "metamorfos" som anhängarna valde och med tiden kom att förverkliga.¹²³

Var den psykiska forskningen vetenskapligt och på vilka sätt? Sådana frågor är svåra att besvara entydigt, eftersom det är svårt även för vetenskapshistoriker och -sociologer att bestämma klara skiljelinjer mellan vetenskaper och avvikande vetenskaper. Sociologiskt sett är frågan lättare att behandla: de psykiska forskarna såg sig själva som vetenskapare och den psykiska forskningen använde sig av vetenskapliga och akademiska termer och förfaranden. Psykforskningen uppstod i ett skede av snabba förändringar inom många vetenskaper från psykologi till fysik och var snabb att ta till sig nya termer från många håll. Eftersom psykiforskningen dessutom var något som ett flertal accepterade vetenskapare var intresserade av och höll på med, är det inte alls konstigt att se att en hel del förfaringssätt överfördes direkt. Men det att den psykiska forskningen präglades av vetenskapliga tänkesätt och aktiviteter räckte inte för acceptans. James McClenon ger i det avslutande kapitlet i *Deviant Science. The Case of Parapsychology* en sammanfattande syn av avvikande vetenskapers rågångsprocesser (med parapsykologin som sitt exempel). McClenons slutsats

---

¹²² En genomgång av exempelvis Arvid Grotenfelts och Rolf Lagerborgs psykiska forskningar och korrespondens kring ämnet vore ägnat att intressera.

¹²³ "[...] this strategy being one of physical metamorphosis—of changing themselves into scientists. In getting chairs, students, university posts, funding from legitimate sources and publication in recognised journals, and in looking like ordinary quiet members of the scientific community, parapsychologists may construct scientifically acceptable telepathy, clairvoyance, and psychokinesis." Collins & Pinch 1979, s. 241.

är att det är det vetenskapliga etablissemang som bestämmer om vetenskaplig legitimitet, och att marginalvetenskaperna egentligen har ganska få medel att påverka denna åsikt direkt fastän de skulle anta en scientistisk orientering.¹²⁴ Även mitt material understöder denna slutsats. Exempelvis Uno Stadius sökte påvisa psykforskningens vetenskaplighet i över två decennier, men hans texter från 1930-talet var lika besvikna på skepsisen han stötte på som de från 1910-talet. Anammandet av vetenskaplig diskurs och sätt och en fokusering på internationella kongresser och experiment misslyckades med att bana psykforskarnas väg in till de erkända vetenskapernas kretsar.

3.1. Uno Stadius som forskare

Uno Stadius var en *psykisk forskare*, men kan man säga att Uno Stadius var en *forskare*? Vilka alla aktiviteter räknas höra till forskning? Han förespråkade experiment och forskning ständigt, men hans egen experimentella verksamhet förblev rätt klen. Såsom uppräknat i kapitel 2.3 bevistade han olika mediers seanser och utövade automatskrift både ensam och vid seanser. De olika varslen och känningarna han nedtecknade under åren räknade han själv inte som forskning. Idéer för forskning saknade han dock inte: exempelvis beskrev han i *Psykisk forskning* nummer 7–8 ett möjligt experiment där en döende person skulle skriva hälsningsmeddelanden i kuvert som endast skulle öppnas efter att personen efter döden uppträtt som ande i en seans och uttalat hälsningar. Om hälsningarna stämde överens med brevens så vore det ett bevis på fantomer.¹²⁵ Stadius var varse om att den anekdotiska naturen i sådana experiment minskade deras bevisvärde och yrkade därför på mängd: ”Ju flera personer, som besluta sig för att experimentera härmed, desto närmare sanningen kommer man, resultatet må nu sedan bli positivt eller negativt.”¹²⁶ Stadius uttryckte ofta förbehåll för andefenomenen och misstänkte många medier. Särskilt undvikande var han i att uttala sig definitivt om orsakerna bakom andefenomen. I stället nöjde han sig med att konstatera deras existens och hoppades på att forskningen kunde i framtiden konstatera det som han inte kunde:

---

¹²⁴ McClenon 1984 s. 228.

¹²⁵ Stadius (red.) nr 7–8 1913 s. 118–120.

¹²⁶ Stadius (red.) nr 7–8 1913 s. 120.

Huru förklaras den automatiska skriften? Är det personens undermedvetna jag, som skriver, diktar och tecknar eller är det en utomstående intelligens? Ju rikhaltigare material man kan samla i alla jordens länder, desto större utsikt har man att nå sanningen.¹²⁷

Men experimentell forskning eller ens fältstudier var inte Uno Stadius huvudsyssa inom den psykiska forskningen. Hans verksamhet var av en mer traditionell natur bland psykforskare och låg närmare en folklivsforskares: han samlade, editerade, kollationerade och utgav rönen genom föredrag och skrifter. Materialet för hans forskning var berättelser och intyg över andefenomen och materialet samlade han via upprop. Han beskriver nedtecknandet av sina egna upplevelser som en plikt:

Då jag [...] omtala några av mina egna upplevelser, så beror detta ingalunda på, att jag skulle tillmäta dem särskild betydelse, ehuru det man själv varit vittne till ju alltid, rent personligt, måste ha en viss övertygande kraft. Jag nedskriver mina erfarenheter främst under intrycket av det ansvar, som bör förplikta envar för psykisk forskning intresserad person att giva den hjälp, som är möjlig. Varje litet strå är ändå alltid ett strå till stacken, och om man också i tänkandets omätliga värld endast är en liten myra, så har man dock fått vara med om att draga det lilla strået till den stack, där det finns så många vägar att vandra.¹²⁸

Insamlingsarbete via upprop blev snart passé inom flertalet vetenskaper, men för Stadius del utgjorde den största delen av det som kunde kallas hans forskning – både *Inför dödens gåta* och *Ur själslivets gåtfulla värld* är samlingar av insamlade, redigerade och utgivna vittnesmål om metapsykiska fenomen. Dessa meddelanden och rapporter från allmänheten var enligt honom av största vikt för psykforskningen, eftersom fenomenen var så utspridda: "Huru skulle jordens alla meteorologiska centralstationer kunna uttala sig om företeelser i atmosfären, om de icke hade tillgång till denna mängd rapporter från små stationer i alla världsdelar! Rapporterna om psykiska fenomen äro av minst lika stor betydelse."¹²⁹ Stadius kallade detta för förberedande arbete framtida forskare till gagn, men såväl han som den psykiska forskningen i Finland generellt förblev vid det

---

¹²⁷ Stadius (red.) nr 4 1913 s. 66.

¹²⁸ Stadius 1918 s. 13–14.

¹²⁹ Stadius 1933 s. 219.

förberedande och skred aldrig över till att utföra större eller talrikare kontrollerade experiment som kunde replikeras.

Ett återkommande drag i Stadius texter är rågångsarbetet för den psykiska forskningens akademiska erkännande. Han anammade ett vetenskapligt språkbruk och gängse terminologi vilket hör till de grundläggande kraven för att en text skulle kunna framstå som vetenskaplig.¹³⁰ Han använder en hög stil i sitt språk med rikliga mängder av bisatser, bibliska allusioner och ord från de högre registren. Vid redan en snabb granskning av ordförrådet i texterna förekommer det rikligt med uttryck tagna ur vetenskapliga terminologier och många som dessutom var på modet vid tiden, såsom "det undermedvetna", "strålning" och "evolutionsläran", dock i salig blandning och utan att desto vidare förklara begreppen. Exempelvis tycks han ofta använda "det undermedvetna" synonymt med "själen" eller "anden", men han redogör inte om det utförligare. Gång på gång försäkrar Stadius läsaren om att det han och de psykiska forskarna håller på med är eller bör likställas med empirisk naturvetenskap, exempelvis så: "Genom iakttagelser, vilande på objektiva fakta, som direkt observerats och genom systematiska experiment, som kunna upprepas, har man redan nu i väsentlig grad vidgat kännedomen om människans själliv och därmed för den psykiska forskningen öppnat nya, förut oanade vägar."¹³¹ Han var fast övertygad om psykforskningens vetenskaplighet och värdighet och sökte förmedla detta till sina läsare. Hans övertygelse rubbades inte med tiden, fastän bluffmedier avslöjades, de nya upptäckterna om andevärlden lät vänta på sig, scientismen tilltog och det allmänna intresset för psykforskningen svalnade. I detta passar han precis in i McClenons modeller om avvikande vetenskap: han låste sig in i en försvarsställning och argumenterade mot hårdnande kritik med uthållighet.

En starkt framträdande metod varmed Stadius eftersträvade att skapa en vetenskaplig habitus för sina verk var namedropping. Hans texter innehåller ofta veritabla kataloger med vetenskapligt eller samhälleligt framstående personer som förespråkar den psykiska forskningen. I kapitlet "Psykisk forskning" i *Bibliska underverk i nutida belysning* nämner Stadius 36 personer under några sidors lopp.¹³² Yttermera kan påpekas det ymniga

---

¹³⁰ Collins & Pinch beskriver väl hur viktigt det är att, förutom idka vetenskap, även *verka vetenskaplig*.

¹³¹ Stadius 1918 s. 6–7

¹³² Stadius 1938 s. 53–58.

flöde av smickrande beskrivningar som ofta ackompanjerar dessa uppräknings, såsom: ”en av den sanna vetenskapens adelsmän utan fruktan och tadel”¹³³ eller ”personer, som haft behov att söka sanningen i allt, trots den inbilska halvbildningens hugg och hån”.¹³⁴ Ett exempel på hur sådana listor kunde se ut från *Inför dödens gåta* följer:

I flera länder ha framstående vetenskapsmän bedrivit omfattande studier i dessa frågor och skrivit digra avhandlingar. [...] Det stora anseende [The Society for Psychical Research] av fördomsfria forskare och fackmän från olika orter åtnjutit framgår redan av följande förteckning över sällskapets ordförande: professor Henry Sidgwick (Cambridge), professor Balfour Stewart (Manchester), professor William James (Harvard; U. S. A.), professor, sir William Crookes (London), professor Frederic W. H. Myers (Cambridge), professor, sir Oliver Lodge (Birmingham), professor W. F. Barrett (Dublin), professor (nobelpristagaren) Charles Richet (Paris) professor Henri Bergson (Paris) samt ministrarna A. J. och G. W. Balfour.¹³⁵

Denna retoriska vädjan till auktoritet (*argumentum ad verecundiam*) är en av de i dagens läge mest iögonenfallande dragen i Stadius texter. Fastän vikten och användningen av detta retoriska knep höll på att minska inom de filosofiska och psykologiska vetenskaperna och i vissa kretsar rentav börja förkastas som onödigt fyllnadsmaterial i avhandlingar, utgjorde det fortfarande ett prominent drag i en stor del av den lärda debatten och den vetenskapliga forskningen vid Stadius tid. Knepet var ej heller främmande för de flesta andra psykiska forskare. I en tid då filosoferna inte mer behövde bekänna skola fortsatte psykforskarna att göra det. En möjlig orsak var att de avsåg att legitimera sin disciplin genom att berätta om dess anor och utveckling. Stadius val av auktoriteter inom psykforskningen var dessutom tämligen förbehållslöst bland de namnkunniga som han lyfter fram finns läkare och psykologer såsom regementsläkaren i Kalmar Alfred Backmann och tyska psykiatern Albert von Schrenck-Notzing, språkforskare såsom engelska klassicisten Fredric William Henry Myers och svenska semitisten Otto Emil Lindberg, men även författare Viktor Ryberg.

---

¹³³ Stadius 1918 s. 101.

¹³⁴ Ibid. s. 91.

¹³⁵ Ibid. s. 7.

Stadius psykforskningar var präglade av en stormannakult och han lade mycket möda och bläck på att förevisa psykforskare som rena idoler i lysande ordalag. Han sparar sällan på orden då han beskriver forskare som han betraktar som personifikationer av den ideala vetenskapsmannen, särskilt framstående framträder de redan nämnda W. H. Myers, William Crookes, Oliver Lodge, Charles Richet samt den franska astronomen Camille Flammarion. Poeten, författaren, journalisten och religionsfilosofen Viktor Rydberg¹³⁶ besjunger han som ”den store filosofen och skalden, vars fördomsfria forskningar av en okunnig samtid stämplades som fritänkeri”¹³⁷. Rydberg var en stor och kär förebild för Stadius, men fast Rydberg verkar ha varit grundande medlem i det svenska SPF¹³⁸ och i aktivt umgänge med bland annat teosofier¹³⁹, var han inte direkt känd för sina insatser inom psykforskningen. Att lyfta fram en lyriker verkar förvånansvärt då Stadius överlag försöker bevisa att den psykiska forskningen är en sträng vetenskap, men förvåningen avtar när man jämför honom med andra av Stadius heroer. Deras gemensamma nämnare är att de inte inskränkte sig blott till sina specialområden: fysikern Oliver Lodge skrev bland annat böcker om sin egen syn på själens odödlighet samt om andra spiritistiska temata och astronomen Camille Flammarion skrev spiritistiskt betingade populärvetenskapliga astronomiböcker såväl som ren science fiction.¹⁴⁰

Stadius sanningssökarideal framstår klart. Hans ideala vetenskapsman är en stridbar mångsysslare som med djärva men förfinade teorier kullkastar allt som kom före och står stadig inför en okunnig samtid. Dessa idoler är grundliga, ärliga samt orädda och de motstår ”hopens hugg och hån”.¹⁴¹ De tvekar inte ”att blottställa sina aktade, vetenskapliga namn för kollegers åtlöje och den stora allmänhetens begabberier” och ”Vilka åsikter man än har

---

¹³⁶ Viktor Rydberg skrev bland annat om mytologi, teologi och medeltidens uppfattningar om magi, exempelvis *Undersökningar i germanisk mytologi, Del 1-2* 1886–1889, *Bibelns lära om Kristus. Samvetsgrann undersökning* 1862 och *Medeltidens magi* 1865.

¹³⁷ Stadius 1918 s. 217.

¹³⁸ *Nya Dagligt Allehanda* 1.2.1890.

¹³⁹ Det Teosofiska Samfundets svenska avdelning grundades hemma hos Rydberg, men han avböjde medlemskap. Såsom Stadius det uttrycker: ”I anseende till madam Blawatskys förkunnelser ville han ’iakttaga kritisk varsamhet’.” Stadius 1928 s. 31

¹⁴⁰ Exempelvis Lodge *Why I Believe in Personal Immortality* 1928 och *Phantom Walls* 1929, Flammarion *Uranie* 1889 och *La Fin du Monde* 1893–1894.

¹⁴¹ Stadius 1918 s. 118–119.

om äktheten av [specifika psykiska fenomen], är man dock skyldig dessa män erkännande och aktning för den hängivenhet och det mod, som icke låtit leda sig av något annat än det ärliga sanningssökandet.”¹⁴² Stadius idealforskare är fördomsfri och objektiv, ”den redbare sanningssökaren” vars ledstjärna är ”sanningskravet, det omutliga sanningskravet”.¹⁴³ Stadius idoliserar och identifierar sig med denna sorts sanningssökarfigur och aspirerade med sina verk inom psykforskningen att få dela piedestal med dessa värdigheter, eller åtminstone att bli träffad av skenet från deras strålkranor.

3.2. Tidens vetenskapliga bevisföring och argumentation

De psykiska forskarnas angelägenhet om att bevisa disciplinens vetenskaplighet erbjuder en ypperlig chans att betrakta dåtidens vetenskapliga bevisföring och argumentation. Vad som är tillräcklig bevisföring har förändrats under tidens lopp och en hel del praktiker från 1900-talets början är inte lika övertygande idag – och höll på redan i sin samtida att förlora i bevisföringsvärde.¹⁴⁴ Psykforskningens anhängare var såsom redan nämnt inte enhälliga i sina åsikter och praktiker och de psykforskare som krävde större stringens kritiserade aktivt sin disciplin. Namnbytesprocessen till meta- eller parapsykologi utgjorde kulmen i en långvarig brytningsperiod inom disciplinen. Hurdana bevis och argument använde då de finska psykforskarna, och förändrades de under den här aktuella perioden?

De ständigt återkommande namnlistorna av upphöjda vetenskapsmän är bland psykforskarnas bevisföringsmetoder den som mest uppenbart verkar föråldrad. Vädjan till auktoritet behandlade jag redan som något som präglar Uno Stadius verk, men den var en allmän aspekt av psykforskningen – och andra vetenskaper tillika – ännu under 1900-talets första decennier. Auktoritetstron hörde samman med uppfattningen av vetenskaparens offentliga heder och personliga integritet: eftersom hedern står på spel, ljuger vetenskaparen inte. Stadius använder sig konstant av fraser såsom ”Namnen på de framstående vetenskapsmän, som ovan nämnts, äro redan i och för sig en viss borgen för

---

¹⁴² Ibid. s. 129.

¹⁴³ Stadius 1938 s. 40.

¹⁴⁴ Debatten om vetenskapens kriterier och demarkation har pågått oavbrutet sedan logiska positivismens frammarsch i filosofin på 1920-talet. Om att definiera vetenskap se ex. Kuhn 2012, Popper 2002 eller Thagard 1992.

fenomenets äkthet”,¹⁴⁵ men även de som han citerar gör det samma. Stadius citerar i *Inför dödens gåta* professor i medicin Max Schottelius från Freiburg som i sitt referat av ett experiment i klärvoajans vädjar att det egendomliga fenomenet: ””är fastslaget av medicinska sakkunnige på grund av deras under edlig förpliktelse inför rätten avgivna uttalanden, av ett antal klanderfria, trovärdiga personer med stöd av deras skriftliga meddelanden och av mina egna med den märkvärdiga människan verkställda försök[...]””¹⁴⁶ Den personliga hedern, bestyrkningen, eden och även rättegången ansågs alltså som metoder att förmedla trovärdig kunskap.

Det personliga intygandet var inte endast de stora vetenskapsmännen förbehållet. Många psykforskare ansåg att insamling av metapsykiska upplevelser från allmänheten var av värde till den psykiska forskningen, och i det arbetet tog underskriften och det personliga intygandet en central plats. Såsom Stadius deklamerade i *Vetenskaplig fördom och fri forskning*: ”Personer tro ej, emedan de ej själva sett, de fordra, att fenomenen böra kunna framkallas. Man kan ej framkalla en meteorsten, men man tror ändå. Vi tro på grund av mångas vittnesbörd.”¹⁴⁷ Sådana materialinsamlingsmetoder hör i dag folkloristiken till, snarare än psykologin (för att inte tala om fysiken), och bedyrandet via intyg har tämligen litet bevisföringsvärde i vetenskaperna i dag. Under 1900-talets första decennier var den dock uppenbart en mer ansedd form av forskningsarbete och värt att satsa på, eftersom SPF for ut med upprop till allmänheten för att samla upplevelser av andefenomen åren 1908, 1911 och 1919.¹⁴⁸ Dessa insamlingsupprop publicerades i ett stort antal tidningar,

---

¹⁴⁵ Stadius 1918 s. 108. De ”framstående vetenskapsmän” som åsyftas uppförde experiment eller var vittnen till fenomenet levitation. De nämns på sidorna 102–108 och innehåller (i ordningen och skicket som Stadius ger dem) Crookes, Alfred Russel Wallace, Cesare Lombroso, Aksakoff, Charles Richet, Giorgio Finzi, Ermacora, Brofferio, Gerosa, Schiaparelli, du Prel, Gellona, Bianchi, Tamburini, Vizioli, Ascensi, de Amicis, J. Maxwell och Milési.

¹⁴⁶ Stadius 1918 s. 65–66. Schottelius referat enligt Stadius tagen från *Journal für Psychologie und Neurologie* Band XX 1913.

¹⁴⁷ Stadius 1931 s. 5.

¹⁴⁸ Exempelvis *Hufvudstadsbladet* 22.11.1908, *Västra Nyland* 30.05.1911, *Dagens Press* 12.06.1919. Arvid Grotenfelt var dessutom så som tidigare nämnt med om att utfärda ett gemensamt skandinaviskt upprop med en grupp psykologer från Sverige och Danmark redan 1895. *Kotka* 25.04.1895.

lokala som riksomfattande. Det sista uppropets ”Psykiska fenomen. Upprop till allmänheten” instruktioner belyser underskriftens värde bra (emfasen ursprunglig):

*Gör så snart som möjligt efter upplevelsen en skriftlig redogörelse av densamma. Detta bör ske, utan att avvakta huruvida drömmen, synen o. s. v. överensstämmer med verkligheten. Redogörelsen bör vara så exakt och detaljerad som möjligt; särskildt bör tiden (datum och klockslag) för upplevelsen samt tiden för upptecknandet noggrant angivas. Berättelsen bör undertecknas, och helst bör även namnteckningen bevitnas. [...] Hava flere personer samtidigt haft en upplevelse av antydligt slag, böra de var för sig och utan inbördes överläggning uppsätta en skriftlig berättelse därom. [...] Om så särskildt önskas, offentliggöras icke meddelarens namn, ehuru detta dock vore synnerligen önskvärdt. Meddelanden som lämnas i förtroende till sällskapet, offentliggöras naturligtvis ej heller.*¹⁴⁹

Detta fokus på personliga intyg och eder var något som redan då höll på att förändras, vilket kanske antyds av att uppropet år 1919 blev den sista i sitt slag för SPF:s del. Metodens begränsningar är väl belagda idag och allmänna upprop används med avsevärt större förbehåll även inom humaniora, för att inte tala om psykologi eller fysik.

Ett argument som förefaller direkt märkligt är kravet på psykforskningens meningsmotståndare att kunna bevisa de metapsykiska fenomenen som omöjliga. Detta och liknande argument upprepades hos Stadius:

Då det gäller fantom av döda, uppstå många svårigheter för att bevisa äktheten av sådana fenomen. Å andra sidan är det kanske ännu svårare att bevisa motsatsen, d. v. s. att fantom av döda äro omöjliga.¹⁵⁰

Stadius använde argumentet speciellt i metafysiska eller teologiska ärenden, såsom livet efter detta eller bibelns under: ”Att åter utan bevis förklara hundratals uppgifter för osanna

---

¹⁴⁹ Exempelvis i *Björneborgs Tidning* 13.06.1919, *Dagens Press* 12.06.1919, *Vasabladet* 13.06.1919, *Västra Nyland* 12.06.1919, *Wasa-Posten* 14.06.1919, *Wiborgs Nyheter* 12.06.1919, *Åbo Underrättelser* 12.06.1919, *Åland* 16.07.1919, *Östra Nyland* 14.06.1919, m.fl.

Den publicerades även på finska som ”Omituisia sielullisia ilmiöitä. Kehoitus yleisölle”, exempelvis i *Keski-Uusimaa* 21.06.1919.

¹⁵⁰ Stadius 1918 s. 174–175.

är ovetenskapligt och dessutom brutalt. Sålänge man således ej kan giva fullt bindande bevis för att dessa bibelns utsagor äro osanna, står deras möjlighet att vara sanna öppen.”¹⁵¹ Eftersom det är ofta omöjligt att bevisa något fenomen som totalt omöjligt, betraktas denna sorts krav med rätta som argumentationsfel, och det förefaller mig osannolikt att denna logik skulle ha undgått Stadius samtida. Uno Stadius skrev polemiskt och undvek inte överdrifter, men samma attityd kan skönjas även hos andra psykforskare. Såsom det uttrycktes av signaturen A. E.: ”vill man icke erkänna giltigheten [av lärda mäns meddelanden] så borde det vara än svårare att förneka allt. Över huvud är det ju av mindre betydelse, om ett misstag eller bedrägeri ägt rum i de enskilda fallen; huvudsaken är, huruvida företeelsen är möjlig”.¹⁵²

Psykforskarna blev ofta anklagade för ovetenskaplighet. Ett sätt för dem att göra anspråk på vetenskaplighet var att använda andra, enligt dem mindre vetenskapliga, rörelser som kontrast. Främst handlade det om spiritismen som behandlades i kapitel 2.5: spiritismen är bekännande, medan psykforskningen inte är bunden till en specifik världsåskådning. Utöver att markera sig mot mindre vetenskapliga rörelser fanns det fanns en stark tendens att jämföra psykforskning med vetenskaper som rörde framgångar under perioden i fråga. Exempelvis lyfter Stadius fram hypnotismen inom psykologin och medicinen samt radio- och röntgenstrålarna inom fysiken som nya upptäckter som fungerar analogt med de metapsykiska fenomenen mesmerism, telepati och klärvoajans.¹⁵³ Han gick till och med så långt i sin analogi att han hävdade att det psykiska mediet är nödvändigt enligt fysikens lagar: ”Skeptikern, som förlöjligar nödvändigheten av ett medium, glömmer det faktum att alla fysiska fenomen, som icke direkt kunna uppfattas av våra sinnen, fordra ett fysiskt hjälpmedel för att kunna göra dem synliga.” Han jämför sedan mediet med fotografiska plåten, termoskopen, barometern, vågskålen och radioapparaten – alla de uppfångar icke förnimbara fenomen och meddelar dem till oss.¹⁵⁴ Denna syn på mediet var dock inte allena rådande bland psykforskarna: exempelvis var *Vetenskaplig fördom och fri forskning* Stadius svarstal till (medlemmen i SPF) professor Rafael Karsten som i ett tidigare tal anklagat medier i gemen för att ha ”abnorm, ja i en del fall rent patologisk karaktär” och

---

¹⁵¹ Stadius (red.) nr 6 1913, s. 98.

¹⁵² Dagens Press 16.01.1919.

¹⁵³ Stadius 1933 s. 218–219.

¹⁵⁴ Ibid. s. 220

att hävdad automatskrivandet alltid berodde på "hysterisk personlighetsklyvning, som i sin tur har sin grund i sjukliga störningar inom medvetenhetslivet".¹⁵⁵

Angående falska medier var de psykiska forskarna ständigt i försvarsställning och redo att säga ifrån, utan att fördenskull vara tvungna att avsäga sig alla sina forskningar: "Förnekas kan icke, att åtskilliga bedrägliga 'medier' blivit avslöjade. Sådana borde bli föremål för lagens strängaste straffbestämmelser. Man måste dock vara försiktig med att avkunna en generell dom."¹⁵⁶ och "Det har funnits oräkneliga falska medier, som avslöjats, och detta gör måhända att ett äkta medium ogärna vill utsätta sig för obehaget att misstänkas vara bedrägligt."¹⁵⁷ De med tiden anhopande avslöjandena om mediers knep och bristen på riktiga framgångar i de psykiska forskningarna påverkade säkerligen negativt på intresset för psykforskningen – exempelvis rapporterade Rolf Lagerborg att Arvid Grotenfelt efter den tredje parapsykologiska kongressen i Paris 1927 "tror icke blint på rönen och tycktes oss ändå mera kritisk än förr".¹⁵⁸ Denna växande kritiska läggning bland psykforskarna var drivkraften bakom namnbytet till parapsykologi. Diskussionen om ett namnbyte hann Uno Stadius inte vara med om på grund av sitt frånfälle 1936.

3.3. Populära termer, populärvetenskap och pressen

Många vetenskaper gjorde stora framsteg under 1900-talets början och detta hade en enorm effekt på människors dagliga liv, särskilt i städerna. Telegraf, biograf, telefon och radion var alla tillämpningar av nya rön inom naturvetenskaperna. De psykiska forskarna var inte sena med att jämföra sina funderingar och teorier med de teoretiska och praktiska fysikernas. Moderniseringsprocessen var i full fart och nya upptäckter överallt i vardagen, vilket gjorde det var lätt att frambringe entusiasm med att lova mer – det var en period av stort uppsving för populärvetenskaplig journalistik. Nya upptäckter lovades uppstå från varje ny teori och även de andra rörelserna på det ockultura fältet, såsom spiritismen, teosofin och antroposofin, var präglade av en stark framgångstanke. Tyvärr handlade det ofta om mer om storslagna målande ord och mindre av precis innehåll, allra minst om konkreta bevis.

---

¹⁵⁵ Stadius 1931 s. 1

¹⁵⁶ Stadius 1918 s. 118.

¹⁵⁷ Stadius 1933 s. 220.

¹⁵⁸ Lagerborg 1927 s. 1173.

Även bland de mer tvivlande och vetenskapligt strikta psykforskarna cirkulerade ofta högt flygande teorier utan övertygande bevis. Bland fenomen som nämndes exempelvis endast vid den tredje internationella kongressen för psykisk forskning i Paris i september 1927 fanns: metagrafologi (att läsa öden från handstilar eller slutna brev), fjärrsyn, spådomar, sjukdomsdiagnoser i trans, tankeöverföring, besatthet (av andar eller egna andra personligheter). Bland de teorier som skulle tänkas kunna förklara dessa fenomen var till exempel: en hittills oupptäckt strålning eller emanation kunde förklara tanke- eller känslööverföring, strömning av psykisk "kraft" kunde förklara hypnos och suggestion, en analogi mellan radiovågor och telepatiska vågor kunde förklara varför de telepatiska känningarna oftare framkommer vid transtillstånd (ett passivt tillstånd skulle tillåta en bättre upptagning av dessa vågor), vissa nervösa funktioner och i synnerhet transen kunde orsaka magnetiska svängningar som kunde mätas, nervsystemet kunde orsaka radiovågor som kunde mätas, suggestion kunde förklara besatthet och bota den.¹⁵⁹

Enighet rådde inte heller då det diskuterades terminologi: det föreslogs att "parapsykiskt" borde kallas "parabiologiskt" i stället, "telenergetisk" fjärrverkan kunde inordnas i naturlagarna vid sidan om elektromagnetisk sådan. I stället för "själen" som källa till de undersökta krafterna ansåg vissa att man kunde man tala om "andekraft" eller "livsfaktorn", medan största delen var av åsikten att allt sådant spiritistiskt tal om andekrafter och livsfaktorer borde hållas borta från psykforskningen: "Med mindre man avstod från tron på spöken, kunde man ej vinna den vetenskapliga världen. Man väntade av kongressen en resolution mot den spiritistiska tolkningen — men den avstyrdes av ledningen för samlagens skull. [...] Det sista ordet erhöles belgierna Rutot och Shaerer [...] De hävdade, lyckligt förmedlande, en allmän energetism bortom såväl psykiskt som fysiskt." På kongressen fanns en vilja att formulera en resolution som avvisade en transcendent själ som förklaring på de metapsykiska fenomenen men enigheten saknades.¹⁶⁰

På kongressen samlades många på olika specialområden meriterade forskare och professorer vilka förhöll sig avvaktande till stora deklarationer om obevisade teorier. Bland de mindre akademiskt lagda psykforskarna som senare tog sig an dessa teorier och vidareförmedlade dem fanns ofta mindre reservationer och mer långtgående spekulationer — så ock hos Uno Stadius. Han lade fram långtgående hypoteser där han använde sig friskt

---

¹⁵⁹ Lagerborg 1927, s. 1171–1173.

¹⁶⁰ Ibid.

av moderna termer från fysiken till psykologin till astronomin: telepatin "vars existens i varje fall är vetenskapligt bevisad" är i mycket analog med *radion*,¹⁶¹ det vore enligt med *evolutionen* att människor i framtiden skulle oftare få "supernormala anlag" och att det skulle kunna uppstå nya sådana,¹⁶² tankeöverföring från *undermedvetandet* (ens eget eller någon annans) kunde förklara klärvoajans,¹⁶³ någon hittills oupptäckt *kosmisk* materia kunde förklara materialisationsfenomenen.¹⁶⁴ Liksom många andra psykforskare under perioden använde sig Stadius av modeord och teorier för att utveckla sitt resonemang via analogier, utan att vara särskilt insatt i vetenskaperna bakom nymodigheterna.¹⁶⁵

De metapsykiska fenomenen, ansåg Stadius, kommer att bli bevisade och uppskattade såsom många andra tidigare avfärdade fenomen – han citerade Eugène Nus tillägnet i verket *Choses de l'autre monde* och räknade sådana: "jordens kretsgång, meteorstenarna, galvanismen, blodomloppet, vaccineringen, ljusets vågrörelse, åskledaren, daguerrotypin, ångan, propellern, postfartygen, järnvägarna, gasbelysningen, magnetismen, och resten".¹⁶⁶ Det var förhållandevis lätt för Stadius att påstå att psykforskningen kommer att få upprättelse eftersom han inte själv ansvarade för några experiment med komplicerad apparatur eller stora mängder statistik, som sedan dessutom riskerade att göra forskaren besviken. I stället för att experimentera nöjde Stadius sig med att ta emot böcker och notiser om andras experiment och rapportera vidare. Han var den som lovade mer och frambragte entusiasm, vilket säkert passade honom med tanke på hans långa bana som pedagog och föreläsare. Hans redogörelse för sin gärning i efterskriften av *Ur själslivets gåtfulla värld* kunde väl passa hans verksamhet i helhet: "Meningen har emellertid inte varit att komma fram med något nytt och

---

¹⁶¹ Stadius 1933 s. 18–19.

¹⁶² Stadius 1918 s. 22–23.

¹⁶³ Ibid. s. 47.

¹⁶⁴ Ibid. s. 119.

¹⁶⁵ Detta har frapperande likheter med senare pseudovetenskapliga uttalanden inom exempelvis alternativmedicinen, där *kvantmekaniken* sedan åtminstone Deepak Chopras inflytelserika *Quantum Healing* (1989) har påståtts förklara funktionen och bevisa effekten av en myriad olika teorier och metoder såsom akupunktur, chi, meridianer, ayurveda och olika energi-, resonans- och kristallvård.

¹⁶⁶ Stadius 1928 s. 4.

uppseendeväckande [...] I den mån denna publikation kan till vidare kretsar sprida intresse för de psykiska fenomenen och för Sällskapetets strävanden har den fyllt sitt ändamål.”¹⁶⁷

Det psykforskningsarbete som Uno Stadius sysslade med kunde med rätta anses som populärvetenskap, låt vara marginalvetenskaplig sådan. Populärvetenskap är ett ord som han själv använde om sina verk: tidskriften *Psykisk Forsknings* underrubrik lyder *Populär tidskrift för ärligt sanningssökande* och *Inför dödens gåta* beskrivs i inledningen: ”I populärvetenskaplig form refereras [i denna bok] ett stort antal framstående vetenskapsmäns iakttagelser och uttalanden”.¹⁶⁸ Psykforskarna var överlag på grund av sin marginalställning i akademiska sammanhang tvungna att söka understöd från allmänheten, därför förefaller upprop och populära framställningar naturliga. Uno Stadius var en bland många som levererade sådant. I populärvetenskapligt lagd journalistik finns det incitament att skriva vågat: att använda populära uttryck och kraftig stil, rikta blicken på stundande och framtida experiment och deras möjliga resultat, samt vädra även osannolikare hypoteser och teorier. I denna bild stämmer Stadius verk in mycket väl.¹⁶⁹

Uno Stadius var inte ensam i att popularisera psykforskning, utan det fanns rikligt med popularisering av psykforskningen i Finland utöver hans verksamhet. SPF kom ut med upprop och dess medlemmar med notiser om psykiska forskningens kongress och programförklaringar i tidningarna. SPF arrangerade också vid sina månadsmöten föreläsningar som var öppna till allmänheten och annonserade i dagstidningarna, med föreningsmedlemmar eller inbjudna talare som föreläsare och med en vid variation i teman

---

¹⁶⁷ Stadius 1933 s. 216–217.

¹⁶⁸ Stadius 1918 s. 7.

¹⁶⁹ R. G. A. Dolby diskuterar ”populär avvikande vetenskap” i sin artikel ”Reflections on Deviant Science” och konstaterar att det är svårt att upprätthålla ett allmänt populärt intresse för avvikande vetenskaper, men efter en fas av allmänt fashionabelt intresse kan det finnas sådana vars intresse inte falnar, och ur dem kan de mest entusiastiska fortsätta att elaborera och publicera den avvikande vetenskapen. Deras verk dissemineras sedan till en större och mer passiv krets, ur vilken nya entusiaster framträder. I lyckade fall räcker mängden av milt intresserad publik att upprätthålla en marknad för journalistisk aktivitet – de köper böckerna och läser de populära artiklarna. Vidare gör han gällande vikten av att skrivarna leverera påståenden som mottagarna finner viktiga, ofta storslagna, enigmatiska, men alltid som en del av en ”meaningful and satisfying view of the universe.” Dolby 1979, s. 20–21.

under åren. Dessa varierade i tema från reinkarnation till suggestion, från folkneuroser till papuanska berättelser om dödas fantomer.¹⁷⁰

Överlag var pressen mer än villig att reklamföra psykforskarnas föreläsningsturnéer och publicera deras uttalanden och upptäckter. "Infraröda strålar och andarna i Stockholm" heter en artikel i *Hufvudstadsbladet* år 1928 om hur SPF i Sverige har arrangerat att fotografera en seans med infraröda kameror som en kontrollåtgärd att mediet faktiskt inte rör föremålen som förflyttar sig ("Den moderna vetenskapen kontra andarna, alltså").¹⁷¹ Vasabladet publicerade 1933 "Vidskeplighet, vår s. k. nyktra tids obotliga modesjuka" där Harry Price, sekreteraren för psykisk forskning vid laboratoriet i London, beklagar sig över intresset för det ockulta och spiritismen som lett till otaliga bedrägliga medier som psykforskare måste akta sig för.¹⁷² "Professor Max Dessoir kommer hit i höst" lyder det i *Svenska Pressen* 1934 då professorn i filosofi vid universitetet i Berlin skall föreläsa bland annat om telepati och kritik av spiritism.¹⁷³ "Röntgenfotografi från andevärlden" i samma tidning samma år behandlar en rapport sänt till SPF (i Finland) om röntgenforskaren och läkaren dr. Carrington i New York som råkat fotografera en andeskepnad med sina röntgeninstrument.¹⁷⁴

Fastän tidningarnas populariseringar brukade använda sig av uppseendeväckande rubriker var innehållet ofta mer moderat. Däremot frossade pressen ibland när ett medium blev avslöjat, såsom i "Spiritistiskt fusk" i *Hangö* 1926,¹⁷⁵ "Det avslöjade teleplasmamediet" i *Tammerfors Aftonblad* år 1931¹⁷⁶ eller "Mediet Nielsens fiasko i Kristiania" i *Hufvudstadsbladet* år 1933.¹⁷⁷ Tidningarnas redaktörer vurmade sällan för psykforskningen, men man kan anta att nyheter inom psykforskningen föll i publikens intresse och sålde tidningar.

---

¹⁷⁰ Se bilaga 3 för annonser och referat av föreläsningarna i *Hufvudstadsbladet*.

¹⁷¹ *Hufvudstadsbladet* 24.02.1933.

¹⁷² *Vasabladet* 11.05.1933.

¹⁷³ *Svenska Pressen* 03.09.1934.

¹⁷⁴ *Svenska Pressen* 29.10.1934.

¹⁷⁵ *Hangö* 23.02.1926.

¹⁷⁶ *Tammerfors Aftonblad* 09.09.1931.

¹⁷⁷ *Hufvudstadsbladet* 12.03.1922.

I tidningsspalterna figurerade Uno Stadius själv oftare än hans böcker – han var nämligen förutom en ivrig debattör även en återkommande figur i skämtskrifter och kåserier. Stycket ”Discarnerade andar” i *Hufvudstadsbladet* i november år 1920 av signaturen Jumbo¹⁷⁸ står exempel:

Sällskapet för psykisk forskning har diskuterat frågan om andebesättelse, d. v. s. huruvida en människa kan bli besatt av en ande. [...] Varje människa är, påstod hr Stadius, strängt taget besatt. Hon är en organism, som styres av en ande, alltså är besatt av en ande (= spiritus, hr Stadius!). [...] Även förbudslagens tillkomst, som hittills varit fullkomligt obegriplig, då ju alla människor inse, att det under dess egid bär rakt åt helskoda, är numera fullt förklarlig. Hjärnorna ha lämnats utan kontroll och discarnerade idioter [...] ha tagit dem i besittning och utan fullmakt gått upp i riksdagen och röstat för den smörja, som andra discarnerade idioter skrivit ihop med tillhjälp av hjärnor och händer, som av sina ägare lämnats utan kontroll. [...] ¹⁷⁹

Även om exempelvis professor Arvid Grotenfelt var en åtminstone lika känd och offentlig och omskriven psykisk forskare, var det ändå Stadius som fick spela rollen som ”den invigda andeforskaren”.¹⁸⁰ Detta berodde på att Stadius agiterade för nykterhetstanken, som för flertalet av 1920-talets svenskspråkiga kåsörer var en styggelse. Kombinationen av nykterhetsivrare och psykforskarer var helt enkelt för delikat för att inte bita i och exemplet ovan är ett klockrent exempel på hur gycklet av både Stadius psykforskning och hans nykterhetsverksamhet kunde flyta samman.

Stadius var sällan sen att svara på kritiken, såsom med dikten *Till Er, som skratta!* ur första numret av *Psykisk forskning*:

---

¹⁷⁸ Gustaf Johansson, enligt Brages Pressarkiv, *Signaturförteckning uppgjord av Brages urklippsverk. J-O*, <https://www.bragespressarkiv.fi/tidningar/signaturer/j-o/> (besökt 8.11.2020).

¹⁷⁹ Hufvudstadsbladet 20.11.1920.

¹⁸⁰ ”Asioihin perehtynyt henkien tutkija” enligt ett skämtsam kåseri av ”Mister J:son”, ”Kuinka Katajanokka liittyi Ruotsiin” i *Kurikka* 15.12.1920..

Till Er, som skratta!

Jag tycker synd om Er, som endast gå omkring och skratta åt allt det överjordiska jag grubblar på
och mena, liksom salig Dumbom, att man ej kan fatta vad ingen människa kan lära sig förstå.

Ni stöder Er på sunt förnuft och Ni har vetenskapen
och Ni vill inte strida ens med en, som saknar vapen.
Förlåt! Är vetenskapens arbete för alltid färdigt,
är intet framåtskridande för tanken mera möjligt
och månne det är sunt förnuft och vetenskapen värdigt
att genast stämpla ärligt sanningssökande för löjligt?
I skriftlärde och fariséer uti våra dagar,
jag vill blott säga Er, som själva tron Er satta
att döma mänskolivet efter föga kända lagar
att det är mycket klent bevis — att gå omkring och skratta!

Uno Stadius¹⁸¹

Dikten utgör en sammanfattning av hans tankar om psykforskningens kritik: psykforskningen är i en försvarsposition och dess påståenden förlöjligas, men tvivlarna vågar inte argumentera med vetenskapens argument. Vetenskapen är inte färdig än, och att påstå att andefenomenen inte existerar på grund av att de verkar besynnerliga är ett dåligt argument.

3.4. Stadius drivkrafter som psykisk forskare

Stadius psykforskningsverksamhet var sprungen ur starka personliga drivkrafter, av vilka de två mest märkbara var hans egna sällsamma upplevelser och en religiös förtröstan på ett liv efter döden. I det var han lik sina förebilder, vilkas tankar om själens odödlighet han ägnar ett helt kapitel i *Inför dödens gåta*.¹⁸² Det blir snart klart för läsaren av Stadius verk att han blev djupt påverkad av sina andeupplevelser och via dem övertygad av andevärldens

---

¹⁸¹ Stadius (red.) Provhäfte 1913 s. 20.

¹⁸² Professorerna Lindberg, Törnebohm, Flammarion, Lodge och Rydberg. Stadius 1918 s. 183–219.

existens. De några tidigaste av upplevelserna är kanske de som starkast påverkat honom. Han berättar tidigt i *Inför dödens gåta* att han på hösten 1892 låg på sjukhus i hög feber efter operationer. Läkarens prognos var att han skulle dö under natten, och han till och med skrev avskedsbrev. I sömnen hörde han en överjordisk musik: "Det var som om en stor orkester hade spelat utan att ett enda instrument dock kunde urskiljas framom de andra, det var icke något ledande motiv i det hela utan allt ett enda harmoniskt välljud, en sfärisk musik av sublim skönhet och renhet." Då han vaknade var han obeskrivligt lycklig och lugn, medan musiken ännu ljöd i hans öron. Till allas förvåning tillfrisknade han snabbt och läkaren deklamerade "Här har skett ett under, jag var fullkomligt säker på, att patienten skulle dö".¹⁸³ Hans "uppvaknande" till automatskrifttalangen 1911 behandlades redan i kapitel 1.5. Han upplevde djupt skakande upplevelser även senare i livet, när fästmön Gunborg som han mött tack vare oförklarade känningar avled på dagen ett år efter mötet.¹⁸⁴

De andra upplevelserna han erfor var kanske mindre dramatiska, men fortfarande personliga och för honom övertygande. Han hör bland annat en lång dikt i sömnen och kan erinra sig delar av dikten på morgonen;¹⁸⁵ hans dotter Margit ser en klärvoajant syn om honom;¹⁸⁶ Unos fantom eller skepnad ses av två damer i Motala några minuter före han själv anländer till mötet med dem.¹⁸⁷ Förutom sådana spontana fall av underliga händelser bevistade Uno också seanser och provade sig på automatisk skrift, vilket framkommer här och där i materialet.¹⁸⁸ Att han var säkert övertygad om andefenomenens existens står bortom tvivel.

Stadius andra drivkraft, önskan att försäkra sig om ett liv efter döden, kan också ofta skönjas i materialet. Den figurerar redan namnet på hans första verk *Inför dödens gåta* 1918 och den återkommer ännu i det postumt utgivna *Bibliska underverk i nutida belysning*

---

¹⁸³ Ibid s. 14.

¹⁸⁴ Stadius *Egendomliga upplevelser* s. 56–59, och Stadius *Egendomliga upplevelser: Gunborg*.

¹⁸⁵ Stadius 1918 s. 15–16.

¹⁸⁶ Ibid. s. 23.

¹⁸⁷ Ibid. s. 85.

¹⁸⁸ Exempelvis Stadius 1918 s. 153 var han bevistar seanser i Helsingfors där en gitarr leviterar och knäpper sig själv, och Stadius 1933 s. 203–215 där han via automatiska skrifter spår framtida händelser och ritar en figur i Sverige samtidigt som vänner i Danmark ritar samma figur i ett brev till honom.

1938. Själens existens och odödlighet var i Stadius mening den stora frågan för människan, och han var varse om hur den frågan intresserade allt fler och hur religionens trossatser tröstade färre än förut. Såsom han lidelsefullt uttryckte det strax efter inbördeskriget i förorden till *Inför dödens gåta*:

Millioner människor har genom världskriget ställts inför dödens gåta. De, som stupat, fråga icke mera. Men oräkneliga kvarlevande, ej endast de vid fronterna utan även hemmavarande, nära anförvanter stå ännu undrande och spörjande, klagande och sörjande. Och i Finland, där den blodröda anarkin dödat tusentals unga liv och till och med mördat värnlösa åldringar och oskyldiga barn, har mången med bitterhet och förtvivlan börjat grubbla över livet och döden. Livet synes så meningslöst, döden så brutal.

Vad är livet? Vad är döden? Vad är människan?

[...] De religiösa förvånas över sådana frågor. [...] De behöva inga bevis. [...] Men det finns så många andra, som säga sig icke kunna ha denna enkla, vackra tro. De fordra bevis. [...] Annat vore det, om man vetenskapligt kunde bevisa, att människan innehåller något, som överlever kroppens död. Finns det då sådana bevis?

Så egendomligt det än låter, så är det dock ett faktum, att den vetenskapliga forskning, som genom århundraden med outtröttlig energi underkastat allehanda naturens företeelser, från de största till de minsta, noggranna undersökningar, icke strävat efter klarhet i det intressantaste av alla mänskliga problem: huruvida människan har en odödlig själ eller ande.¹⁸⁹

Stadius lade en hel del möda på att övertyga konservativt religiösa om psykforskningens vikt, eller åtminstone på att argumentera att psykforskningen (och vetenskaperna överlag) inte står i opposition till kyrkan och dess läror. Tvärtom, konstaterar han: den nutida naturforskningen är förändligad, eftersom den gör intrång på andens område!¹⁹⁰ En återkommande tes i Stadius verk är att de bibliska undren kunde bevisas vara möjliga genom psykisk forskning. Detta är ledmotivet i *Bibliska underverk i nutida belysning*,

---

¹⁸⁹ Stadius 1918 s. 5–6.

¹⁹⁰ Stadius 1938 s. 39–40.

men förekom redan i hans första verk *Inför dödens gåta*, exempelvis så: "Professor Törnebohms försäkran år 1910, att man i vår tid kunnat uppvisa en mängd analogier till de bibliska undren, har av de senaste årtiondenas vetenskapliga forskningar kunnat på mångfaldigt sätt bekräftats"¹⁹¹ och "Det lönar sig icke mera att betvivla de av den moderna psykiska forskningen tillfullo bekräftade parallellfallen till bibliska under".¹⁹² Själv hyste Stadius varma känslor för kyrklig andlighet och förutsatte själens existens och odödlighet, samt en "förnuftig världsordning" och en "allvis allmakt".¹⁹³ I detta följde han i Viktor Rydbergs spår: "Fördomsfri forskning förde Viktor Rydberg genom tvivlets töcken till en orubblig tro på själens odödlighet."¹⁹⁴

Trots att Stadius bemödade sig om att föra psykforskningens talan åt kyrkligt håll, fann han enligt egna ord ändå föga förtjusning därifrån. Gång på gång återkommer han till missaktningen som psykforskningen möter och upprepar sitt argument:

Härtill [att förklara bibliska under] fordras psykisk forskning. Det fordras, att de religiösa icke se ringaktande på vetenskapsmännen utan tvärtom närma sig dem. Den dag kommer, då den så ofta fruktade vetenskapen skall bli ett av religionens bästa vapen och ju oftare och djupare tro och vetande tänka välvilligt om varandra, desto snarare kommer den dagen.¹⁹⁵

Psykforskningen fick alltså stå emot kritik inte endast från vetenskapligt, utan även från kyrkligt håll. I Stadius texter syns detta i att han hävdar att de metapsykiska fenomenen i gemen, och några möjliga andar i synnerhet, inte motsätter vare sig naturlagarna eller kyrkans teologi. I rågången möttes psykforskningen alltså av scientism på två fronter – den gjorde intrång på en arena där vetenskapen och religionen sedan årtionden tvistat om vem som fick inneha förklaringsföreträde och i vilka frågor, och förvandlade tvåpartsstriden om själen till en trevägskamp.¹⁹⁶

---

¹⁹¹ Stadius 1918 s. 45.

¹⁹² Ibid. s. 50.

¹⁹³ Ibid. s. 22.

¹⁹⁴ Stadius 1928 s. 37.

¹⁹⁵ Här i artikeln "Underverk vid Jesu födelse" i tidskriften *Jullyktan*. Stadius 1922, s. 5–6.

¹⁹⁶ Denna konflikt var dock inte någon ny företeelse under Stadius tid, utan den hade pyrt sedan den psykiska forskningens första dagar på 1880-talet. Likaså kan det anmärkas att psykforskarna inte var

3.5. Stadius syn på vetenskapen

Hur tänkte Uno Stadius på vetenskapen? Kan man säga att hans vetenskapssyn var säregen? Säregen jämfört med vem? Vetenskapssociologin har sedan Thomas Kuhn påpekat att på varandra följande vetenskapliga paradigmer inte är jämförbara sinsemellan. Vid paradigmskiften uppenbaras det brytningspunkter där logik och experiment inte räcker för att berättiga och förklara övergångar från tänkesätt och praktiker till andra, vilka då kan ta och har tagit stora kliv.¹⁹⁷ Det är klart att dåtida psykiska forskares vetenskapssyn skiljer sig från vår samtid, men det har hittills bevisats (i kapitel 2.4.) att de psykiska forskarnas vetenskapssyner ofta, men inte alltid, stämde ganska nära överens med samtida vetenskapares inom exempelvis filosofi eller psykologi. Detta stämde särskilt bra i fall där filosoferna eller psykologerna själva var psykiska forskare såsom Arvid Grotenfelt eller Sven Krohn. Stadius passar i detta avseende väl in bland psykforskarnas brokiga antal, i mittfåran mellan stora förhoppningar och önsketänkande å ena sidan och skepsis och krav på bevis å den andra. Han sade strängt ifrån påståendet att han själv skulle vara spiritist, men han skiljer sig dock från exempelvis den till psykforskningen försiktigt positiva skeptikern Arvid Grotenfelt i det att han från sin ställning utanför universitetet och lärostolarna har friheten att spekulera friare och förfäktat radikalare åsikter enligt eget behag. Han deltog friskt i debatter, men som medborgare och inte som akademiker.

Vilka var Stadius kriterier för vetenskap? Hur skiljde sig den psykiska forskningen enligt honom från andra vetenskaper? Hur resonerade han kring jämkandet av vetenskapen och det andliga i den psykiska forskningen? Det har redan framkommit att han hade en orubblig tro på att psykforskningen var vetenskap och att de metapsykiska fenomenen kunde forskas i, men även han medgav att det verkade som en svårare eller åtminstone annorlunda uppgift än exempelvis kemistens eller fysikerns värv. Uno Stadius hävdade exempelvis i *Ur själslivets gåtfulla värld* att den psykiska forskningen var något av en tvilling till psykologin, att de två var motsatta sidor av samma mynt (emfasen original):

---

ensamma om att sitta i en sådan sits: likadan rågång pågick bland annat inom psykologin i och med psykoanalysens framfart. Jämfört med psykoanalysen kom dock psykforskningen att i längden ha avsevärt större problem och mindre framgång med att hävda sin vetenskaplighet.

¹⁹⁷ Kuhn 2012 s. 94.

Psykofysiken har [...] studerat alla former för vårt *medvetna* sjaelsliv [...] En mängd psykofysiker och andra vetenskapsmän ha därvid kommit till en materialistisk uppfattning av det mänskliga sjaelslivet, de anse att en självständig själ icke kan verka oberoende av hjärnan och sinnesorganen samt överleva kroppens död.

Det finns emellertid forskare som studerat möjligheten av att själen kan vara verksam även utanför medvetandet, i det s.k. *undermedvetandet*. Här ha vi den psykiska forskningens studieområde, den sida av det mänskliga sjaelslivet, som ligger utanför vårt medvetande. [...] Tillsammans omfatta dessa två grenar av den vetenskapliga experimentalpsykologin det mänskliga sjaelslivet i dess helhet.¹⁹⁸

I *Bibliska underverk i nutida belysning* lät han, vanan trogen, antyda sin ståndpunkt med citat, denna gång professor Maynard M. Metcalf:

’Många författare begränsa ordet vetenskaplig till fysikaliska former och relationer. De förneka att andliga, d. v. s. personliga upplevelser kunde behandlas vetenskapligt. Jag å min sida tror, att andliga företeelser lika väl kan kunna underkastas vetenskaplig prövning som fysikaliska fenomen. Metoden är densamma för bådaddera, ehuru verklighetskriterierna och mätningssmetoderna naturligtvis måste vara helt olika. Vari består den vetenskapliga metoden? I observation, hypotesbildning, deduktion och experimentell prövning.’¹⁹⁹

Stadius ansåg att det fysikaliska och det andliga skulle via den ständigt framåtskridande vetenskapens utvidgade vyer förenas och det som för samtiden verkar övernaturligt skulle då inlemmas i naturen (emfasen original):

I mänsklighetens barndom var varje sällsynt, oförklarlig händelse övernaturlig. (Förmörkelser, kometer, meteorstenar.) Vetenskapen gjorde dem naturliga. Vad skulle man fordom ha sagt om telefon mellan skilda världsdelar, radio, flygmaskiner, biografer m. m.?

Man kan nu icke sätta gräns mellan det naturliga och det övernaturliga, innan man kan säga: NU KÄNNA VI **HELA** NATUREN. Om något *nu* ej kan förklaras av

---

¹⁹⁸ Stadius 1933 s. 217–218.

¹⁹⁹ Stadius 1938 s. 34.

vetenskapen, så är det, emedan vårt vetande är otillräckligt. Förr eller senare erövrar vetenskapen det okända. Detta gäller även den osynliga världen. Vi skola icke tala om övernaturliga utan om *övernormala* fenomen.²⁰⁰

Framtidens människor skulle enligt Stadius komma att ha en helt annan helhetssyn på verkligheten än hans samtida, och han antog att de metapsykiska fenomenen skulle på så sätt få sin förklaring: "Det, som i vårt århundrade kallas supernormalt, kan i ett kommande sekel nämnas normalt o. s. v. genom oöverskådliga tidsrymder. Supernormalt är sålunda det, som överskrider tidens allmänna erfarenheter."²⁰¹

Stadius kunde vara skeptisk till psykforskares resultat och yrkade ofta på upprepning av experiment av andra forskare enligt god vetenskaplig sed, men trots att han var varse om bluffmakare bland medierna och lurendrejare bland forskarna var han orubbligt övertygad om fenomenens existens. Hans skepticism handlade inte om fenomenen utan om orsakerna till fenomenen, vilka han grubblade mycket på. Vid fall av exempelvis automatisk skrift, psykometri eller syner skrev han ofta långtgående spekulationer och förbehåll. Ett sammanfattande resonemang från *Inför dödens gåta*:

Telepatin förklarar mycket, men icke allt. Vill man telepatiskt förklara t. ex. klärvoajans under drömmar, så kan man tänka sig ett överförande av tankar 1) från ens eget undermedvetande, 2) från andra levande personers medvetande eller undermedvetande och 3) från osynliga intelligenser (andar). Vad den sista möjligheten, - förmedling av andar – beträffar, skola vi till längre fram uppskjuta diskuterandet av denna hypotes och tillsvidare hålla oss till det rent mänskliga.²⁰²

Tankeöverföringen tvivlade han inte på. Överlag var han mottaglig men opartisk gällande olika förklaringsförsök på fenomenen: "Huruvida de krafter, som åstadkomma fenomenen, stå att finna i den mänskliga organismen eller utanför densamma, äro arbetshypoteser för den enskilde forskaren."²⁰³

Stadius mening att vetenskapens framsteg skulle avslöja sanningen och legitimera psykforskningen förblev stark. Den växte rentav starkare i och med nya rön inom fysiken

---

²⁰⁰ Stadius 1931 s. 4.

²⁰¹ Stadius 1918 s. 22.

²⁰² Ibid s. 46.

²⁰³ Stadius 1938 s. 53.

och psykologin. I hans postuma *Bibliska underverk i nutida belysning* påstod han till och med att "materialismens sammanbrott" har skett och psykologin är fri att återgå till att söka lösa de stora problemen, nämligen "den fria viljans problem och odödlighetsproblemet".²⁰⁴ Jag unnar mig att spekulerar något när jag riktar blicken på hans mors bortgång 1929²⁰⁵, fästmon Gunborgs frånfälle 1930, hans stigande ålder och återkommande hälsobekymmer som möjliga orsaker till att han tog sig an att förklara bibelns under med psykforskningens metoder som sitt sista projekt. Det är emellertid en synvilla att han skulle ha kommit på tanken först i ålderdomen, eftersom han skrivit om ämnet redan ett tjugotal år tidigare i *Psykisk forskning* nummer 6:

Den dag det vetenskapligt kunde konstateras, att avlidna personer kunna meddela sig med eller visa sig för kvarlevande, får kristendomen av den så ofta fruktade vetenskapen ett av sina kraftigaste stöd, då blir påståendet att människan förintas av döden i sin tur vidskepelse, då famna vetande och tro varann. Den psykiska forskningen i sig själv är ej religion, men den kan leda till religion. [...] Alla vänner av bibeln böra därför även vara vänner av psykisk forskning. Det säges att det icke finnes någon religion högre än sanningen. Varför då icke söka sanningen om människans eget själsliv? 'Söken och I skolen finna!' — uppmanade Kristus och en annan gång förklarade han: 'Sanningen skall göra Eder fria'!²⁰⁶

Tvivel hör vetenskapen till enligt Stadius, liksom nyfikenheten, men "den verkliga vetenskapsmannen [...] prövar icke med det kalla, förnekande tvivlet, utan med det varma, sanningssökande tvivlet."²⁰⁷ Häri ligger nyckeln till att förstå hans tänkande: hans ideala vetenskapsman strävade efter (det som han ansåg som) objektivitet, fakta, sanning. Alltför skeptiska åsikter om de psykiska fenomenen ansåg han vara direkt ovetenskapliga – fixa idéer analoga till sjukliga störningar, såsom han framlade det i *Vetenskaplig fördom och fri forskning*.²⁰⁸ Med *vetenskaplig fördom* ansåg Uno Stadius alltså sådana tänkesätt och tänkare som inte var mottagliga till hans uppfattningar om andefenomenens faktue

---

²⁰⁴ Ibid. s. 38.

²⁰⁵ Dödsannonsen kom ut dagen därpå i *Hufvudstadsbladet* 23.12.1929.

²⁰⁶ Stadius (red.) nr 6 1913, s. 100.

²⁰⁷ Stadius 1918 s. 118.

²⁰⁸ Stadius 1931 s. 1.

existens och möjligheten av ett liv efter detta. *Fri forskning* däremot var sådana aktiviteter som sökte utforska och bevisa dessa uppfattningar. Det är denna fritt forskande sanningssökare som kommer att så att säga lyfta på förlåten till andevärlden och låta mänskligheten titta in. I detta avseende låg han ändå till slut tankemässigt nära spiritismen, vars fokus på personliga uppenbarelser och avsaknad av experiment han reserverade sig mot, snarare än slutsatserna.

Det är värt att åter granska McClenons och andra sociologers modeller, där avvikande vetenskapernas anhängare med tiden mer och mer anammar vetenskapliga tankesätt och bruk och söker lågmält smälta in bland vetenskaperna. Den psykiska forskningen var den första vågen av vetenskapligt intresse för andefenomenen. Dess anhängare, såsom Uno Stadius, hade förbehåll i arbetet att vinna vetenskaplig legitimitet för sin disciplin – de ville förutom för disciplinen även få legitimitet för sina egna övertygelser, som ännu inte hade i rågångsarbetet slipats till vaga och av vetenskapen acceptabla former. Jämfört med parapsykologins försiktiga hypoteser forskningsfrågor om *psi*-fenomenens blotta existens gjorde dessa psykforskare långtgående och grundläggande antaganden, vilka sedan kom att förkastas i och med övergången till parapsykologi. I Stadius fall stod det klart redan i *Inför dödens gåta* – riktad till ”medmänniskor, som längta efter klarhet i livets och dödens problem”²⁰⁹ – vilket den psykiska forskningens slutmål enligt honom var: att kunna bevisa människans fortexistens bortom döden. I detta fann han inget ovetenskapligt eftersom ”det trots alla ivriga försök från naturvetenskapligt håll, ännu icke lyckats att bevisa omöjligheten av själens odödlighet. Tillämpar man utvecklingslärans sanningar på det andliga området, så ligger det intet ologiskt i tankegången, att den andliga kraften inom människan kan överleva kroppens död [...] Intet hindrar därför att som för [sic] arbetshypotes taga i beaktande en avliden persons eventuella önskan och förmåga att giva sig till känna [...]”²¹⁰

Stadius föredrag om ”Viktor Rydberg och det översinnliga” vid SPF:s månadmöte i november 1928 summerar väl hur han tänkte sig sanningssökarens och psykforskningens bana, vilken åtminstone ännu inte kom att förverkligas:

Rydbergs omutliga rättskänsla, frihetskrav och sanningsträngande tvivel gick till öppen strid mot bokstavsträldom, inrotade fördomar och ett ensidigt negerande av

---

²⁰⁹ Stadius 1918 s. 7.

²¹⁰ Ibid. s. 175

det okända. Det är lika vidskepligt och ovetenskapligt att förneka utan grund som att antaga utan grund. Tron på en andevärld är icke slocknad och Rydberg hoppades, att den aldrig skall slockna. 'Huru än vetenskapsmännen tvivla, så ligger dock inom denna översinnliga värld vetenskapens yttersta mål, dit går dess väg om ock i många slingringar, genom många djupa dalar.' Och resultatet blir slutligen det, att det översinnliga skall visa sig som det helt naturliga, det sinnliga som en företeelseform för det översinnliga.²¹¹

---

²¹¹ *Hufvudstadsbladet* 10.11.1928 (Upplaga B).

4. Sammanfattning

Kapitel 4 utgör en sammanfattning över resonemangen och fynden i denna avhandling. Avhandlingens mål är att belysa den psykiska forskningens historia i Finland via att granska Uno Stadius verk och verksamhet. Den psykiska forskningen har ägnats påfallande lite uppmärksamhet inom forskningen: forskare inom särskilt historie- och religionsvetenskaperna har sedan länge forskat i spiritismen, teosofin, antroposofin och allmänt i det populära intresset för andefenomen och det ockulta, och sociologer har sedan länge använt parapsykologin som ett exempel på en avvikande vetenskap eller marginalvetenskap, men den psykiska forskningen faller utanför eller vid sidan om dessa forskningar. De studier om psykisk forskning som har gjorts har främst behandlat den engelska Society for Psychical Research och riktat sig på slutet av 1800-talet. Att rikta blicken på den psykiska forskningens senare historia och genom en nordisk aktör ger därför en ny vinkel åt forskningen. Överlag är min forskningsperiod en period av många intressanta förvecklingar inom ockulturens fält, vetenskaperna samt psykohistoriskt och värd att belysas.

Valet av avhandlingens material skedde delvis av nödvändighet – Uno Stadius var den enda av de finska psykiska forskarna som skrev ett flertal böcker om ämnet.²¹² Lyckligtvis var han en produktiv skribent och därmed en tacksam lins för den samtida psykiska forskningen. Den psykiska forskningen i Finland är överlag ett svårt ämne att närma sig, dess anhängare var utspridda, det samlade arkivet för Sällskapet för psykisk forskning är försvunnet, och uppgifterna om samtidas intresse för andefenomenen har ofta förtigits av efterkommande. Med tanke på detta valde jag att även inbegripa en ansevärd mängd tidningsmaterial i avhandlingen, vilket bidrog med en markant vidare bild av den psykiska forskningens spridning och mottagande i Finland. Mitt material svarar mer än väl på mina forskningsfrågor och begreppsapparaten jag använder med vetenskapssociologiska modellerna och den aktuella diskussionen om ockultur ställer psykisk forskning i en vidare ram av förändringar i vetenskaperna och ett växlande populärt intresse för andefenomenen i Finland.

Avhandlingen redogör för den psykiska forskningens ställning bland andra rörelser i den ockultura miljön, sprungen ur samma intresse som exempelvis spiritismen och teosofin. Mitt material förstärker bilden av att psykisk forskning hade en märkbar vilja för

---

²¹² För exempelvis spiritismens eller teosofins del är skribenterna och verken talrikare och källäget således mycket bättre.

att differentiera sig visavi andra "mindre vetenskapliga" rörelser i ett försök att verka vetenskapligt acceptabla inför den akademiska världen. Till skillnad från dess efterföljare parapsykologin var den psykiska forskningen i Stadius tappning mer vågad i sina hypoteser och uttalanden. Detta mod slipades bort i rågångsprocessen, men Stadius hann inte med i den omvälvningen.

I mitt material kan även internationella kopplingar skönjas: Stadius var kringresande och besökte ofta de nordiska länderna. Han "vaknade" till automatisk skrift i Danmark, hänvisade till utländska rön i den psykiska forskningen, och besökte kongresser, liksom den i sina mer hypoteser försiktiga kollegan professor Arvid Grotenfelt. Psykforskningen verkar i en internationell jämförelse vara ganska likadan i Finland som annorstädes.

Stort populärt intresse, diskuterades allmänt i tidningar och fastän intresset för psykforskningen växelvis både dalade och växte, var psykforskningen konstant i den allmänna intressesfären. En möjlig fortsatt forskningsfråga vore att undersöka huruvida lanserandet av parapsykologin gav ett likadant uppsving i intresse i Finland som i den engelsktalande världen.

Uno Stadius verksamhet och texter står i fokus för avhandlingen och de ger en inblick i verksamheten i gränssnittet mellan ockultur och vetenskap. Hans forskargärning inbegrep inte experimentell forskning, och ganska lite fältstudier. Gärningen kan beskrivas som typisk psykisk forskning – Stadius sammanfattade och populariserade. Uno Stadius rågång bestod av publikarbete riktad mot en läsande allmänhet.

Hans uppfattning om den psykiska forskningen eller andefenomenen ändrades inte nämnvärt under min studieperiod. Han gjorde inte framsteg i varken metod eller teori, och inte heller bildade han sig någon egen begreppsapparat. Stadius utnyttjade istället de psykforskare han läste: exempelvis använde han "det undermedvetna" ställvis nästan synonymt för "själ", men redogjorde inte för sin användning av termen eller jämförde sin uppfattning med andra psykforskare. Stadius förutsatte en Gud, en själ och själens fortbestånd, men han belyste inte heller sina axiom mer än så. Angående sina axiom försvarade han sig med att ingen har lyckats bevisa exempelvis Guds icke-existens.

Avsaknanden av experiment kan dock inte läggas honom till last, eftersom tidens vetenskap var mer än villig att godkänna annan bevisföring, t.ex. fältforskning och insamlingar av meddelanden om fenomen. Stadius litade på att insamlingsarbetet han var

med om skulle vara till nytta i framtida forskning.²¹³ En "psykisk forskare" kunde också vara en populariserare som Stadius eller endast en intresserad person, en anhängare. Huruvida Uno Stadius såg sig själv som en vetenskapsman är svårt att svara på, emedan hans texter inte ger ett entydigt svar. För vetenskaplighetens del gör han varken anspråk på någon vetenskaplig titel eller yrkesbenämning, och inte heller kallar han sig själv för en vetenskapsman. Stadius kallar ändå det han gör ofta för forskning, undersökningar eller experiment,²¹⁴ sådant som är traditionellt vetenskapare förbehållet. Den enda vetenskapligare debatt jag hittat är *Vetenskapliga fördom och fri forskning* (1931), där Stadius positionerar sig mot Rafael Karsten, också en psykisk forskare. Åtminstone såg Stadius sig själv som en upplyst lekman, forskare och medverkare i vetenskapen, fastän han tvekade att anse sig som vetenskapsman.

En central upptäckt i avhandlingen är vikten som Stadius lade på en självbild som psykisk forskare. Han argumenterade genom att vädja till en stor skara vetenskapliga auktoriteter och upptäckter. Stadius tillmätte de akademiska auktoriteternas rykten som rättframma och sanningsenliga personer lika stor tyngd som deras vetenskapliga framgångar. Stadius fokuserade på vetenskapare och lekmän som kunde betraktas som *sanningssökare* som stod emot *vetenskaplig fördom* och för *fri forskning*. Detta fokus binder honom och den psykiska forskningen samman med ockulturens vidare miljö, psykforskningens avståndstaganden från de andra rörelserna såsom spiritismen till trots.

Psykforskningen passar in i de vetenskapssociologiska modellerna om avvikande vetenskaper, men i början av rågångsprocessen. Namnbytet till parapsykologi innebar ett fokusskifte till psi-hypotesen och medförde en gallring som avlägsnade frågor som Uno Stadius ansåg som viktiga – rentav mänsklighetens viktigaste. Parapsykologerna, likt de mer

---

²¹³ Avsaknandet av experimenterare och skribenter mer förkovrade i det vetenskapliga praktiska arbetet var dock det som avgjorde att parapsykologin i Finland kom att hamna på en långsamt falnande bana: "The total literature of a sustained popular deviant science is compounded out of the publications of professional writers and the more literate enthusiasts. It is therefore the latter who determine whether or not the published literature of the deviant science degenerates into a sterile tradition in which each author embroiders the presentation of his predecessors with minimal checking on their sources." Dolby s. 21

²¹⁴ Han återkommer ofta i sina verk till sina egna och sina bekantas praktiker inom exempelvis automatskrift och tankesändning. Dessa talade han om som vetenskapliga experiment med bevisvärde, fast med förbehåll om att bevisvärdet på laboratorieexperiment skulle vara större.

försiktiga psykforskarna, avsåde sig några tolkningar om de bakomliggande orsakerna. Rågången har belysts från psykforskarnas sida, det akademiska etablissemangets scientistiska motreaktioner saknas tyvärr i avhandlingen, om inte tystnaden i dagspressen räknas som en sådan. Eventuella diskussioner kunde ha förts mellan de akademiska psykforskarna och deras kolleger, men sådant fanns inte i mitt material.

En viktig upptäckt var att Stadius såg vetenskapen som ett expanderande fält, som skulle komma att omfatta alltfler av människan okända fenomenen. Det övernaturliga såg han blott som sådant som vetenskapen inte än har förklarat. Vetenskapernas stora framgångar under hans livstid var enligt honom bevis på att spörsmål om själen och livet efter döden kommer även de att besvaras av vetenskapen – för honom var denna vetenskap psykisk forskning.

Många möjliga ämnen till fortsatta forskningar föreligger alltfört. Bland dessa finns de psykiska forskarnas (t.ex. de i avhandlingen nämnda Grotenfelt, Krohn, Karsten, Stadius m.fl.) personliga och professionella nätverk både i Finland och internationellt. Även nätverken bland de olika sällskapen och kretsar inom det ockultura fältet vore värda att kartlägga. Utöver nätverken för det intellektuella utbytet, vore också psykforskarnas olika kanaler för marknadsföring och distribution av sina verk goda ämnen för forskning. Fanns det exempelvis någon samband mellan Stadius, A. B. Frams förlag som publicerade *Inför dödens gåta* och Vasabladet som marknadsförde den andra upplagan fyra gånger inom en månad? Ett perspektiv som kunde utgöra ett ämne för vidare efterforskningar är den politiska – var psykforskningen exempelvis ett borgerligt projekt jämfört med den samtida teosofins socialistiska prägel?²¹⁵

Min avhandling innehåller inte kvantitativ analys, men det rikhaltiga tidningsmaterialet skulle ge ypperliga möjligheter till att fundera mer över hur utbredda diskussionen och opinionerna om psykisk forskning var och hur populariteten utvecklades. Även statistisk analys över termer och deras variationer, särskilt successionen från *psykisk forskning* till *metapsykologi* till *parapsykologi* skulle nyansera bilden av den psykiska forskningens och parapsykologins historia.

Uno Stadius verk erbjuder också utsikter för idéhistorisk forskning: ett möjligt fält är hans termer och resonemang i ett internationellt perspektiv. Hans *Inför dödens gåta* verkar

---

²¹⁵ Om den finska teosofins (närmare sagt Pekka Ervastis sällskap Ruusu-Ristis) relation med socialdemokratin se exempelvis Ahlbäck 1985 eller Harmainen 2010.

vara en svenskspråkig och finländsk version av Myers *Human Personality and Its Survival of Bodily Death*, men har Stadius i sina sammanställningar egna initiativ till kategoriseringar eller hypoteser? Även en jämförelse med större tidsram kunde vara ägnad att intressera: finns det likheter mellan den psykiska forskningen och dagens marginal- och pseudovetenskaper såsom alternativmediciner, öronljus, rensande dieter och kristallvård?

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Stadius, Uno. *Egendomliga upplevelser*, post 1934, pre 1936. I privat förvar hos arvingarna, tillgång genom professor Peter Stadius, Helsingfors.

Stadius, Uno. *Folketro i svenska Finland, belyst av psykisk forskning*, ca 1934. I privat förvar hos arvingarna, tillgång genom professor Peter Stadius, Helsingfors.

Tryckta källor

Stadius, Uno. *Bibliska underverk i nutida belysning*, Tammerfors Handelstryckeri, Tammerfors 1938.

Stadius, Uno. *Inför dödens gåta*, A.-B. Frams Förlag, Vasa 1918.

Stadius, Uno. *Inför dödens gåta*, J. A. Lindblads förlag, Uppsala 1920.

Stadius, Uno. *Kuoleman arvoituksen edessä. Katsaus sielunelämän tutkimuksiin*, Arvi A. Karisto Osaakeyhtiö, Hämeenlinna 1920.

Stadius, Uno (red.). *Ur själslivets gåtfulla värld: rön och vittnesbörd om psykiska fenomen. Utg. av Sällskapet för psykisk forskning*, Holger Schildts Förlag, Helsingfors 1933.

Stadius, Uno. *Vetenskaplig fördom och fri forskning*, A.-B. Frams Boktryckeri, Wasa 1931.

Stadius, Uno. *Viktor Rydberg och det översinnliga*, Eget förlag, Wasa 1928.

Tidnings- och tidskriftskällor

Oinonen, Paavo. "Kateederilta lähelle kuulijaa. Varhaisen radiopuheen haasteita ja muutoksia". *Lähikuva*, no 2 2009, s. 10-25.

Salminen, Kari. "Salaperäiset symbolit. Useat Suomen taiteen suuret nimet harrastivat okkulttuuria, jonka jälkiä he jättivät jopa kirkkoihin", *Ilta-lehti* 14.5.2019, <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/a7447ee0-b050-4525-bab5-60493a5b3d95> (besökt 9.11.2020).

Brages pressarkiv

Hembygden 1963.

Vasabladet 1976.

Bibliothèque nationale de France

<https://gallica.bnf.fr>

Flammarion, Camille. "La Fin du Monde", *La science illustrée*, numéros 314–339 2.12.1893–26.5.1894, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5739542c> (besökt 9.11.2020).

Kungliga biblioteket digitaliserade samlingar

<https://tidningar.kb.se/>

Nya Dagligt Allehanda 1890.

Nationalbiblioteket, digitaliserade samlingar

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/serial-publications>

Aamulehti 1934.

Arbetarbladet 1921.

Björneborgs Tidning 1919.

Dagens Press 1919.

Garm 1925.

Grotenfelt, Arvid. "Nykyinen spiritistinen liike", *Valvoja* nr 9 1892, s. 403–415.

Grotenfelt, Arvid. "Nykyinen spiritistinen liike", *Valvoja* nr 10 1892, s. 466–487.

Hangö 1926.

Helsingin Sanomat 1927.

Hovnarren 1922.

Hufvudstadsbladet 1908.

Hufvudstadsbladet 1913.

Hufvudstadsbladet 1919–1920.

Hufvudstadsbladet 1922.

Hufvudstadsbladet 1928–1929.

Hufvudstadsbladet 1933–1934.

Julen, 1935.

Karjalan Aamulehti 1921.

Keski-Uusimaa 1919.

Kaufmann, Richard. "Den nya mysticismen", *Finsk Tidskrift*, no 6 1892. s. 502–509.

Kotka 1895.

Kurikka 1920.

Lagerborg, Rolf. "Parafysikens sällsamheter", *Finsk Tidskrift* no 2 1928 s. 83–95.

Lagerborg, Rolf. "Spökerier och spådomar", *Allas Krönika* no 43 1927 s. 1171–1173.

Liitto 1920.

Nya Pressen 1907.

Pargas Kungörelser 1923.

Pargas Kungörelser 1931.

Stadius, Uno (red.). *Psykisk forskning: populär tidskrift för ärligt sanningssökande*, nummer 1–8, Helsingfors 1913.

Stadius, Uno. "Underverk vid Jesu födelse", *Jullyktan* 1922, s. 5–6.

Svenska Tidningen 1920.

Svenska Pressen 1933–1934

Tammerfors Aftonblad 1931.

Tammerfors Aftonblad 1933.

Tidskrift för döfstumma 1913.

Tornion Lehti 1912.

Turun Sanomat 1935.

Vasabladet 1919–1920.

Vasabladet 1933.

Västra Finland 1915.

Västra Nyland 1911.

Västra Nyland 1919.

Wasa-Posten 1919–1921.

Wasa-Posten 1931.

Wiborgs Nyheter 1919.

Åbo Underrättelser 1919–1921

Åland 1919.

Östra Nyland 1919.

Internetkällor

Brages Pressarkiv. *Signaturförteckning uppgjord av Brages urklippsverk. A-D*,
<https://www.bragespressarkiv.fi/tidningar/signaturer/a-d/> (besökt 8.11.2020).

Brages Pressarkiv. *Signaturförteckning uppgjord av Brages urklippsverk. J-O*,
<https://www.bragespressarkiv.fi/tidningar/signaturer/j-o/> (besökt 8.11.2020).

Filosofia.fi. *Suomalainen filosofia. Henkilögalleria. Krohn, Sven*,
http://filosofia.fi/suomalainen_filosofia/galleria/2334 (besökt 8.11.2020).

Kokkinen, Nina. "Okkulttuuri-käsitteen mahdollisuudet ja edellytykset modernin taiteen uskonnollisuuden tutkimuksessa", *Tahiti. Taidehistoria tieteenä*, no 3 2012,
<http://tahiti.fi/03-2012/tieteelliset-artikkelit/okkulttuuri-kasitteen-mahdollisuudet-ja-edellytykset-modernin-taiteen-uskonnollisuuden-tutkimuksessa/> (besökt 7.11.2020).

Kotivuori, Yrjö. *Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899. Uno Stadius*, webbpublikation 2005,
<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=22839> (Besökt 27.12.2019).

Parapsykologian Instituutti Suomessa. *Suomen parapsykologian instituutti – Taustaa*,
<https://sites.google.com/site/parapsykologia/taustaa> (besökt 2.11.2020).

Selin, Risto. "Ihmeellinen maailma", *Ursan julkaisuja* no 81 2001,
<https://www.skepsis.fi/Ihmeellinen/parapsykologia.html> (besökt 8.11.2020).

Uuden etsijät -hanke. *Uuden etsijät*,
<https://uudenetsijat.com/> (besökt 8.11.2020).

Uuden etsijät -hanke. *Uuden etsijät. Hankkeen kuvaus*,
<https://uudenetsijat.com/hankkeen-kuvaus/> (besökt 8.11.2020).

Litteratur

Ahlbäck, Tore. "Theosophy and Socialism in Finland: An Unsuccessful Coup d'Etat at the Beginning of the Century", *Temenos*, no 21 1985, s. 39–54.

Ahlbäck, Tore. "Religiös ockultism", *Chaos. Dansk-norsk tidsskrift for religionshistoriske studier*, no 8 1987, s. 119–127.

Ahlbäck, Tore. "'Osynlig religion' och den första New Religious Movement", *Chaos. Dansk-norsk tidsskrift for religionshistoriske studier*, no 12 1989, s. 36–44.

Ahlbäck, Tore. *Rudolf Steiner som religiös auktoritet. Svensk religionshistorisk årsskrift 1995: 87–94. 1995.*

Ahlbäck, Tore. *Uppkomsten av Teosofiska Samfundet i Finland. Åbo: Åbo Akademi. (Religionsvetenskapliga skrifter, 28) 1995.*

Ahlbäck, Tore. *Spiritism, ockultism, teosofi, antroposofi - några historiska linjer.* Owe Wikström (ed.), Att se det dolda; s. 157–181, Natur och Kultur, Stockholm 1998.

Aho, Jouko. *Parapsykologit. Ulkopuolisen näkemys poikkeavan tieteen suomalaisen historiaan*, Suomen historiallinen seura, Tampere 1993.

Aho, Jouko. *Sieluun piirretty viiva. Psykologisia perinteitä suomenmielisestä sielutieteestä kokeelliseen kasvatustoppiin*, Pohjoinen, Oulu 1993.

Allison, Paul D. "Experimental Parapsychology as a Rejected Science", Wallis, Roy et. al. *On the Margins of Science: The Social Construction of Rejected Knowledge, Sociological review monograph no 27*, s. 271–291, University of Keele, Keele 1979.

Beloff, John. *Parapsychology: a concise history*, St. Martin's Press, London 1993.

Brandon, Ruth. *The Spiritualists: The Passion for the Occult in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Weidenfeld & Nicolson, London 1983.

Chopra, Deepak. *Quantum Healing. Exploring the Frontiers of Mind/Body Medicine*, Bantam Books, New York 1989.

Collins, H. M. & Pinch, T. J. "The Construction of the Paranormal: Nothing Unscientific is Happening*", Wallis, Roy et. al. *On the Margins of Science: The Social Construction of Rejected Knowledge, Sociological review monograph no 27*, s. 237–270, University of Keele, Keele 1979.

- Dessoir, M. "Die Parapsychologie. Eine Entgegnung auf den Artikel: 'Der Prophet.'" *Sphinx*, no 7 1889, s. 341–344.
- Dolby, R. G. A. "Reflections on Deviant Science", Wallis, Roy et. al. *On the Margins of Science: The Social Construction of Rejected Knowledge*, Sociological review monograph no 27, University of Keele, Keele 1979, s. 9–47.
- Erwin, Edward. "Metapsychology". Erwin, Edward (red.). *The Freud encyclopedia. Theory, therapy, and culture*, Routledge, New York & London 2002, s. 337.
- Flammarion, Camille. *Uranie*, C. Marpon et E. Flammarion, Paris 1889.
- Gieryn, Thomas F. "Boundary-work and the Demarcation of Science from Non-Science: Strains and Interests in Professional Ideologies of Scientists", *American Sociological Review*, vol. 48, 1983, s. 781-795.
- Gieryn, Thomas F. *Cultural boundaries of science: credibility on the line*, University of Chicago Press, Chicago 1999.
- Harmainen, Antti. *Modernit mystikot. Teosofian ulottuvuudet Pekka Ervastian ja Eino Leinon maailmankuvissa 1902–1908*, Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen Yliopisto, Tampere 2010.
- Holm, Tea. *Spiritualismin muotoutuminen Suomessa: Aatehistoriallinen tutkimus*, Helsingin yliopisto, Helsinki 2016.
- Hughes, Stuart H. *Consciousness and Society. The Reorientation of European Social Thought 1890–1930*, Harvester Press, Brighton 1986.
- Irwin, Harvey J. *An introduction to parapsychology*, McFarland & Company, Jefferson 1989.
- Järvenpää, Juuso. *Jaakko Jalmari Jalo-Kivi - Spiritualismin esitaistelijan asema 1900-luvun alun Suomessa*, Historian pro gradu, Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampere 2016.
- Kokkinen, Nina & Nylund, Lotta (red.). *Hengen aarteet – esoteerisuus Suomen taidemaailmassa 1890–1950*, Parvs, Helsinki 2020.
- Kokkinen, Nina. *Totuudenetsijät: vuosisadanvaihteen okkulttuuri ja moderni henkisyys Akseli Gallen-Kallelan, Pekka Halosen ja Hugo Simbergin taiteessa*, Väitöskirja, Turun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Turku 2019.

- Komulainen, Anitra. *Koputtajahenkien kolkutukset Suomalainen spiritismi 1853–1869, Suomen ja Pohjoismaiden historian pro gradu*, Helsingin yliopisto, Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Helsinki 2010.
- Kuhn, Thomas. "Reflections on my critics", Lakatos, Imre & Musgrave, A. *Criticism and the growth of knowledge*, Cambridge University Press, Cambridge 1970 s. 231–278.
- Kuhn, Thomas. *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press, Chicago 2012.
- Lagerborg, Rolf. *Vad vi kunna veta om själen? Från spiritismen till behaviorismen*, Söderström, Helsingfors 1928.
- Lodge, Oliver. *Phantom Walls*, Hodder & Stoughton, London 1929.
- Lodge, Oliver. *Why I Believe in Personal Immortality*, Cassell & Co, London 1928.
- Mahlamäki, Tiina & Kokkinen, Nina (red.) *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*, Vastapaino, Tampere 2020.
- McClenon, James. *Deviant Science. The Case of Parapsychology*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1984.
- Melechi, Antonio. *Servants of the Supernatural: The Night Side of the Victorian Mind*, William Heinemann, London 2008.
- Melton, J. G. "Parapsychology", *Encyclopedia of Occultism & Parapsychology*, Farmington Hills 1996.
- Myers, Frederic W. H. *Human Personality and Its Survival of Bodily Death*, 2 volumes, Longmans & Co, London 1903.
- Nilsson, Ingemar. *Själen i laboratoriet. Vetenskapsideal och människosyn i den experimentella psykologins framväxt*, Doxa, Lund 1978.
- Oppenheim, Janet. *The other world. Spiritualism and psychical research in England, 1850–1914*, Cambridge University Press, Cambridge 1985.
- Partridge, Christopher. *The Re-Enchantment of the West: Alternative Spiritualities, Sacralization, Popular Culture, and Occulture*, T&T Clark International, London 2006.
- Popper, Karl. *The logic of scientific discovery*, Routledge, London 2002.
- Rydberg, Viktor. *Bibels lära om Kristus. Samvetsgrann undersökning*, Handelstidningen, Göteborg 1862.

- Rydberg, Viktor. *Medeltidens magi*, Stockholm 1865.
- Rydberg, Viktor. *Undersökningar i germanisk mytologi*, Del 1–2 , Bonnier, Stockholm 1886–1889.
- Sharp, Lynn L. *Secular Spirituality. Reincarnation and Spiritism in Nineteenth-Century France*, Lexington Books, Lanham MD 2006.
- Stadius, Uno. *Efter fem års förbudslag*, Vasa 1924.
- von Schubert, Gotthilf Heinrich. *Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaft*, Arnold, Dresden 1808.
- von Schubert, Gotthilf Heinrich. *Die Geschichte der Seele*, 2 Bände, Stuttgart & Tübingen 1830.
- Thagard, Paul. *Conceptual Revolutions*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1992.
- Tikkanen, Märta. *Emma & Uno – visst var det kärlek*, Söderströms, Helsingfors 2010.
- Topelius, Zacharias. *Tankar i djurskydd uttalade af Z. Topelius; på uppmaning af Sylviaföreningen samlade och utgifna af Uno Stadius*, Helsingfors 1898.
- Wallis, Roy et. al. *On the Margins of Science: The Social Construction of Rejected Knowledge, Sociological review monograph no 27*, University of Keele, Keele 1979.
- Watson, J. B. "Psychology as the Behaviorist Views it." *Psychological Review* no 20 1913, s. 158–177.
- Webb, James. *The Occult Underground*, Open Court, Chicago & La Salle 1990.

Bilagor

1. Uno Stadius skrifter inom den psykiska forskningen

I denna bilaga har jag samlat bibliografisk information och korta beskrivningar av Uno Stadius skrifter inom den psykiska forskningen. Först följer de otryckta skrifterna i kronologisk ordning, sedan de tryckta i kronologisk ordning.

Egendomliga upplevelser (1932–1936)

59 sidor maskinskriven text med sidnumrering. Inbegriper också den separata texten *Gunborg* på 4 maskinskrivna sidor utan numrering. 63 sidor sammanlagt.

Texten går att datera till post 1932 (från datum i texten) och pre 1936 (Stadius frånfälle). Sannolikt närmare 1932 än 1936. Texten är i privat förvar hos arvingarna och jag fick tillgång till dem genom professor Peter Stadius vid Helsingfors Universitet.

Texten är en samling skildringar av Stadius egna eller av Stadius personligen bekräftade upplevelser av andefenomen, såsom känningar, varslen, telepati, automatskrift m.m. Flera av upplevelseskildringarna följs av intygsblad där inblandade personer med underskrift bekräftar händelserna vara sanna.

Det är oklart för mig om samlingen är ett utkast till en bok eller ett kapitel i en bok, eller om de är menade att utgöra rätt bevismaterial för psykiska forskare. Avsaknaden av index och den fortlöpande texten skulle peka på det förra. Upplevelserna som nämns händer 1892, 1902, 1907, 1911–1912, c. 1925–1930. Samlingen innehåller samtliga exempel av Stadius upplevelser som nämns i hans andra verk, såsom *Psykisk forskning*, *Inför dödens gåta* och *Ur själslivets gåtfulla värld*.

Med följer den odaterade berättelsen *Gunborg*, som Stadius utvecklade från tidigare nämnda upplevelser. "Gunborg" Gunborg Vineta Mangelus, folkskolelärarinna i svenskbygden Sorjos i Karelen från år 1927. Hon och Uno Stadius möttes på grund av hennes känningar 1929 och de förlovade sig samma år 1929. Hon dog i tuberkulos året därpå. Gunborgs fulla namn och årtalen för hennes tjänst i Sorjos hittade jag i Ragnar Mannils *Sorjos - minnesrik svenskby i Karelen*, 2.8.2005, tillgängligt på hans webbsida <http://www.loffe.net/emigration-mainmenu-59/347-sorjos-minnesrik-svenskby-i-karelen> (besökt 27.10.2020).

Folktro i svenska Finland, belyst av psykisk forskning (1934)

12 sidor maskinskriven text utan sidnumrering.

Texten går att datera till 1934, eftersom Stadius höll föredraget "Gammal folktro i Finland belyst av Psykisk Forskning" vid Sällskapet för psykisk forsknings möte lördagen 5.5.1934 (annons i *Hufvudstadsbladet* 04.05.1934). Texten är i privat förvar hos arvingarna och jag fick tillgång till dem genom professor Peter Stadius vid Helsingfors Universitet.

Texten är föreläsningsnoter. Stadius gör en kort genomgång av källskrifter om olika sällsamma fenomen i svenska Finland som Stadius hittat i Svenska Litteratursällskapet och Sällskapet för Psykisk Forsknings samlingar. Han hittade 563 tryckta och 290 manuskriptkällor i Svenska Litteratursällskapet och 50 källor i Sällskapet för Psykisk Forsknings samlingar. Stadius ger ett tjugotal exempel ur källskrifterna.

Stadius indelar fenomenen i kategorier likartade som i *Inför dödens gåta* (och därmed som i Myers *Human Personality and Its Survival of Bodily Death*): Människosjälén, Själens förmåga att avlägsna sig från kroppen, Fantom av levande, Fantom av döende, Fantom av döda, Klärvoajans och kläraudians.

Psykisk forskning: populär tidskrift för ärligt sanningssökande (1913)

Utgiven av Uno Stadius, Mercators tryckeri A. B., Helsingfors 1913. 8 nummer av vilka 7-8 var ett dubbelnummer, tillsammans 136 sidor.

Psykisk forskning är en månatlig tidskrift som Stadius som nyvald sekreterare för Sällskapet för Psykisk Forskning utgav 1913. Den består av framläggningar om olika andefenomen och om psykforskningen, referat av utländsk litteratur, rön och meddelanden om psykiska fenomen som SPF emottagit, insamlingsupprop och dikter. Anmälan i bakpärmen på varje nummer från nr 2 framöver delgav att "Psykisk forskning önskar bli ett organ för ärligt, oförskräckt och fördomsfritt sanningssökande inom själslivets olika områden."

Tidskriften kan ses som ett försök på att väcka intresse till den psykiska forskningen, men det försöket gick dåligt. I tidiga nummer rapporterades om ett växande antal beställare, men i senare nummer beklagades att antalet inte är tillräckligt för att fortsätta utgivningen i längden. Endast 7 nummer kom ut, av vilka 7-8 var ett dubbelnummer. Redaktionen tycks mig mest ha bestått av Uno Stadius själv, och han bidrog i innehållet framläggningar, recensioner av verk inom psykforskningen och dikter.

Han delgav även några av sina egna upplevelser, men dolde upphovsmannen och talade om "en person" i stället, exempelvis i avsnittet "Automatisk skrift" i nummer 4, s. 61–65.

Inför dödens gåta (1918)

A.-B. Frams Förlag, Vasa 1918. 219 sidor + innehållsförteckning.

Inför dödens gåta är Stadius första populärvetenskapliga sammanfattningsverk inom den psykiska forskningen. Den syftade till att ge en första orienterande inblick i andefenomenen och forskningen därom, men den fungerade samtidigt som en kampskrift för den psykiska forskningen och ett försvar gentemot tvivlare. Boken går kategorivis igenom andefenomenen och kategoriseringen har starka paralleller med, om inte direkta lån från Myers *Human Personality and Its Survival of Bodily Death* (1903). Genomgången av andefenomenen består av utdrag ur andra psykforskares böcker, med Stadius kommentarer och uppgifter om hans egna märkliga upplevelser placerade vid jämna mellanrum.

Bokens röda tråd är att 1. konstatera existensen av andefenomenen; 2. antaga att de är på något sätt oberoende av kroppen; 3. antyda att anden kan existera utan kroppen 4. konstatera att liv efter döden är sannolikt.

I texten uppmanades läsaren kontakta författaren om egna andeupplevelser och utlovades en kompletterande andra del om den första skulle sälja bra. Den andra delen skulle ha handlat om vad som händer efter döden. En sådan utkom aldrig.

Inför dödens gåta är antagligen den av Stadius böcker inom psykforskningen som sålde bäst. Den första upplagan såldes slut i några månader och flera upplagor uppkom. Det uppkom också en svensk upplaga (J. A. Lindblads förlag, Uppsala 1920) och en finsk översättning (*Kuoleman arvoituksen edessä. Katsaus sielunelämen tutkimuksiin*, Arvi A. Karisto Osaakeyhtiö, Hämeenlinna 1920).

Viktor Rydberg och det översinnliga (1928)

Eget förlag. A.-B. Frams Tryckeri, Wasa. 86 sidor + innehållsförteckning.

Viktor Rydberg och det översinnliga är ett minnesskrift som Uno Stadius skrev till 100-årsminnet av den svenske författaren, poeten, religionsfilosofen och kulturhistorikern Rydbergs födelse. Den består av utvalda partier från Rydbergs skrifter vilka berör "det översinnliga", alltså själen, religionen, andefenomenen och livet efter detta, med Stadius kommentarer och reflektioner.

Boken innehåller tämligen lite material om just psykforskning, men belyser gott (Stadius bild av) Viktor Rydbergs inställning till andlighet och religion samt tvivel och vetenskap. Stadius behandlar bland annat Rydbergs egna andeupplevelser, hans naturmystik och hans religionsfilosofiska grubblerier om själens förut- och eftertillvaro. Rydberg var en fritänkare och mystiker som aktiv rörde sig bland spiritister och teosofer i den tidiga svenska ockulturens miljö och var kanske Stadius största förebild. En utredning av dennes tankesätt är värdefull för förståelsen av Stadius sanningsökarideal.

Vetenskaplig fördom och fri forskning (1931)

A.-B. Frams Boktryckeri, Wasa 1931. 16 sidor.

Vetenskaplig fördom och fri forskning ären kamppamflett utdraget från ett föredrag som Stadius höll 22.3.1931 i Vetenskapliga föreningarnas hus i Helsingfors på uppmaning av Sällskapet för Psykisk Forskning. Föredraget var ett svarstal till ett tidigare föredrag av professor Rafael Karsten, även han medlem i SPF vid tidpunkten, om "Det undermedvetna själslivet och ockultismen", vari Karsten anklagade medier för fusk och sjukliga störningar i sinnet. Stadius resonerade att även fördom kunde vara en sjuklig störning, och försvarade medierna och psykforskarna som forskade i de mediumistiska fenomenen med att framlägga en rad argument rörande psykisk forskning från kända vetenskapsmän.

Ur själslivets gåtfulla värld: rön och vittnesbörd om psykiska fenomen. Utg. av Sällskapet för psykisk forskning (1933)

Holger Schildts Förlag, Helsingfors 1933. 221 sidor + innehållsförteckning.

Ur själslivets gåtfulla värld är Sällskapet för Psykisk Forsknings 25-årsantologi. Den består av ett urval utdrag från kända vetenskapsmän, framläggning av meddelanden om andefenomen som sällskapet mottagit från allmänheten och kommentarer av Stadius. Han delger även många av sina egna upplevelser. Kategoriseringen är likadan som i *Inför dödens gåta*. *Ur själslivets gåtfulla värld* är även i övrigt mycket likt den, men utmärker sig med många fler inhemska meddelanden om andefenomen.

Bibliska underverk i nutida belysning (1938)

Tammerfors Handelstryckeri, Tammerfors 1938. 68 sidor + innehållsförteckning.

Bibliska underverk i nutida belysning är ett postumt utgivet verk som Uno Stadius enligt utgivarna – enligt inledningen "författarens närmaste" – arbete med fram till sitt

frånfälle. Boken är en vidareutveckling av teman som hade förekommit hos Stadius redan i *Psykisk forskning* nr 6: "Bibeln och den psykiska forskningen" och "Psykiska fenomen omtalade i bibeln", efter att han blivit inspirerad av professor A. E. Törnebohms artikel som behandlar samma tematik i Stockholms Dagblad 20.11.1910. *Bibliska underverk* innehåller dock mycket nyare material, såsom diskussioner om röntgen- och kosmisk strålning och andra vetenskapliga upptäckter från 1900-talets första tre decennier.

I boken argumenterar Stadius för att "den gamla striden mellan tron och vetenskapen borde avblåsas och fred proklameras" (s. 29). Bibeln motsätter sig inte vetenskaperna eftersom de bibliska undren enligt honom bestod av likadana fenomen som de andefenomen som psykforskarna forskar i. Det att evangelierna skiljer sig i punkt minskar inte bibelns auktoritet, då det kan handla om felminnen och feltolkningar såsom nuförtiden i intervjuer. Han hävdar även att materialismens tidevarv är slut och att vetenskapen i och med nya upptäckter ständigt närmar sig en förklaring om själen och livet efter detta. Häpnadsväckande för Stadius är att de religiösa inte vill få en rehabilitering av underverken via psykiska forskningar.

2. Innehållsförteckningar i Uno Stadius verk inom den psykiska forskningen

Verken framläggs i kronologisk ordning. *Vetenskaplig fördom och fri forskning* (1931) har ingen innehållsförteckning och räknas därmed inte upp.

Psykisk forskning. Populär tidskrift för ärligt sanningssökande (1913)

Provhäfte

Anmälan	1
Psykiska fenomen (<i>några råd för insamlande av material</i>).	3
En sanndröm, <i>vetenskapligt undersökt av docenten Sydney Alrutz och fil lic. Bertil Hammer</i> .	5
De bibliska undren och modern pedagogik, <i>av professor A. E. Törnebohm</i> .	9
Ett dubbelfenomen, <i>an N</i> .	17
Till er, som skratta! <i>Dikt av Uno Stadius</i> .	18
Psykometri (<i>vid Peters' seanser i Helsingfors</i>).	18
Andeskåderi (<i>vid Peters' seanser i Helsingfors</i>).	21
Ny litteratur.	

N:o 2 februari 1913

Th. Rein 75 år. (<i>Med porträtt</i>).	25
Sjäslivets okända värld och dess utforskande. <i>Av docenten i psykologi Sydney Alrutz</i> .	26
Intressanta upplevelser i tre släktled.	30
Några experiment av professor Lombroso. (<i>Med illustr.</i>)	34
Nyckeln. <i>Dikt av Uno Stadius</i> .	38
En bekräftad dödsförutsägelse. <i>Meddelad av professor Camille Flammarion</i> .	38
Ett meddelande om en hund.	39
Till allmänheten.	40

N:o 3 mars 1913

Om försoningen mellan vetande och tro. <i>Av professorn i fysik, sir Oliver Lodge</i> .	41
Professor Camille Flammarions psykiska forskningar.	45
En eldsvåda i Bjärnå, sedd i Nyland.	48
En egendomlig dröm.	50
Ett uttalande av "Jordens främsta publicist".	50
William Steads dödsaningar.	52
Framstående mäns uttalande om spiritismen.	53

N:o 4 april 1913

Seendet utan ögon. <i>Av professor W. E. Barret</i> .	57
Automatisk skrift. <i>Av f. d. Rektor Uno Stadius</i> .	61
Vad veta vi om själens liv? <i>Av operasångerskan Märta Petrini</i> .	66
	96

Ett meddelande av professor Silvio Venturi.	70
En syn. <i>Av f. d. skolläraren J. A. Lindén.</i>	71
Till allmänheten	72
N:o 5 maj 1913	
Om hjärnan och tanken. <i>Av professor, sir Oliver Lodge.</i>	73
Egendomliga drömmar. <i>Samlade av professor Frederic W. H. Myers.</i>	75
Syner.	81
Automatisk skrift till främmande språk.	83
Några tankar ur Maeterlincks nya bok.	84
Friedrich Nietzsche om inspirationen.	86
Benjamin Franklins åsikt om döden.	88
N:o 6 juni 1913	
Om den osynliga kroppen. <i>Av major Oscar Busch.</i>	89
En drömdikt.	93
Psykiska fenomen omtalade i bibeln.	94
Bibeln och den psykiska forskningen. <i>Av Uno Stadius.</i>	98
Om växternas sinnesliv. <i>Av professor R. Francé.</i>	101
N:o 7 & 8 juli-augusti 1913	
Ockult läkarbehandling. <i>Refererad av prof. F. W. H. Myers.</i>	105
Föremåls förflyttning utan beröring.	110
Underverken. <i>Dikt av Eusebius.</i>	116
En dödsanmälan genom automatisk skrift. <i>Av doktor Liébeault.</i>	117
Bevisen från andevärlden.	118
Spökerierna i Ovikens prästgård.	121
Vetenskapens fariséer. <i>Av lektor Johan Bergman.</i>	128
Tankens tysta kraft.	132
Inför dödens gåta (1918)	
Inledning	5
Sömnen	9
Ökad själsverksamhet under vanlig sömn	11
Syner under vanlig sömn	22
Syner under somnambul sömn	34
Syner under hypnotisk sömn	37
Professor Myers uppfattning om sömn	51
Klärvoajans i vaket tillstånd	59
Klärvoajans på nära håll	61
	97

Klärvoajans på långt avstånd	67
Fantom av levande	71
Spontana fall	73
Experimentella fall	79
Övergångsfall	82
Levitationsfenomen	87
Det dialektiska sällskapets experiment	89
Professor Crookes' experiment	97
Experiment av andra vetenskapsmän	102
Materialisationsfenomen	109
Professor Crookes' experiment	111
Professor Lombrosos m. fl:s experiment	120
Professor Morsellis experiment	124
D:r Schrenk-Notzings experiment	129
En döende läkares vision	137
Fantom av döda	149
En kort återblick	151
Fantom av kända	155
Fantom av okända	169
Reflexioner	174
Framstående forskares uttalanden om livet och döden	183
Professor O. E. Lindberg	185
Professor A. E. Törnebohm	193
Professor Camille Flammarion	202
Professor Oliver Lodge	206
Professor Viktor Rydberg	217
Slutord	220
Ordförklaringar	221
 Viktor Rydberg och det översinnliga (1928)	
Förord	5
Mor	8
Genom tvivlets töcken	16
Fördomsfri forskning	24
Egna upplevelser	38
Föruttilvaro	43
Eftertillvaro	53
	98

Skaldens andevärld	66
 Ur själslivets gåtfulla värld (1933)	
Förord	5
Inledning	9
Ur den psykiska forskningens historia	7
Psykiska fenomen	18
Telepati	18
Klärvoajans	34
Hallucinationer	65
Spökerier	82
Själens förhållande till kroppen	105
Telekinesi och materialisationsfenomen	122
Psykometri	150
Automatisk skrift	161
Förutsägelser	196
Efterskrift	216
 Bibliska underverk i nutida belysning (1938)	
Förord	5
Inledning	7
Underverken och det underbara	16
Tro och vetenskap	29
Bibelns underverk	40
Psykisk forskning	52
Tillägg	64

3. Föreläsningar och förevisningar som arrangerats av Sällskapet för psykisk forskning enligt annonser och referat i *Hufvudstadsbladet* 1907–1936

Angivna i kronologisk ordning för händelsen. Föreläsningar vars ämne inte angavs i tidningen har inte tagits med i tabellen. Föreläsarnas och demonstratörernas namn angivna såsom i tidningen, dock utan titel.

Föreläsningens/förevisningens titel eller beskrivning	Föreläsare eller demonstratör	Händelsens datum	Tidigaste annonsens datum	Referat eller diskussion
"Föredrag av Prof. Arvid Grotenfelt och Mag. P. Ervast."	Arvid Grotenfelt & Pekka Ervast	24.03.1907	23.03.1907	25.03.1907
"de österländska och vesterländska folkens uppfattning af och ställning till de psykiska fenomenen och hemligheterna."	Pekka Ervast	10.11.1907		11.11.1907
"Om aningar."	Theodor Rein	16.02.1908	14.02.1908	17.02.1908
"Modern astrologi."	L. Krohn	12.04.1908	10.04.1908	13.04.1908
"Mediet Peters första seans."	Alfred V. Peters	02.05.1908		03.05.1908 05.05.1912
"Seanser med mediet Peters"	Alfred V. Peters		28.04.1908	12.05.1908 10.06.1908 05.05.1912
"demonstrering av tillvägagångssätt hos falska medier"	A. Törnroos	31.01.1909		01.02.1909
"Petersseanserna: Redogörelse af den tillsatta granskningskommittén."		28.03.1909	27.03.1909	
"en kortare skildring af den amerikanske siaren Andrew Jackson Davis's lif och författareskap"	Arvid Grotenfelt	3.10.1909		5.10.1909
"ett föredrag om <i>psykisk läkekonst</i> "	Poul Bierre	31.10.1909	31.10.1909	
"referat om de intressanta experiment i <i>automatisk skrift</i> s. k. krysskorrespondens, hvilka blifvit föranstaltade af det psykiska sällskapet i London"	"sekreteraren"		26.11.1909	
"Hvad är telepati?"	Sydney Alrutz	10.04.1910	02.04.1910	11.04.1910
"Intressanta föredrag berörande <i>tankeöverföring, varsel, syner, sanndrömmar</i> m. m."	Sydney Alrutz	12.04.1910	02.04.1910	
"Intressanta föredrag berörande <i>tankeöverföring, varsel, syner, sanndrömmar</i> m. m."	Sydney Alrutz	14.04.1910	02.04.1910	
"Slagrutans problem"	John L. W. Lilja	08.05.1910	06.05.1910	09.05.1910
"Referat af W. T. Steads bok: 'Efter döden'"	N. Reuter	25.09.1910	23.09.1910	27.09.1910

"referatvis öfver den af d:r K utgifna boken: 'Der Emanation der Psychophysischen Energie'" "I. Öfveförelse af optiska föreställningar och olika sinnesstämmningar. Klarseendet och fixerandet af tanken på pappret."	Selma Kajanus	23.10.1910	19.10.1910	25.10.1910
"referatvis öfver den af d:r K utgifna boken: 'Der Emanation der Psychophysischen Energie'" "II. Hypotesen om den psykiska utstrålningen och d:r Kotiks experiment."	Selma Kajanus	30.10.1910	19.10.1910	
"referatvis öfver den af d:r K utgifna boken: 'Der Emanation der Psychophysischen Energie'" "III. Den psykofysiska energin, hjärnstrålarna och den psykofysiska emanationen. Slutresumé."	Selma Kajanus	6.11.1910	19.10.1910	
"kommer att demonstrera försök med anslutning till de av frk. S. Kajanus refererade experimenten av d:r Kotik."	F. Faustinus	13.11.1910	11.11.1910	
"Meddelanden ingångna till föreningen (fortsättning)."	R. Grotenfelt	19.03.1911	17.03.1911	22.03.1911
"Mediet fru Piper."	John L. W. Lillja	30.04.1911	30.04.1911	
"intressanta undersökningar angående Michel Nostradamus' förutsägelser på 1500-talet."	A. Törnroos	15.10.1911	15.10.1911	
"den psykologiska djupforskningen" "teoretiska synpunkter"	Poul Bjerre	16.11.1911	10.11.1911	19.11.1911
"den psykologiska djupforskningen" "den praktiska tillämpningen"	Poul Bjerre	18.11.1911	10.11.1911	19.11.1911
"Modern drömtydning."	A. Törnros	17.12.1911		19.12.1911
"föredrag om Em. Swedenborg."	W. Nordlund	04.02.1912		06.02.1912
"Ur själslivets undermedvetna värld" "1. Det undermedvetna och våra sinnesförmågor. Det s. k. sjätte sinnet."	Axel Herlin	01.04.1912	24.03.1912	02.04.1912
"Ur själslivets undermedvetna värld" "2. Det undermedvetna och minnets mekanism."	Axel Herlin	02.04.1912	24.03.1912	
"Ur själslivets undermedvetna värld" "3. Det undermedvetna och kombinationsförmåga, med särskild hänsyn till drömfantasin och s. k. trancefenomen."	Axel Herlin	03.04.1912	24.03.1912	
"Ur själslivets undermedvetna värld" "4. Det undermedvetna och personlighetsproblemet, med särskild hänsyn till den spiritistiska personlighetsklyfningen."	Axel Herlin	04.04.1912	24.03.1912	

"Referat angående Mrs Wriedt och andra röstmediers seancer äfvensom meddelanden om iakttagna fall."		20.10.1912	19.10.1912	
"Granskningskommitténs utlåtande beträffande Peters-seancerna 1911. I anslutning därtill en framställning angående mediumskap och clairvoyance i teosofisk belysning."	C. Petrell	1.12.1912	30.11.1912	09.12.1912
"Den psykiska forskningens möjligheter"	E. Selander	19.01.1913	17.01.1913	
"J. Körner och andeskåderskan i Prevost"	(fröken) Reinholm	23.02.1913	23.02.1913	24.02.1913
"Fortsättning á Fröken Reinholms föredrag: Justus Kerner och andeskåderskan i Prevorst"		09.03.1913	09.03.1913	
"der Traum"	J. von Ophuysen	13.04.1913	12.04.1913	14.04.1913
"I. Inhalt der Neurose."	J. von Ophuysen	21.04.1913	09.04.1913	
"II. Heilung der Neurose."	J. von Ophuysen	23.04.1913	09.04.1913	
"III. Anwendung der Psycho-Analyse auf andre Geisteswissenschaften."	J. von Ophuysen	25.04.1913	09.04.1913	
"ett föredrag om tankeöverföring"	Uno Stadius	05.10.1913		06.10.1913
"refererade frk. H. Reinholm i ett med skioptikonbilder illustrerad föredrag <i>dr v. Schrenk-Notzings</i> nyligen utkomna stora arbete 'Materialisationsphänomene'."	H. Reinholm	29.03.1914		30.03.1914
"Vidskepelsen und. senare delen af medeltiden"	Ing. Johansson	13.12.1914	11.12.1914	
"om äldre och nyare krigsprofetior"	H. Reinholm	14.02.1915	15.02.1914	
"Kritisk värdesättning af vittnesbörden om Em. Swedenborgs clairvoyancer"	A. Grotenfelt	31.03.1915	31.03.1915	
"Frk. H. Reinholm redogör för några experimentafsnar."	H. Reinholm	03.11.1915	03.11.1915	
"Fantom af levande personer"	H. Reinholm	06.12.1916	06.12.1916	
"Drömmarna och drömlifvet"	P. Ervast	21.03.1917	20.03.1917	
"Frök. S. Kajanus inleder diskussionen ang. ett tidigare meddelat referat av en vision beträffande Finlands kommande öden."	S. Kajanus	12.10.1918	12.10.1918	
"ett föredrag om människans själ"	Edv. Selander	26.01.1919	26.01.1919	27.01.1919
"några meddelanden och egna erfarenheter ur det psykiska livet"	S. Tigerstedt	30.03.1919	30.03.1919	05.04.1919
"Automatisk skrift"	Uno Stadius	27.04.1919	27.04.1919	02.05.1919
"Om jaget"	E. Selander	12.10.1919	12.10.1919	14.10.1919
"referat av meddelanden angående <i>psykiska upplevelser</i> , insända under sommaren"	Selma Kajanus	02.11.1919	31.10.1919	05.11.1919
"Om gamla testamentets historiska böcker"	Hjalmar Runeberg	07.12.1919	07.12.1919	10.12.1919
"Andrag. ang. Occultismen i romanlitteraturen"	Carl Jahn	18.01.1920	18.01.1920	21.01.1920

"Papuanernas berättelser om uppenbarelser av deras döda"	G. Landtman	15.02.1920		18.02.1920
"Om vårt drömliv"	H. Reinholm	18.04.1920	16.04.1920	22.04.1920
"Referat av prof. M. Dessoirs' arbete 'vom Jenseits der Seele'"	Arvi Grotenfelt	09.05.1920	07.05.1920	17.05.1920
"Referat över Julius Magnussens nya bok 'Guds smil'"	Selma Kajanus	03.10.1920	01.10.1920	07.10.1920
"Om andebesättelse inför vetenskaplig forskning"	Uno Stadius	14.11.1920	12.11.1920	19.11.1920
"Om viljans frihet"	Edv. Selander	12.12.1920	12.12.1920	
"Kan framtiden ses?"	S. Tigerstedt	16.01.1921	14.01.1921	21.01.1921
"Vilka resultat hava de psykiska sällskapen ernått?"	Arvi Grotenfelt	20.02.1921	20.02.1921	04.03.1921
"Några meddelanden om C. Söderling och hans psykiska upplevelser' samt föredr:s personliga erfarenheter vid hans seancer."	C. Ullner	13.03.1921	11.03.1921	18.03.1921
"Bibelns under belysta av psykisk forskning"	U. Stadius	17.04.1921	17.04.1921	
"Något om vår tids psykiska tillstånd"	Edw. Selander	11.12.1921	11.12.1921	
"föredrag om profetior i våra dagar"	A. Grotenfelt	12.02.1922		13.02.1922
"Mediet Einer Nielsen och teleplasmaproblemet inför vetenskaplig forskning"	V. Stadius [sic]	09.04.1922	09.04.1922	10.04.1922
"Moderna experiment inom den psykiska forskningen"	C. Vett	12.11.1922	10.11.1922	
"Några inom föreningen utförda experiment, som beröra motorisk automatism och clairvoyance"	Selma Kajanus	03.12.1922	03.12.1922	
"Ob Hypnose gefährlichst" och "Die Macht der Auto-suggestion"	To Rhama	21.01.1923	21.01.1923	27.01.1923
"Profeterandets förutsättning"	Pekka Ervast	04.02.1923	02.02.1923	08.02.1923
"Kan hypnotismen missbrukas?"	U. Stadius	04.03.1923	02.03.1923	
"experimentella erfarenheter i visionär konsultativ clairvoyance och fjärrskådning"	S. W. Tigerstedt	15.04.1923		20.04.1923
"Den isländske teol. prof. Haraldur Nielssons nya uppseendeväckande bok om psykisk forskning"	U. Stadius	06.05.1923	04.05.1923	
"om II internationella kongressen för psykisk forskning i Warschau sistlidna september"	U. Stadius	14.10.1923	14.10.1923	
"Die Menschliche Energie"	To Rhama	28.10.1923	28.10.1923	
"Vor- und Nachteil der Suggestion und Autosuggestion im täglichen Leben"	To Rhama	18.11.1923	16.11.1923	
"Ch. Richets arbete 'Traite de Metapsychique'"	A. Grotenfelt	24.02.1924	22.02.1924	27.02.1924
"Om förkänningar och förmimmelser av jordbävningar"	S. Tigerstedt	23.03.1924	21.03.1924	28.03.1924
"Vår kunskap om andevärlden"	Pekka Ervast	12.10.1924		16.10.1924
"Drömsymboler och vakna drömmar"	L. Krohn	18.01.1925		20.01.1925
"Några nyare arbeten angående 'parapsykologi'"	A. Grotenfelt	15.02.1925		22.02.1925
"Vetenskaplig och ockult kunskap"	S. Krohn	22.03.1925	22.03.1925	30.03.1925

"Astral- och dubbelgångarfenomenen"	G. Aspelund	17.05.1925	17.05.1925	21.05.1925
"Intuitive Grundlagen der modernen Grafologie"	B. Wittlich	03.10.1925	03.10.1925	
"Sydney Alrutz' arbeten angående hypnotism och nervsystemets dynamik"	Arvid Grotenfelt	14.02.1926	14.02.1926	20.02.1926
"Något om vår tids världs- och själsbild"	Edvard Selander	14.03.1926	14.03.1926	19.03.1926
"Para psykologiska fenomen enl. Den tyska forskaren Illigs arbete Das ewige Schweigen"	Gunnar Aspelund	25.04.1926	25.04.1926	30.04.1926
"Vissa exotiska växters inverkan på människans cerebrala tillstånd, alstrande clairvoyance och profetisk förmåga"	Selma Kajanus	14.11.1926	14.11.1926	
"Om suggestionsfenomenen i det dagliga livet"	Herman Myhrberg	12.12.1926	12.12.1926	18.12.1926
"Själsuggestionens under"	Rolf Lagerborg	12.02.1927	12.02.1927	13.02.1927 15.02.1927 (landsupplaga)
"sinnesvillkor och iakttagelsefel"	A. Clopatt	19.03.1927		28.03.1927
Festdikt av Jarl Hemmer framförd av Herbert Strandertsköld. Musiknummer. Spex skriven av kåsören Jumbo.		09.04.1927	06.04.1927	08.04.1927
"Den primitiva medicinens psykologi"	Rafael Karsten	27.11.1927		02.12.1927
"Sjukvård och själavård"	Poul Bjerre	24.01.1928	31.12.1927	23.01.1928
"Den psykologiska grundvalen för konstproduktionen"	Poul Bjerre	25.01.1928	31.12.1927	23.01.1928
"Parafysikens sällsamheter"	Rolf Lagerborg	18.02.1928		25.02.1928 (landsupplaga)
"Medierna och vad de förmå"	Gunnar Landtman	01.04.1928	01.04.1928	06.04.1928 08.04.1928 (landsupplaga)
"ett föredrag om Emanuel Swedenborg"	D. Rundström	03.05.1928	03.05.1928	05.05.1928 06.05.1928 (landsupplaga)
"Viktor Rydberg och det översinnliga"	Uno Stadius	04.11.1928	02.11.1928	10.11.1928 (landsupplaga)
"Nyaste forskningar i psykometri och clairvoyance"	Selma Kajanus	20.01.1929	20.01.1929	22.01.1929
"Nyaste forskningar i psykometri och clairvoyance II"	Selma Kajanus	03.02.1929		06.02.1929 07.02.1929 (landsupplaga)
"3 seanser i psykometri och clairvoyance"	Mr Peters	09.02.1929	09.02.1929	
"3 seanser i psykometri och clairvoyance"	Mr Peters	10.02.1929	09.02.1929	
"3 seanser i psykometri och clairvoyance"	Mr Peters	11.02.1929	09.02.1929	
"en seans i psykometri och clairvoyance"	Mr Peters	14.02.1929	12.02.1929	
"Nyaste forskningar i psykometri och clairvoyance III"	Selma Kajanus	17.02.1929	15.02.1929	20.02.1929

"Stigmatiseringsundret i Kennersreuth"	B. Reinholm	24.03.1929	23.03.1929	26.03.1929
"Betraktelser i samband med iakttagelser och experimentella rön"	S. Tigerstedt	28.04.1929	26.04.1929	03.05.1929
"Stigmatiseringsfenomenet i Konnersreuth"	Oscar Janson	27.10.1929	25.10.1929	27.10.1929
"Was ist astrologie und Ihre Anwendung im praktlschen Leben; ferner Horoskope von bedeutenden Männern der Vergangenheit und Gegenwart."	Edw. Koppenstätter	28.11.1929	22.11.1929	22.11.1929
" Was bringt das Jahr 1930? Ein Wendepunkt im wirtschaftlichen und politischen Leben der Völker im Jahre 1930."	Edw. Koppenstätter	29.11.1929	22.11.1929	22.11.1929
"Hans Driesch's psykologiska och naturfilosofiska åsikter"	Arvi Grotenfelt	23.02.1930	21.02.1930	02.03.1930
"Andeskåderi och profetism i de lägre kulturen"	Rafael Karsten	30.03.1930	28.03.1930	04.04.1930
"Om Andevärlden"	P. Ervast	11.05.1930	08.05.1930	
"Von der lebendigen Seele"	E. Harms	16.09.1930	16.09.1930	
"Tron mot bättre vetande, som normal psykologisk funktion"	Rolf Lagerborg	14.12.1930	14.12.1930	18.12.1930
"Det undermedvetna själslivet och mysticismen"	Rafael Karsten	15.02.1931	13.02.1931	
"Bevis för ett liv efter detta" "Efter föredrager klärvoajant demonstration."	W. Erwood	27.05.1931	24.05.1931	28.05.1931
"Vad känna vi om livet efter detta?" "Efter föredrager klärvoajant demonstration."	W. Erwood	01.06.1931	31.05.1931	
"Märkliga resultat av professor O. E. Lindbergs psykiska forskningar"	Uno Stadius	08.11.1931	06.11.1931	
"Föredrag av doktor S. Tigerstedt"	S. Tigerstedt	19.01.1932	17.01.1932	
"Olika tolkningar av de psykiska fenomenen"	A. Grotenfelt	28.02.1932	27.02.1932	
"Emanuel Swedenborg, den andliga Columbus" 25-årsfest, litterär-musikaliskt program.	Eric von Born	03.04.1932	01.04.1932	03.04.1932 06.04.1932
"Den osynliga människan i vetenskaplig belysning"	Sven Krohn	18.04.1933	14.04.1933	
"Profeterandets problem"	Sven Krohn	02.05.1933	30.04.1933	
"De spiritistiska fenomenen"	Sven Krohn	16.05.1933	16.05.1933	
"Det märkliga norska mediet 'Fru Ingeborg'"	U. Stadius	19.09.1933	17.09.1933	
"Klärvoajansens fenomen"	S. Krohn	20.02.1934	18.02.1934	
"Kan reinkarnationen bevisas med dokument?"	S. I. Krohn	17.04.1934	15.04.1934	19.04.1934
"Gammal folktro i Finland belyst av Psykisk Forskning"	Uno Stadius	05.05.1934	04.05.1934	07.05.1934
"Den religiösa världskrisen"	Poul Bjerre	17.10.1934	12.10.1934	
"Livsrytmen"	Poul Bjerre	18.10.1934	12.10.1934	
"Folknevrosen"	Poul Bjerre	20.10.1934	12.10.1934	